

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**„Zachráněné Sudety“ aneb kdo a jak revitalizuje objekty
v pohraničí**

Bc. Karel Jílek

© 2022 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Karel Jílek

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

„Zachráněné Sudety“ aneb kdo a jak revitalizuje objekty v pohraničí

Název anglicky

„Saved Sudetenland“ or who and how revitalizes objects in the border area

Cíle práce

Diplomová práce se zabývá studiem procesu revitalizace různých druhů objektů v pohraničních oblastech bývalých „Sudet“ v kontextu možných socioekonomických a kulturních přínosů pro sledované oblasti. Cílem práce je vytvořit typologii různých míst, které prošly nebo u kterých probíhá revitalizace a zjistit, kdo se na tomto procesu podílí a jaké motivace ho k této činnosti vedou. Za aktéry byly zvoleny fyzické osoby, ptáme se potom, o koho se jedná, jaké motivace ho k revitalizaci vedou a jaká úskalí se během těchto aktivit mohou naskytnout. Regionálně bude práce zasazena do severozápadních Čech. Zjištění pak mohou být jistým doporučením pro další zájemce o obnovu objektů v pohraničí.

Metodika

Cíle práce bude dosaženo prostřednictvím kvalitativně orientovaného výzkumného šetření. Konkrétně bude realizován terénní výzkum ve vybraných oblastech a budou mapovány různé projevy obnovy objektů. V následující části výzkumu budou provedeny polostrukturované rozhovory s vybranými respondenty, zejména se samotnými iniciátory a vykonavateli revitalizační činnosti.

Doporučený rozsah práce

60-90 stran.

Klíčová slova

Revitalizace, objekty, pohraničí, identita, kvalitativní výzkum.

Doporučené zdroje informací

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů. Středokluky: Susa, 2010-. ISBN 8086057682.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9

KOVAŘÍK, David. Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945. Brno: Prius, 2006. ISBN 9788072850785.

KRAUSS, Marita, Sarah SCHOLL-SCHNEIDER a Peter FASSL, ed. Odchody a návraty: vzpomínková kultura a životní příběhy sudetských Němců v českých zemích a Bavorsku ve 20. století. Přeložil Jana ŠKODOVÁ, přeložil Petr SLUNEČKO, přeložil Karel PICKA. Praha: Antikomplex, 2015. ISBN 978-80-904421-9-1

Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland. 6., upravené vydání. [Praha]: Antikomplex, [2015]. ISBN 978-80-906198-1-4

Předběžný termín obhajoby

2021/22 LS – PEF

Vedoucí práce

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 26. 1. 2022

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 8. 2. 2022

doc. Ing. Tomáš Šubrt, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 11. 03. 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „*Zachráněné Sudety*“ aneb *kdo a jak revitalizuje objekty v pohraničí* jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou v práci řádně citovány a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31. 3. 2022

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval PhDr. Sandře Kreisslové, Ph.D. za odborné a cenné rady, které mi poskytla během psaní diplomové práce. Velké poděkování patří narátorům za jejich ochotu, čas a výpovědi. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mi odborně či jinak radili během mého výzkumu. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za trpělivost a podporu v průběhu mých studií a života.

„Zachráněné Sudety“ aneb kdo a jak revitalizuje objekty v pohraničí

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá problematikou revitalizačních procesů u objektů v pohraničí České republiky. Řeší reflexe činností ze strany aktérů, kteří jsou do revitalizačních procesů ve zkoumaných oblastech zapojeni, jejich motivace a důvody, kvůli kterým svoji činnost vykonávají. Jedná se o objekty, které prošly nebo u kterých probíhá revitalizace v kontextu možných socio-ekonomických přínosů pro sledované oblasti. Za aktéry byly zvoleny fyzické osoby. Cílem práce je zjistit, kdo a jakým způsobem se na těchto procesech podílí. Geograficky je práce zasazena do oblasti bývalých „Sudet“, konkrétně se jedná o Karlovarský a Ústecký kraj.

Práce obsahuje teoreticko-metodologická východiska. Jako hlavní metody výzkumu byly zvoleny tematicky orientované narativní interview a polostrukturované rozhovory. Mezi základní pojmy a koncepty, se kterými se zde v pracuje je kolektivní paměť, paměť v krajině, místa paměti a koncept topofilie (emoce k prostředí). V empirické části je nejdříve na pozadí výkladu pojmu „Sudety“ a „sudetský“ problematizován historický kontext oblasti výzkumu. Dále je již prostor věnován typologii revitalizovaných objektů včetně samotných aktérských percepce revitalizačních činností. Hlavní roli na pozadí těchto procesů hraje paměť společně se vzpomínkami, emoce vztažené ke krajině a prostoru, ve kterých se objekty nacházejí a také tendenční snahy o rehabilitaci pohraničního prostoru jako takového.

Klíčová slova: revitalizace, objekty, pohraničí, identita, kvalitativní výzkum

„Saved Sudetenland“ or who and how revitalizes objects in the border area

Abstract

The diploma thesis deals with the issue of revitalization processes of buildings in the border region of the Czech Republic. It deals with the reflection of the activities of the actors involved in the revitalization processes in the studied areas, their motivations and the reasons for which they carry out their activities. These are objects that have undergone or are undergoing revitalisation in the context of possible socio-economic benefits for the areas under study. Individuals were chosen as actors. The aim of the work is to find out who is involved in these processes and in what way. Geographically, the thesis is set in the area of the former "Sudetenland", namely the Karlovy Vary and Ústí nad Labem regions.

The thesis contains theoretical and methodological background. The main research methods chosen were thematically oriented narrative interviews and semi-structured interviews. Among the basic terms and concepts used in the work are collective memory, memory in landscape, places of memory and the concept of topophilia (emotions towards the environment). In the empirical part, the historical context of the research area is first problematized against the background of the interpretation of the terms "Sudetenland" and "Sudeten". Next, space is already devoted to the typology of revitalized objects, including the actors' perceptions of revitalization activities themselves. Memory plays a major role against the background of these processes, together with memories, emotions related to the landscape and space in which the objects are located, and also tendentious efforts to rehabilitate the border area as such.

Keywords: revitalization, objects, borderlands, identity, qualitative research

Obsah

1	Úvod	11
2	Cíl práce a metodika.....	12
2.1	Dosavadní stav bádání.....	17
3	Teoretické zázemí práce	19
3.1	Paměť	19
3.1.1	Kolektivní paměť a místa paměti.....	22
3.2	Prostorová studia.....	27
3.2.1	Percepce prostoru.....	27
3.2.2	Prostorový obrat.....	29
3.2.3	Hranice a pohraničí	32
3.2.4	Topofilie	35
4	Empirická část	37
4.1	„Sudety“	37
4.1.1	„Sudety“ a krajina	38
4.1.2	„Sudety“ v čase	40
4.1.3	Fenomén chalupářství	45
4.2	Typologie vybraných objektů	46
4.2.1	Krajina v paměti.....	49
4.2.2	Motivace	56
4.2.3	Způsoby revitalizace	60
4.3	Podpora revitalizačních procesů	65
4.3.1	Místní akční skupiny (MAS) a spolky	66
4.3.2	Podpora ze strany veřejného sektoru.....	70
4.4	Dnes a zítra	75
4.5	Diskuse a doporučení	77
5	Závěr	83
6	Zdroje.....	85
6.1	Orální prameny	93

Seznam obrázků

obr. č. 1 - Poloha vybraných objektů.....	49

Seznam tabulek

tab. č. 1 - Seznam narátorů s biografickými údaji.....	16
tab. č. 2 - Typologie objektů revitalizačních procesů.....	47
tab. č. 3 - SWOT analýza oblastí výzkumu.....	81

1 Úvod

Předkládaná diplomová práce se zabývá studiem procesu revitalizace různých druhů objektů v pohraničních oblastech bývalých „Sudet“, konkrétně řeší aktérské reflexe revitalizačních aktivit na vybraných příkladech objektů v Karlovarském a Ústeckém kraji. Za aktéry byly zvoleny fyzické osoby, u kterých je zjišťováno, jaké motivace je k revitalizaci vedou a jaká úskalí se během těchto aktivit mohou naskytnout.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí. Po úvodním slovu následuje kapitola vymezující cíl práce a použité výzkumné metody včetně reflexe průběhu výzkumu. Následují koncepty, které se váží ke zkoumanému tématu a vycházejí ze studia paměti v krajině, prostorových a paměťových studií.

Ve druhé části práce jsou geograficky a socio-kulturně vymezeny „Sudety“. Zde je snahou skrze významné historické mezníky pochopit, co zapříčinilo stále aktuální negativní konotaci tohoto pojmu, problematizována je historie místa, migrační faktory, politika, vztah krajiny a člověka (její podoby, kultura) a význam hranice. Je stanoven předpoklad, že existenci vztahu (mezi aktéry a objekty) musí předcházet porozumění vývoje okolní krajiny a prostoru. Se znalostí kulturního a historického dědictví zkoumaných míst se pojí osobní vzpomínky či zažité zkušenosti. U skupiny či jedince je předpokládána tato základní motivace, jenž následně vyvolává potřebu pozvednout výjimečnost konkrétní lokality na novou významovou úroveň s přidanou osobní hodnotou. Práce si klade za cíl propojit teoretické koncepty paměťových a prostorových studií s odpověďmi narátorů, jejichž analýza a interpretace tvoří zásadní součást empirické části práce. Závěr práce shrnuje socio-ekonomický stav zkoumaných oblastí, ve které se objekty nacházejí, na krajské úrovni za pomoci SWOT analýzy. Vzhledem k charakteru práce není hlubší rozbor socio-ekonomických faktorů zkoumaných oblastí relevantní. Z tohoto důvodu jsou uvedeny pouze základní faktory, které stojí na pozadí revitalizačních procesů objektů v pohraničí a které současně ilustrují aktuální situaci v oblastech výzkumu.

Přidaná hodnota práce je ve snaze o tvorbu dialogu na téma znovunalezení vztahu ke krajině. K prostoru. K místu, které se po nuceném vysídlení německojazyčného obyvatelstva, dosídlením obyvatel bez osobních vazeb k místu a náparem těžkého průmyslu značně socio-kulturně a ekonomicky transformovalo. Nepodepsalo se to pouze na přímých účastnících těchto událostí, ale i na současné generaci. Práce vybízí ke vzniku prostoru pro další bádání a pokládání otázek o budoucnosti pohraničního území a změny rázu „sudetské“ krajiny.

2 Cíl práce a metodika

Diplomová práce se zabývá studiem procesu revitalizace různých druhů objektů v pohraničních oblastech bývalých „Sudet“ v kontextu možných socio-ekonomických a kulturních přínosů pro sledované oblasti. Cílem práce je vytvořit typologii míst, které prošly nebo u kterých probíhá revitalizace a zjistit, kdo se na tomto procesu podílí a jaké motivace ho k této činnosti vedou. Hlavní výzkumná otázka tedy zní: *Kdo a jak revitalizuje objekty v pohraničí?* Za aktéry¹ byly zvoleny fyzické osoby, u kterých se řeší motivace, které je k revitalizaci vedou a jaká úskalí se během těchto aktivit mohou naskytnout. Geograficky je práce zasazena do části bývalých „Sudet“, konkrétně do Karlovarského a Ústeckého kraje. Finální zjištění z těchto oblastí pak mohou být doporučením pro další zájemce o obnovu objektů v pohraničí.

V souladu s hlavní výzkumnou otázkou byly konstruovány výzkumné podotázky, které ji rozvíjejí a pomáhají k jejímu zodpovězení.:

- *Kdo jsou lidé stojící v současnosti za revitalizačními procesy ve zkoumaných oblastech?*
- *Jakou roli hraje při obnově objektů minulost?*
- *Jaká je podpora obnovy objektů v pohraničí ze strany veřejného sektoru?*
- *Jaká je zkušenost aktérů s dotacemi?*
- *Jaké motivace aktéry při jejich činnosti pohání?*
- *Co je na jejich činnosti (ne)baví a (ne)naplňuje?*
- *V čem vidí aktéři přidanou hodnotu své práce?*
- *Jaká je jejich vize?*
- *Jak vidí aktéři budoucnost revitalizační činnosti v ČR?*
- *Jak pandemie COVID-19 zasáhla revitalizační procesy?*

Tyto výzkumné podotázky sloužily jako tematické kotvy pro metodu polostrukturovaného rozhovoru, který následoval po využití tematicky orientovaného narativního interview (TOBI). Rozhovory byly vedeny s primárním cílem pochopit motivaci aktérů, tj. se snahou o co nejvěrnější reflexi jejich subjektivního pohledu na zkoumanou problematiku revitalizačních

---

¹ Během práce jsou aktéři zmiňováni také jako „narátoři“. V kontextu revitalizačních procesů jsou zmiňováni jako „aktéři“.

procesů. Autor práce si pro rozhovor připravil „scénář“² složený z následujících tematických okruhů:

- Vztah k místu/objektu;
- Vzpomínky související s místem/objektem;
- Účast v revitalizačním procesu;
- Podpora z veřejného sektoru;
- Úskalí revitalizačních procesů;
- Motivace aktérů na pozadí revitalizačních procesů;
- Vyhledy do budoucnosti/Vize.

K dosažení cíle diplomové práce byl využit kvalitativně orientovaný výzkum, který pomáhá při procesu hledání „...porozumění založeném na různých metodologických zkoumáních daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a prování zkoumání v přirozených podmínkách.“³ Kvalitativní výzkum má na rozdíl od kvantitativního výzkumu několik nevýhod. Některými badateli je považován za méně reliabilní ve spojitosti s nízkým počtem účastníků výzkumu, nicméně je zde vysoká úroveň validity plynoucí z velkého množství drobných, dílčích dat získaných ze samotných rozhovorů. Autor práce se při rozhovorech snažil jít do hloubky a zjistit tak od narátorů co nejvíce informací. V rámci výzkumu byla využita také statistická (kvantitativní) data, zejména v souvislosti s cíleně orientovanou socio-ekonomickou analýzou oblastí výzkumu.

Formy rozhovorů byly zvoleny na základě požadavku dosáhnout holistického obrazu situace každého z narátorů. Pro výzkumnou část práce proto bylo zvoleno tematicky orientované narativní interview. Jedná se o dílčí postup biografického přístupu v antropologickém výzkumu; současně mluvíme o konkrétní technice narativního interview.⁴

---

² WILDEMUTH, B. *Applications of social research methods to questions in information and library science*, 2009, s. 220–230.

³ CRESWELL, W. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches*, 2013, s. 300.

⁴ Biografický přístup se setkává také s kritikou, zejména kvůli tvrzení, že metoda je pouhou výplní kvantitativního pozorování a způsobem, jak doplnit kvantitativní – *hard* – data o jemné nuance. Michal Svoboda se však na toto konto hájí nutným požadavkem multidisciplinarity, jakožto základního předmětu ve vybavení socio-kulturního antropologa i během biografického výzkumu. Je tedy zřejmé, že existují témata a otázky, které výzkumníci nezodpoví bez kvalitativních metod. Např. kvůli nedostatku tištěných materiálů, neexistence archivů či absence dobových výzkumů. Základem epistemologické kritiky je tvrzení, že v rámci biografické antropologie se nejedná o nic víc než o retrospektivní tvorbu příběhů. Kritika se ozývá převážně z řad exaktně zaměřených badatelů, kteří jsou zvyklí opírat se ve svých výzkumech o skálopevné axiomy. Humanitní subdisciplíny se během svého působení v akademické sféře však dávno vzdaly nároků na objektivitu svých poznání. Cílem není rekonstrukce pravdy, nýbrž zachycení její nejvěrohodnější a nejpravděpodobnější podoba. Srov. též: SVOBODA, M. *Biografická*

To je orientováno na životní zkušenost vypravěče.⁵ Vyprávění sekvencí životního příběhu zachovává emickou perspektivu, současně drží jistou míru strukturovanosti, protože vypravěče nutí uspořádat myšlenky, zkušenosti a události do souvislého příběhu. Vyprávění díky tomu může udržovat tematickou vazbu na vypravěče obsazeného do hlavní role, kdy se během příběhu setkává s dalšími významnými postavami. „*V narativním rozhovoru dochází k průniku systémů relevancí tazatele a narátora a klíčovou otázkou je, jak tento průnik učinit co největší. Tento průnik nastane v okamžiku explicitního stanovení tématu rozhovoru*“,⁶ stejně jako tomu bylo v rámci výzkumné části předkládané diplomové práce. Takovéto dotazování lze považovat za tematicky orientované narativní interview.⁷

V práci byla společně s metodou TOBI použita metoda polostrukturovaného rozhovoru. Cílem této metody je udržení hovoru na tematické rovině, kdy vypravěč může plynule vyprávět, zatímco výzkumník omezuje své zásahy do vyprávění. Výzkumník se ovšem může doptávat, a tím tak doplnit události, jež nebyly obsaženy během (TOBI). Pomocí toho rozvede téma do větší hloubky. Vedoucí rozhovoru by měl mít na paměti, že je pozorovatelem, nikoli soudcem. Neměl by tedy klást otázky typu: „*Proč jste to udělal?*“ Spíše by se měl snažit pochopit subjektivní motivace narátora a všimnout si detailů: „*Co se stalo potom? Vzpomínáte si, co bylo dál?*“⁸

Rozhovorů bylo provedeno celkem jedenáct. Narátoři byli osloveni skrze známosti autora z bývalého zaměstnání, s pomocí přátel sídlících v oblastech výzkumu či přímo v místě terénního výzkumu, kde byli získáni pomocí techniky „sněhové koule“, tj. na základě doporučení od jiných narátorů.⁹ Jednalo se převážně o lidi, kteří se o objekty v pohraničí zajímají a navzájem se v daném místě mezi sebou znají. Rozhovory s nimi probíhaly v místě jejich bydliště, tj. u objektů zájmu. Dále také v Praze, kde někteří z nich žijí. I když během výzkumu stále probíhala pandemie COVID-19, na práci se tato skutečnost výrazným způsobem nepodepsala. Všechny rozhovory byly vedeny osobně a zaznamenávány na nahrávací zařízení. Rozhovory proběhly od 5. 2. 2022 do 1. 3. 2022 s délkou trvání od jedné do dvou hodin. Jeden

---

metoda v antropologii – interpretace biografických dat. [online] [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <http://www.antropologie.org/cs/publikace/prehledove-studie/biograficka-metoda-v-antropologii>.

⁵ SCHÜTZE, F. *Das narrative Interview in Interaktionsfeldstudien. Erzähltheoretische Grundlagen*, 1987. Srov. též: MISHLER, E. G. *Research Interviewing. Context and Narrative*, 1986.

⁶ HÁJEK, M. a kol. *Problém relevance v tematicky orientovaném biografickém interview: případ orálně historických životopisných rozhovorů*, 2014, s. 31. [online] [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26478860>.

⁷ O tematicky orientovaném narativním interview – TOBI. Blíže: HÁJEK, M. a kol. *Problém relevance v tematicky orientovaném biografickém interview: případ orálně historických životopisných rozhovorů*, 2014. [online] [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26478860>.

⁸ BERTAUX, D. et al. *The Life Story Approach: A Continental View. Annual Review of Sociology*, 1984, s. 224.

⁹ NOVOTNÁ, H. a kol. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, 2019, s. 297.

z rozhovorů byl však kvůli technickým závadám a nepřízní počasí zaznamenáván pomocí poznámek. Z tohoto důvodu není z rozhovoru s narátorem citováno přímo.

Před zahájením každého z rozhovorů byli narátoři poučeni a informováni o průběhu rozhovoru. Také jim bylo vysvětleno, k jakému účelu budou rozhovory využity. Všichni zúčastnění narátoři podepsali informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů, čímž byl získán souhlas s nahráváním rozhovoru. Dotazovaní zde měli také možnost připsat své osobní požadavky dle potřeby. Jména dotazovaných byla anonymizována.

Autor se během rozhovoru řídil výzkumnou metodou TOBI. Pokud narátor odpovídal stroze, snažil se autor rozhovor rozvíjet doplňujícími otázkami, které byly pozměňovány dle potřeby. To umožnilo větší flexibilitu a současně možnost rozvíjet odpovědi narátorů v závislosti na probíhajícím rozhovoru. Otázky byly pokládány a formulovány tak, aby jim narátoři rozuměli a nedošlo tak ke zkreslení. U některých narátorů byla z počátku patrná lehká nervozita, která ovšem s průběhem rozhovoru zmizela. V tab. č. 1 je uveden seznam narátorů společně s jejich základními biografickými údaji. Všechny provedené rozhovory byly nahrávány, přepsány do písemné podoby a společně s informovanými souhlasmi uloženy do osobního archivu autora práce Při analýze dat byla použita technika kódování, při které došlo k reorganizaci dat.¹⁰

Autor během výzkumu postupoval dle *Etického kodexu české asociace pro sociální antropologii*.¹¹ Během práce s osobními údaji bylo zacházeno dle zákona č. 110/2019 Sb. *o zpracování osobních údajů*¹² a dle nařízení orgánů EU (Evropského parlamentu a Rady Evropské unie) *o ochraně osobních údajů – GDPR*¹³ jenž jasně definuje povinnost chránit soukromé údaje při jejich zpracování. Při práci byla zohledněna všechna práva a povinnosti vztahující se k zacházení s osobními údaji narátorů.

Výzkumný vzorek tvoří osoby, které se různými způsoby zasazují o revitalizaci objektů ve vybraných regionech „Sudet“. Výběr narátorů byl učiněn na základě samotných objektů, přičemž se autor snažil obsáhnout co nejširší spektrum objektů. Narátoři byli rozděleni dle následujících kritérií:

---

¹⁰ STRAUSS, A. a kol. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*, 1999.

¹¹ Etický kodex České asociace pro sociální antropologii. CASA. [online] [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: http://www.casaonline.cz/?page_id=7.

¹² Zákon č. 110/2019 Sb. Zákon o zpracování osobních údajů. *Zákony pro lidi – Sbírka zákonů v ČR v aktuálním konsolidovaném znění*. [online] [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-110>.

¹³ Obecné nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR). *Úřad pro ochranu osobních údajů*. [online] [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.uoou.cz/obecne-narizeni-o-ochrane-osobnich-udaju-gdpr/ds-3938/p1=3938>.

„**Starousedlík**“ – osoba, která se v okolí objektu zájmu (či v Sudetech) narodila a jejíž předci zde mají svůj původ ještě před válkou; současně zde žije od roku 1970.

„**Usedlík**“ – osoba, která získala nemovitost (již předci získali) v okolí objektu zájmu (či v Sudetech) mezi lety 1946-1970 a od té doby zde žije.

„**Novousedlík**“ – osoba, která žije v okolí místa objektu zájmu od roku 1989.

„**(Novo)chalupář**“¹⁴ – osoba, která žije v okolí objektu zájmu / i mimo oblast; po roce 1970, resp. 2000 a objekt využívá pro rekreační účely.

„**Jiné**“ – například žije v Praze nebo jiném velkoměstě a u objektů zájmu se podílí na kulturní či jiné činnosti.¹⁵

Jméno aktéra	Ročník	Povolání/Obor	Objekt zájmu	Sám/Spolek (s.)/Obec	Rozhovor	Status
Vladislav K.	1954	Energetika	kostel sv. Linharta	Fyzická osoba	01:01:42 - Údrč	Usedlík Chalupář
Petr Z.	1964	Stavební inženýr	kostel sv. Anny v Paliči	s. Život na Dyleň	00:56:52 - Praha	Usedlík
David Š.	1988	Projektant	drobné památky - kapličky, boží muka kostel sv. Jana Křtitele (Vroutek)	s. Budiček	01:18:33 - Mukoděly	Usedlík
František P.	1975	Starosta	zámek Štědrá	Obec	01:32:00 - Štědrá	Starousedlík
Jiří S.	1963	České dráhy	kostel Navštívení Panny Marie (poutní místo Skoky)	s. Pod střechou	00:46:42 - Skoky	Starousedlík
Pavel Š.	1975	Podnikatel Zemědělství	farma - ze zaniklé osady vodárenská nádražní věž (Štědrá)	Fyzická osoba	04:00:00 - Štědrá	Novousedlík
Petr H.	1968	Reklama	fara, kostel Habřina (Úštěk)	s. záchrana kostela Habřina	00:49:53 - Praha	Novochalupář
Petr L.	1962	Hudba České dráhy	kostel Navštívení Panny Marie (poutní místo Skoky)	s. Pod střechou	01:18:30 - Praha	Jiné
Jakub D.	1969	Památky	mj. hrobka rodiny Dittrich (Krásná Lípa)	s. Omnium	00:58:06 - Praha	Jiné
Miroslav Š.	1986	Starožitnosti	kostel Narození Panny Marie (Kryry)	s. Dietrich	01:03:06 - Praha	Jiné
Michal N.	1988	Energetika	zámek Toužim	s. živý zámek Toužim	00:46:43 - Plzeň	Jiné

tab. č. 1 - Seznam narátorů s biografickými údaji.

¹⁴ „Novochalupářem“ je myšlena osoba žijící v okolí objektu zájmu od roku 2000 a dále.

¹⁵ CEJPOVÁ, I. *Socialistická každodennost v pohraničí na příkladu vybrané obce Bedřichov v Jizerských horách*. Diplomová práce. ČZU v Praze, 2016, s. 18.

2.1 Dosavadní stav bádání

Monografické dílo Karolíny Pauknerové: *Krajina mezi pamětí a zapomináním: studie z Čech* vyšlo roku 2019 a je založené na několikaletém terénním výzkumu. Autorka se ve své práci zabývá odkrýváním paměti a její přítomností v krajině. Téma několik let sama studuje. Dílo je členěno do pěti hlavních kapitol. První čtyři kapitoly obsahují případové studie krajiny z různých oblastí Čech. Poslední kapitola má interpretační charakter myšlenek a úvah autorky. V práci autorka mj. zmiňuje také oblast bývalých „Sudet“ ve vztahu k (před)válečným vzpomínkám, budovy vystupující jako „pokladnice vzpomínek“ či vzpomínky, které jsou začleněny v materiální a ideové rovině pohraničních krajinných oblastí. Pauknerová v krajině spatřuje způsob porozumění okolnímu světu. Stejně tak je dle ní krajinu možno vidět a chápat jako součást vlastní minulosti, kterou krajina zároveň reflektuje. Autorka v práci rozkrývá důležitost dílčích prvků v krajině v souvislosti s její pamětí, kterou příznačně nazývá *ošemetnou*. Při zamýšlení se nad procesy, jak se paměť stává součástí krajiny, jak se paměť v krajině uchovává a jaké má podoby, mluví autorka o samotné paměti krajiny jako o procesu sedimentování v ní uplynulého času, kdy se proběhlé změny postupem času zapisují do symbolické i fyzické roviny vnímání krajiny. Zároveň se změny z krajiny podmíněně vytrácejí. Ve finále autorka naráží na skutečnost, že není vzpomínání bez zapominání.¹⁶

Kauzálním vztahem paměti a krajiny se zabývá také publikace *Tachovsko: krajina v paměti – paměť v krajině*.¹⁷ Ačkoli se geograficky nejedná o stejné území, které je vymezeno v předkládané diplomové práci, je publikace hodnotným přínosem pro pochopení dalších souvislostí mezi krajinou a pamětí. Samotný projekt vznikl za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci programu *Sídelní a krajinný prostor jako součást kulturního dědictví a paměti národa*. Díky publikaci a podpoře ze strany veřejného sektoru je patrné, že téma krajiny a paměti v pohraničním prostoru čím dál tím více rezonuje na odborném i laickém poli zájmu. Dalo by se říci, že tento zájem roste od sametové revoluce v roce 1989 jako reflexe na proměny oblasti pohraničí. Jako součást hledání vztahu k prožívané krajině, který obsahoval jistou historickou a generační kontinuitu. Krajina je tak vzájemně spojována s pamětí jako součást lokálního dědictví a identity původních obyvatel a jejich potomků.¹⁸

---

¹⁶ PAUKNEROVÁ, K. *Krajina mezi pamětí a zapomináním: studie z Čech*, 2019.

¹⁷ Publikace původně vyšla jako katalog k výstavě a podílela se na ní mj. i výše zmíněná autorka Karolína Pauknerová.

¹⁸ FATKOVÁ, G. *Tachovsko: krajina v paměti – paměť v krajině*, 2014.

Proměny českého pohraničí po konci druhé světové války mapuje David Kovařík ve své disertační práci *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: Demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Kovařík zde pracuje se skutečností, že se ve druhé polovině dvacátého století změnila nejen podoba společnosti, ale také česká krajina, a to vlivem nejrůznějších faktorů. Kromě socio-kulturních a národohospodářských změn se na podobě krajiny významnou měrou podílely také bezpečnostní a vojenské faktory. Ať už se jednalo o vyhrocenou vnitrostátní nebo zahraniční politiku, doba po nástupu komunistického režimu v únoru roku 1948 znamenala masové zásahy do celé pohraniční oblasti. Na počátku padesátých let se totiž objevily důvody, které měly legitimizovat masové přesuny obyvatelstva z některých oblastí. Jednalo se zejména o přetvoření rázu okolní krajiny, kdy byly pro potřeby armády zbudovány vojenské újezdy a hraniční pásmo.¹⁹

Lokální identita a paměť krajiny: významné krajinné komponenty v perspektivě aktérů je výzkum autorek Gabriely Fatkové a Terezy Zíkové z roku 2013. Výzkum proběhl na dvou místech, tj. v zemědělské obci Bušovice a v pohraniční obci Lesná. Cílem výzkumu bylo interpretovat významnost prezentovaných míst v očích místních obyvatel. Bylo zjištěno, jaká místa v krajině jsou v případě kolektivní paměti vnímána jako významná. Současně se autorky v tomto případě snažily rozklíčovat, jak se tato místa liší v závislosti na dalších charakteristikách obyvatel (náboženství, pohlaví, vzdělání) a co tato místa činí *místy paměti*, jež se stávají místem pro společenská setkání, místem pro kolektivní manifestaci a symbolem lokální identity.²⁰

Tématu „zachráněných Sudet“ se věnuje sociologická studie: *Znovuobjevené poklady Sudet: Wiederentdeckte Schätze im Sudetenland*. Publikace si klade za cíl soustředit se na kulturní památky, tradice a příběhy, které se podařilo v posledních letech oživit díky německým a českým aktérům. Tyto „znovuobjevené poklady“ spojuje snaha o rehabilitaci kulturního života, krajiny, paměti a vzpomínek. Osoby podílející se na revitalizačních procesech zároveň také spatřují ve svém počínání potenciální socio-ekonomické přínosy pro dané oblasti v podobě zvýšení cestovního ruchu a tím i atraktivity regionu. Na rozdíl od diplomové práce, která se soustředí a oblast severozápadních Čech, je tématem této studie oblast jihozápadních Čech.²¹

---

¹⁹ KOVAŘÍK, D. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*, 2009. [online] [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/3338048-Demolicni-akce-v-ceskem-pohranici-v-letech-1945-1960.html>.

²⁰ FATKOVÁ, G. a kol. *Lokální identita a paměť krajiny: významné krajinné komponenty v perspektivě aktérů*. [online] [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/344606846_Lokalni_identita_a_pamet_krajiny_vyznamne_krajinne_komponenty_v_perspektive_akteru_Tereza_Zikova_Gabriela_Fatkova.

²¹ *Znovuobjevené poklady Sudet: Wiederentdeckte Schätze im Sudetenland.*, 2018.

3 Teoretické zázemí práce

Práce se věnuje revitalizaci různých objektů v „Sudetech“. Jedná se o místa, která již buď neexistují, jsou zcela opuštěna nebo chátrají. Svou (ne)existenci mlčky dokládají ztrátu paměti a vzpomínek, které byly společně s obyvateli těchto míst „odsunuty“. Pokud se chceme místy paměti zabývat, podmíněně narážíme na problém paměti a prostoru. Práce tak využívá teoretická východiska zakotvená v historii, kulturní geografii a antropologii krajiny. Jednou z důležitých teorií pro práci je koncept Maurice Halbwachse kolektivní (historické paměti) podmíněně vztahem k určitému času a prostoru (nejedná se však o striktní pojmy v konkrétním historickém či geografickém prostoru), který je dle Halbwachse klíčový pro utváření „sociální identity“.²² Je to právě prostorové hledisko, které vede ke vzpomínání skrze příběhy o místech v krajině, jenž ožívají v paměti aktérů. I sebevíce němá a beztvárná krajina se skrze tyto příběhy stává čitelnou. V symbolické rovině dochází ke zhmotnění kolektivních představ v podobě „míst paměti“ (pomníky, kaple, hřbitovy aj.), které jsou dále reprodukovány následujícími generacím.²³

3.1 Paměť

Od druhé poloviny 20. století lze na poli paměťových studií spatřovat větší aktivitu, než tomu bylo předtím. Odborníci z celého světa se zaměřují na tematiku vzpomínání a zapomínání. Podle Pierra Nory se do té doby jednalo o subdisciplínu zabývající se pouze mezigenerační výměnou vzpomínek, ovšem po událostech 20. století se vědci začali mnohem více zajímat o funkci mechanismu vzpomínání, zapomínání a traumatu. Výzkum paměti se tak v posledních zhruba 40 letech etabloval na samostatnou vědní disciplínu, interdisciplinární myšlenkový směr, zasahující nejen do historie a sociologie, ale také do psychologie a dalších neurověd.

Každé vyprávění o minulosti, tj. snaha o rekonstrukci minulosti, se kterou výzkumník při práci s pamětí pracuje, s sebou podmíněně přináší procesy spojené s lidskou pamětí. Ta se primárně dělí dle délky trvání na dvě hlavní části. První část je krátkodobá paměť, která uchovává vjemy na dobu několika sekund a její kapacita je omezená. Limit informací k zapamatování je dán počtem jednotek, které si je možné zapamatovat, a vztahy mezi nimi. Krátkodobá paměť udržuje aktuální informace, aby z nich bylo posléze možné vybrat ty

---

²² HALBWACHS, M. *Kolektivní paměť*, 2009.

²³ NORA, P. *Mezi pamětí a historií*. Cahiers du CEFRES, 2012. [online] [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf.

důležité. Dlouhodobá paměť naopak umožňuje uchovávat informace mnohem lépe tak, abychom si je byli schopni vybavit i po delší době. Třeba i během celého života. Pro schopnost dlouhodobé paměti jsou klíčové často používané informace, významné vzpomínky, porozumění daných informací či osobní význam. Dlouhodobá paměť se dále dělí na explicitní a implicitní. Explicitní (uchovává fakta a události) se dále dělí na paměť sémantickou, která uchovává obecné znalosti a zkušenosti a paměť epizodickou. Ta uchovává osobní zážitky a prožitky. Epizodická paměť má charakter vzpomínek na události, jichž byl jedinec účastníkem. Implicitní paměť zahrnuje vše, co si lidé nevybaví vědomě, tj. emoční či jazyková paměť, reflexy a návyky.²⁴

Paměť je pro humanitní vědy fenoménem socio-kulturního charakteru a pro svůj transkulturní význam je nezastupitelným faktorem v rámci různorodých výzkumů, kde se zdůrazňuje její interdisciplinární charakter. Samotné studie zároveň představují (sebe)reflexi paměti jejich nositelů a propojují vyprávění o paměti se sociální, kulturní a historickou situací daného období. Člověk starající se o kulturní dědictví tak logicky dříve či později naráží na problematiku paměti. Není totiž těžké si uvědomit, že bez paměti by nebyla ani minulost, ani současnost, která je vnímána pomocí vzorců získaných v minulosti. Nedílnou součástí vzpomínek je jejich zapomínání, tedy zapomínání coby podmínka vzpomínání.²⁵

V případě předkládané diplomové práce, kdy se jedná o zaniklé objekty, které v sobě ukrývají vzpomínky a paměť, mluvíme o paměti odsunuté společně s lidmi žijícími v pohraničí, o opuštěných místech a ztrátě významů a symbolů okolní krajiny. Pokud mají být tato místa zachráněna a opět probuzena k životu, je nepochybně důležité se tématu paměti věnovat.²⁶ Paměť a vzpomínání totiž umožňuje propojit vlastní život s vědomím nás samých a s okolím, které nás obklopuje. Zároveň se vytváří individuální a kolektivní identita, kde je paměť současně nekonečným zdrojem toho, jak vnímáme svět. Nejedná se pouze o osobní rovinu paměti a individuální proces vzpomínání. Je nutné současně brát zřetel na společenské i politické souvislosti. Historicko-politické manifestace jsou totiž častokrát plné korektních prohlášení o zacházení s minulostí. Takto účelné prezentování minulosti reflektuje aktuální,

---

²⁴ *Paměť a druhy paměti*. In: VÁGNEROVÁ, M. *Základy obecné psychologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. [online] [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://turbo.cdv.tul.cz/mod/book/view.php?id=5965&chapterid=6231>.

²⁵ KRATOCHVIL, A., ed. *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*, 2015, s. 9-13.

²⁶ *Znovuobjevené poklady Sudet: Wiederentdeckte Schätze im Sudetenland*, 2018, s. 18-20.

mnohdy emotivní, vztah k minulosti. Současně vybírá témata prezentovaná pro pobavení publika.²⁷

Ukazuje se, že nemáme dostatek znalostí o politických poměrech v Evropě před první světovou válkou a že bez těchto znalostí nelze porozumět ani konfliktům současným. Toto rozsáhlé zapomnění části našich dějin nevědomky utváří místo pro demagogii ve veřejném prostoru, kde se často setkáváme s omlouváním vlastních napáchaných zločinů. „*Tomu lze čelit jedině reflexí vlastních vzpomínek na minulost, které by rámcovaly teoretické a kulturně vědecké debaty.*“²⁸

Jako aspekt stojící za pomalou ztrátou paměti Nora označuje střídání generací, tj. mizení dobových svědků jakožto nositelů komunikativní paměti.²⁹ „*O paměti se tolik mluví jen proto, že již žádná není*“.³⁰ Orientalista Jan Assman toto „mizení“ vidí jako jeden ze tří důvodů, proč v současnosti paměť a vzpomínání tolik rezonuje na vědeckém poli. V tomto kontextu hovoří o evoluci v technice ukládání dat, konci evropských starých pořádků a konečně o otázce, kdo a jakým způsobem bude po smrti určitých svědků udržovat památku obětem holokaustu a dalších zločinů proti lidskosti 20. století.³¹ Podle Nory je potřeba zkušenosti svědků těchto událostí uchovat a komunikativní paměť nahradit pamětí „medializovanou“, tj. stavbami pomníků, muzeí či metaforických „míst paměti“ – např. státními svátky, obřady.³²

Tato místa paměti je nutno chápat společně s jejich symboly, se snahou o dialog ke krajině, ve které jsou zasazeny. Jinak z těchto míst budou stále pouze němí svědci historie bez možnosti dialogu. Dle Nory se v současnosti nacházíme v době „světového nástupu paměti“³³, kdy hovoří o kultuře vzpomínání spojené s výsledkem společenského vyjednávání odehrávajícím se na veřejném poli v rovině individuální paměti, korektních socio-politických norem společně s vědeckými debatami. Je tedy zřejmé, že kolektivní paměť je velmi rozvrstvená a zahrnuje mnoho dílčích vzpomínek různých sociálních skupin.³⁴ Oslavy, státní svátky, národní muzea a politická rétorika se tím dostávají do sporu nejen s odlišnými politickými názory projevující

---

²⁷ KRATOCHVIL, A., ed. *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*, 2015, s. 4-9.

²⁸ Tamtéž, s. 13.

²⁹ Tamtéž, s. 9.

³⁰ NORA, P. *Mezi pamětí a historií*. Cahiers du CEFRES, 2012, s. 8. [online] [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf.

³¹ ASSMANN, J. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, 2001, s. 15.

³² KRATOCHVIL, A., ed. *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*, 2015, s. 6.

³³ NORA, P. *Mezi pamětí a historií*. Cahiers du CEFRES, 2012, s. 8. [online] [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf.

³⁴ KRATOCHVIL, A., ed. *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*, 2015, s. 6.

se demonstracemi či protesty například na sociálních sítích, ale také s rozdílnými pamětními skupinami a menšinami, které fakticky podkopávají „společensko-politický kánon daného národa.“³⁵

Paměť má nepochybně biologický základ, zároveň je tvořena kulturními obsahy. Autobiografickou pamětí vládnou lidé, což implicitně indikuje skutečnost, že paměť společně s procesy vzpomínání a zapomínání jsou předurčené pro interdisciplinární výzkumné přístupy. V horizontu několika let se jedná nejspíše o genezi nové subdisciplíny, která má potenciál získat označení uznávané neurovědy. Takovýto vzor by byl více než žádoucí vzhledem k rozdílné úrovni jednotlivých vědních disciplín, které se paměťovými jevy zabývají.³⁶

V humanitních a sociálních vědách se o utváření paměti hovoří velmi často. Zanedbávají se zde ovšem bio-sociální výchozí podmínky a společně s výzkumem stojícím na subjektivních svědectvích, tj. orální historie a biografie, by se nemělo zapomínat na objevy neurovědeckých výzkumů paměti.³⁷

Současné problémy bádání tkví také v různorodých stádiích (např. Angloamerické vs. německé jazykové prostředí) výzkumů paměti. Tato mezinárodní heterogenita častokrát plyne ze snahy zasazení do politického kontextu, jenž nepochybně vede ke značné diferenciaci v národních konceptech kolektivní paměti a pojmosloví. Tato heterogenita se na poli neurovědy ze své podstaty nenalzá. Je tak patrné, že kulturně-teoretická studia věnující se paměti ještě nedosáhla takové úrovně syntézy jako neurovědy. Ty ovšem naopak opomíjejí socio-kulturní podmínky, jež zároveň samy utvářejí předmět svého studia.³⁸

3.1.1 Kolektivní paměť a místa paměti

Paměťová studia se s ohledem na události 20. století etablovala na úroveň právoplatné a uznávané vědní disciplíny. A protože se paměť dotýká zejména soudobých dějin, souvisí právě kolektivní paměť s událostmi, které provází pohraniční sudetský prostor. Pro potřeby diplomové práce je proto relevantní se tématem kolektivní paměti zabývat.

Kolektivní paměť neboli „*memoire collective*“³⁹ je pojem, který je chápán a definován mnoha různými způsoby a je nutné zmínit, že tato „Halbwachsova“ teorie zůstala

---

³⁵ KRATOCHVIL, A., ed. *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*, 2015, s. 4-9.

³⁶ Tamtéž, s. 85-87.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ NOVOTNÝ, L. *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*. [online] [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=113>.

nedokončena.⁴⁰ Nicolas Russel ve své knize⁴¹ uvádí širokou pracovní definici Paula Ricceura, který od sebe odděluje kolektivní a individuální paměť. Vzpomínky připisované jedné osobě jsou podle této definice osobní vzpomínky, zatímco vzpomínky připisované více než jedné osobě jsou kolektivní vzpomínky.⁴²

Halbwachs své teoretické zacházení s kolektivní pamětí staví na ústřední otázce: *Kdo si pamatuje, jaké věci*. Otázce podoby procesu vytváření kolektivní paměti, kdy se v předešlých historických údobích o kolektivní paměti uvažovalo pouze jako o nástroji pro přenášení paměti skrz generace. Podle Halbwachse se vytvářejí různé kolektivní paměti podle skupiny (její identitou a zkušenostmi), která tuto paměť nese. Je tak patrné, že pro kolektivní paměť je zásadní její sociální podmíněnost.⁴³ Skupiny rekonstruují své minulé zkušenosti kolektivně. Přestože má jednotlivec konkrétní pohled na tuto skupinovou rekonstrukci minulosti, nemá tím nezávislou paměť na minulost.⁴⁴

Americký historik Patrick J. Geary popisuje, že postupy, které společnosti používají k uchování minulosti a jejich konkrétní postoje k této minulosti, ovlivňují obsah a povahu jejich kolektivních vzpomínek. Důležité je při popisu a interpretaci kolektivních vzpomínek, které se ve společnosti vytvořily, věnovat pozornost kulturnímu a koncepčnímu rámci, v němž dané společnosti fungovaly. Bez pochopení tohoto rámce, jenž nám umožňuje lokalizování, rozpoznání, vzpomínání jakékoli vzpomínky, bychom nebyli schopni samotné vzpomínky vůbec uchopit.⁴⁵

Assman, který volně navázal na dílo Halbwachse, poté rozdělil kolektivní paměť na dvě dílčí formy. První formou je „komunikativní paměť“, tj. paměť krátkodobá, do které se ukládají prožité zkušenosti a dějinné události.⁴⁶ Druhá Assmanova forma je „kulturní paměť“, tj. paměť dlouhodobá, která v sobě kumuluje informace zprostředkované např. z knih, muzeí, přednášek aj.⁴⁷ Tyto dvě formy kolektivní paměti spolu vzájemně interagují a vytvářejí orientační rámec, od kterého se následně odvíjí individuální paměť. Ta na základě orientačního rámce a pod vlivem sociální interakce vytváří osobnostní specifikace.

---

⁴⁰ V současné době je teorie rozvíjena a interpretována podle Gérarda Namera, jenž se několik desítek let zabýval studiem právě teorie kolektivní paměti. Blíže: MASLOWSKI, N. a kol. *Kolektivní paměť: K teoretickým otázkám*, 2014, s. 21.

⁴¹ RUSSELL, N. *Collective Memory before and after Halbwachs*, 2006, s. 792-804. [online] [cit. 2022-01-15]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/25480359>.

⁴² RICCEUR, P. *La Mémoire, l'histoire, et l'oubli*, 2000, s. 152-163.

⁴³ HALBWACHS, M. *La Memoire collective*, 1950.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ GEAR, P. *Phantoms of Remembrance: Memory and Oblivion at the End of the First Millennium*, 1994, s. 9-16.

⁴⁶ ASSMAN, J. *Kultura a paměť: pismo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, 2001, s. 50.

⁴⁷ Tamtéž, s. 52.

Každý jedinec se rodí do společnosti s již zaběhlými pravidly a svým narozením a následnou socializací je nucen se těmto pravidlům podrobit. Zde Assman hovoří o „konektivní struktuře“, která je zásadní pro závazky a konexe. To platí pro rovinu temporální a sociální.⁴⁸ Podle Assmana totiž kultura sama o sobě vytváří svět sdílených zkušeností, akcí a požadavků. Tím k sobě jedince poutá, přičemž tato vazba stojí za vznikem fenoménu „my“ a „oni“. Tím společenství nabývá smyslu a získává svou společnou historickou paměť. Písmo neboli „externalizovaná paměť“ pak umožňuje archivaci informací, ovšem současně vede k úbytku schopnosti pamatovat si.⁴⁹

Paměť vztažená na události a procesy s válečnými zločinci po druhé světové válce vedla, společně s historickým výzkumem, ke vzniku německé kultury vzpomínání na holokaust. Tato kultura se později reflektovala v budování památníků jakožto míst připomínajících tyto události. Podle Andrease Huysseena ovšem tímto způsobem nastal paradox neuchopitelnosti a nezobrazitelnosti událostí, jež mají pomníky za úkol připomínat. Jedná se podle něj o „*mánii vzpomínání monumentálních rozměrů*“⁵⁰, o které lze tvrdit, že „*čím více existuje památníků, tím více se stává minulost neviditelnou a tím snazší je zapomenout.*“⁵¹

Přibylly i další snahy o sjednocení vzpomínání na holokaust.⁵² Ty s sebou přinesly zjištění v podobě otázky, zda zobecnění vzpomínání nepřináší zároveň ztrátu původního kontextu (viz Huysseenuv paradox). Ačkoliv na mezinárodní úrovni mluvíme o evropské kultuře, je právě snaha o jednotné vnímání socio-historických událostí trnem v oku, a to z důvodu existence výrazně odlišných rolí jednotlivých států v dějinách. Pokud bychom chtěli unifikovat evropskou paměť, odlišnost jednotlivých států by tímto spojením byla značně poškozena, ne-li zapomenuta. Mělo by tedy být cílem, aby se tyto národní paměti nevytratily na evropském, potažmo světovém poli paměti.⁵³

S konceptem kolektivní paměti úzce souvisí Norův koncept míst paměti (*lieux de mémoire*), který s místy paměti pracuje jako s významnou entitou, symbolickým prvkem kulturního dědictví a druhem medializované paměti, který ovšem nikdy záměrně nedefinuje.⁵⁴ V kontextu

---

⁴⁸ ASSMAN, J. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, 2001, s. 91.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ HUYSEN, A. *Monumental Seduction*. In: BAL, M. et al. *Acts of Memory: Cultural Recall in the Present*, 1999, s. 191.

⁵¹ Tamtéž, s. 193.

⁵² Viz mezinárodní konference o holokaustu ve Stockholmu v roce 2000.

⁵³ KRATOCHVIL, A., ed. *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*, 2015, s. 27-28.

⁵⁴ S pojmem míst paměti pracuje mj. také David Kovařík. Blíže: KOVAŘÍK, D. *Zaniklá sídla jako místo paměti českého pohraničí*, 2019.

paměti se může jednat o místo, předmět či symbol historickým významem zakořeněným v kolektivní paměti. Nora se zaměřuje na bohaté výzkumné možnosti, jenž se dají během zkoumání různých forem minulosti v současnosti využít. S pomocí těchto metod se snaží zachránit paměť, která se podle něj ze společnosti vytrácí. Na vině je dle Nory příchod průmyslové revoluce, nacionalismu, zánik venkovského života (pospolitosti) a s tím související rozmach měst společně se změnou společenských hodnot. Mizí tradiční způsoby vzpomínání a s nimi i tradiční hodnoty. Ve finále se tak již neoslavují národy, ale studují se jejich oslavy.⁵⁵

Nora častokrát mluví o dichotomii paměti a historie v souvislosti s jejím zrychlením. To vede k záchranné snaze historie o návrat k minulosti, která je již nenávratně pryč. Pod náporům silného historického vědomí dochází k vytržení kolektivních tradic, které zde vystupují jako opakování dávných předobrazů. Hledání míst, kde a kam se paměť uchyluje, značí pohyb vědomí kontinuity poutané k místu. Místa paměti tak existují, protože prostředí paměti zrychlením historie zanikla. Příkladem může být například průmyslová revoluce na konci 19. století. Tím Nora mj. implicitně odkazuje na koncept Ferninanda Tönniese *společnosti (Gesellschaft) a pospolitosti (Gemeinschaft)*. Pospolitost, v tomto případě, nejen společenská, ale také pospolitost paměti s následnou devastací venkovského rolnického světa, zaniká.⁵⁶ Celý svět v období průmyslové revoluce následně přijímá trend globalizace, medializace, demokratizace. To dle Nory znamená konec ideologické paměti. Konec institucí, které zajišťovaly přechod od minulosti k budoucnosti a řešily otázky, co do budoucna uchovat. Za přispění médií se razantně změnil způsob historického vnímání a otázka intimní paměti se obrátila v řešení aktuálnosti.⁵⁷

„*Paměť je život*“⁵⁸ a její nositel je duch pospolitosti. Díky tomu se paměť neustále vyvíjí, mění, zaniká, vzkřísuje se a formuje. Bezbranná vůči manipulaci a zneužití si neuvědomuje aktuální deformující proměny ve věcné přítomnosti. Živí se nejasnými vzpomínkami, symbolickými či konkrétními a vzpomínky činí posvátnými. Dle Halbwachse a Nory totiž existuje tolik pamětí, kolik existuje skupin.⁵⁹ Paměť je mnohočetná, skupinová

---

⁵⁵ NORA, P. *Mezi pamětí a historií*. 2012. s. 10-11. [online] [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf.

⁵⁶ TÖNNIES, F. *Community & Society (Gemeinschaft Und Gesellschaft)*, 1957.

⁵⁷ NORA, P. *Mezi pamětí a historií*, 2012, s. 11-12. [online] [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf.

⁵⁸ Tamtéž, s. 8.

⁵⁹ BENEŠ, Z. *Mezi dějinami, dějepiscetvím a pamětí*. In: ŠUBRT, J. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: Teorie a výzkum*, 2010.

i individualizovaná. Zapouští kořeny v konkrétním prostoru jako je gesto, obraz nebo předmět, na rozdíl od historie. Ta je spíše problematickou a neúplnou rekonstrukcí toho, co už není.⁶⁰

Ve světě společností postavených na vlastní historii proces „historizace“ paměti znamená současně její jisté znesvěcení. Přílišný důraz na historický criticismus by nejspíše znamenal péči o muzea, pomníky, předměty nutné k vlastní práci. Zároveň by však z těchto předmětů vyprchala esence, díky které jsou tyto předměty místy paměti. Společnost by v tu chvíli žila ve znamení historie bez možnosti míst, kde by mohla svou paměť ukotvit. Podle Nory se v jednu chvíli zdálo, že mezi historií, pamětí a národem později dochází k určité symbióze. Národní definice přítomnosti tehdy důrazně žádala své ospravedlnění osvětlením minulosti. Výsledkem je tvrzení o historii jako posvátné, protože národ je posvátný. Národ je oním důvodem, místem, kde a proč se udržela naše paměť.⁶¹

Aktuální pátrání po místech paměti stojí dnes na křižovatce dvou proudů. Na jedné straně proud čistě historiografický (reflexe dějin) a na druhé straně hnutí historické. Čas *míst paměti* se zde vytrácí, aby dál přetrvával pouze pod dohledem kritické, rekonstruované historie. Místa paměti jsou tak především pozůstatky minulosti, relikty, forma přetrvávajícího kolektivního vědomí v prostoru, v historii. Tato místa se rodí a žijí ze stesku po spontánní paměti – z vědomí, že je třeba vytvářet archivy, zavádět výročí, pronášet nekrology. Bez starosti a bdění nad vzpomínkami by historie tato místa rychle pozřela. Kdyby význam, který těmto místům paměti brání, nebyl ohrožen, nebyl by důvod místa stavět, a kdybychom vzpomínky skutečně prožívaly, nebyly by vzpomínkami. Nebyly by potřebné. A kdyby se jich historie nezmocňovala, aby tato místa mohla překroutit, nestala by se z nich místa paměti. Proto menšiny bránící svou paměť vyjevují pravdu o místech paměti. Bojí se, že by jim, v momentu odhalení vlastní kolektivní paměti, historie nenaslouchala.⁶²

Nora mluví o přemíře archivace, která nezastavitelně vede k nahrazení dějin neustálým zpřítomňováním minulého. Hovoří o celkové proměně sociálních vazeb tvořících identitu subjektů vzpomínání, kdy v tomto kontextu zmiňuje tzv. minoritní paměť. Ta vznikla trojí emancipací: kvůli koloniálnímu útlaku; kvůli genderovým, sociálním a náboženským změnám a v neposlední řadě kvůli ideologiím 20. století společně s pádem komunismu. Právě toto úzké

---

⁶⁰ BENEŠ, Z. *Mezi dějinami, dějepisectvím a pamětí*. In: ŠUBRT, J. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: Teorie a výzkum*, 2010.

⁶¹ NORA, P. *Mezi pamětí a historií*, 2012, s. 10. [online] [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf.

⁶² Tamtéž, s. 10-12.

propojení sociálních rámců subjektů vzpomínání a způsobů, jakým přistupují k minulosti, reflektuje, jak velký vliv mělo dílo Halbwachse na úvahy Nory.⁶³

3.2 Prostorová studia

Prostor je důležitou entitou stojící na pozadí civilizačního vývoje. Současně patří k pojmům, který se dotýká mnoha vědeckých disciplín a společně s časem tvoří základní rámec, pomocí kterého člověk (subjekt) vnímá ostatní kategorie svého života. V prostoru se odehrává také společenské a přírodní dění. Prostor zároveň reprezentuje most, jenž toto dění spojuje a na jehož území se odehrávají dějiny. I když exaktní vědy častokrát směřují jiným směrem než vědy humanitní, ztělesňuje právě onen prostor průnik mezi těmito pomyslnými množinami. V průniku exaktních a humanitních disciplín (včetně jich samotných) představuje prostor nezpochybnitelný objekt zkoumání. Ne náhodou je právě asociace prostoru s těmito (sub)disciplínami velmi častá. Prostor je právě oním místem setkávání, místem společenského života a individuální interakce. Jedná se o systém živého a neživého, zdroj smyslových a estetických prožitků krajiny a přírody. Prostor je vnímatelným objektem, kdy samotná lidská činnost je podmíněna právě prostorem. Tím se prostor stává součástí života jedince, potažmo společnosti, ve které žije. Je zdrojem zkušeností, které jedinec nebo společnost, ve které žije, nabude.⁶⁴

Historie se v tomto ohledu soustředí spíše na čas než na prostor. Na letopočty, příběhy, osobnosti v čase. Jako by se snažila zastiňovat skutečnost, že prostor tu byl a je s člověkem – ostatně s jakoukoli existencí – od počátku, tzn. logicky zažil společně se společností vývoj z hlediska zkoumání sebe sama. Stejně jako čas.⁶⁵

3.2.1 Percepce prostoru

Debaty o prostoru byly v předmoderních dobách spojovány hlavně s filozofií. V souvislosti s prostorem se mluvilo o dvou základních skutečnostech. První definovala prostor jako fyzikálně neměnný, daný a netvárný, který člověka obklopuje a současně determinuje jeho chování. Na druhé straně byl prostor spatřován jako socio-kulturní výtvar, vytvarovaný podle

---

⁶³ KRATOCHVIL, A., ed. *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*, 2015, s. 48-49.

⁶⁴ ROUBAL, O. *Biografická identita v pohraničí: Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*, 2013, s. 15-21.

⁶⁵ SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015, s. 13-14. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

norem, představ a obrazu společnosti. Tato dichotomie se vyskytovala už v dílech René Descarta (*res extensa, res cogitans*) či Isaaa Newtona (fyzikální prostor sám o sobě, místo jakožto část prostoru vnímané člověkem). Z jejich díla lze vysledovat koexistenční vztah těchto dvou rovin chápání prostoru, k jehož otázce měla nejbližší geografie. Ta do té doby nevystupovala jako jednotná věda, spíše zastávala podpůrnou roli prostředku užívaného při studiích politiky nebo historie. V návaznosti na geografii se na konci 16. století začal pomalu rodit geografický determinismus, kterému se jako první věnoval francouzský právník Jean Bodin. Ten společně s dalšími učenici⁶⁶ považoval za hlavní determinant historických událostí roli klimatu a přírodních podmínek. Zároveň se snažil nalézt kauzální vztah mezi geografickým prostorem a fungováním samotných národů.⁶⁷

Později, během 19. století, došlo k rozpadu klasické filozofie, kdy se pozvolna začaly utvářet oborové hranice. Roztříštěné úločky vědy o bytí a nebytí se zhmotňovaly v oborová schémata a vznikaly vědní disciplíny jako je historie, sociologie či geografie. Ty fungují – v upravených formách – dodnes. V otázce role prostoru na socio-kulturní vývoj se v kontrastu ke geografickému determinismu mluví v pozdější fázi zkoumání o tzv. geografickém posibilismu⁶⁸, tj. že prostor je potenciálem a je pouze na člověku, jak s tímto prostorem naloží. Tyto dva koncepty společně tvoří nosné myšlenky *prostorového obratu*, který je blíže rozepsán v následující kapitole.⁶⁹

Později následovaly snahy o syntézu přírodovědného a socio-historického pojetí geografie. Ta byla patrná zejména v dílech biologa a geologa Friedricha Ratzela. Jeho odborná kvalifikace ho predispozičně vedla ke zkoumání vztahu prostoru a člověka, který byl dle Ratzela primárně ovlivněn přírodními podmínkami, tzn. podobně jako Bodin byl Ratzel zastáncem geografického determinismu. Je ovšem vhodné dodat, že Ratzel viděl lidský faktor jako dynamizující složku společnosti, a to sice v kontextu přesunu zboží a toku informací, čímž člověk zároveň mění podobu okolního prostředí.⁷⁰

Na přelomu 19. a 20. století vyvstala základní sporná otázka a sice vztah mezi lidskou svobodou v přetváření prostoru (subjektivistické vnímání) a prostorem jako přírodní daností

---

⁶⁶ Blíže: MONTESQUIEU, CH. *De l'esprit des lois*, 1748.

⁶⁷ SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015, s. 16-17. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

⁶⁸ Autorem pojmu *geografickém posibilismu* byl francouzský geograf Paul Vidal de la Blanche. Blíže: SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015, s. 16. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

⁶⁹ SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015, s. 16-17. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

⁷⁰ DUNNE, J. et al. *Raumtheorie: Grundlagentexte aus Philosophie und Kulturwissenschaften*, 2006, s. 373.

ovlivňující život člověka (objektivistické vnímání). To záhy okomentoval francouzský funkcionalista, zakladatel francouzské sociologie Émile Durkheim s tvrzením, že geografický podklad sociální organizace vystupuje jako neměnný fyzický prostor. Proti Ratzelovi se posléze ostře vyhranil George Simmel, podle kterého se prostředí mělo možnost vytvořit až s příchodem sociálních struktur, tj. společnost „utvořila“ prostor a tím z něj učinila hmatatelnou veličinu. Lze konstatovat, že dle Simmelových myšlenek je role společnosti v chápání prostoru zcela zásadní.⁷¹

3.2.2 Prostorový obrat

Do konce 20. století bylo zkoumání prostoru doménou převážně geografie, architektury, urbanistiky, fyziky apod. Můžeme zde hovořit o již zmíněném geografickém determinismu, tj. o způsobu, jakým povaha prostoru limituje možnosti člověka. Důraz je kladen na prostředí a na geografický rámec jako determinanty namísto jedince a společnosti. V hlavní roli zde figuruje prostor, ovšem člověk z těchto perspektiv zcela nemizí. Vystala zde otázka, jakým způsobem byl jedinec schopen prostor využívat a přetvářet k vlastním potřebám.⁷²

Nahlížení na prostor sociovědeckým „ne-prostorovým“ myšlením se začínalo plně zhmotňovat od začátku 90. let 20. století. Podle Edwarda Soji, zde roli hrálo několik faktorů: inspirace kartografií; geografii; rozmach geopolitiky a vznik pojmu „geohistorie“ historika Fernanda Braudela. Důležité však byly převážně anglosaské překlady textů Michela Foulcaulta a Henriho Lefebvreho.⁷³ Tyto překlady byly vstřebány jinými vědními disciplínami, což mělo za následek masivní změnu (obrat) v přístupu k důležitému aspektu civilizační existence – prostoru, o který mají společenskovední disciplíny v současnosti čím dál větší zájem. Tento „obrat“, označován v literatuře jako prostorový obrat, můžeme zařadit po bok kulturního a lingvistického obratu.⁷⁴

Termín prostorový obrat byl poprvé vyřčen Sojou k tematizaci prostoru.⁷⁵ To se posléze ve vědních kruzích uchytilo a definice byla Sojou dále prohlubována. Bylo by ovšem chybné

---

⁷¹ DUNNE, J. et al. *Raumtheorie: Grundlagentexte aus Philosophie und Kulturwissenschaften*, 2006, s. 289–291.

⁷² SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015, s. 14. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

⁷³ Dle M. Scholze byly důležité také překlady Simmela. Ten zastával názor změny prostoru v průběhu dějin na základě interakce se sociální organizací. Tato aktivita učinila prostor více uchopitelným. Tím tak naznačil cestu pro protagonisty kulturalistického pojetí prostoru (Foulcaulta a Lefebvreho), kteří na konci 20. století s termínem *prostorový obrat* pracovali. Simmel je tak častokrát považován za předka postmodernismu. Blíže: SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015, s. 14. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

⁷⁴ SOJA, E. *Taking Space Personally*, 2009.

⁷⁵ Prostor studoval v téže době i badatel Jameson, jenž použil téhož termínu k označení současné kultury, která je dle něj stále více formována prostorem a prostorovou logikou.

předpokládat, že je prostorový obrat pouze výtvorem několika málo odborníků. Jedná se o entitu žijící a současně reflektující proměny na poli ekonomie, současné kultury, politiky, turismu, migrace, globalizace a digitalizace. V posledním zmíněném lze pozorovat nárůst významu kyberprostoru, kde hraje současná otázka prostoru velmi důležitou roli.⁷⁶

Prostorový obrat pravděpodobně nejvíce zasáhl sociálně vědecké obory jako je například antropologie či religionistika, kde se přední zástupci (Anthony Giddens, Fredric Jameson, Stuart Hall aj.) těchto disciplín hlásili k tematizaci prostoru ve svých dílech.⁷⁷ Tyto obory přistupovaly k prostorovému obratu různými pohledy pramenícími z vlastní specifikace, avšak přeci jen měly něco společného. Tím bylo konstruktivistické pojetí prostoru. Ten již není chápán jako pasivní oblast, kde se událostí dějí bez možnosti zásahu aktérů, naopak je zdůrazňována jeho aktivní role ve společnosti. Soja mluví o prostorovém obratu jako o „...response to a long-standing if often unperceived ontological bias in all the human sciences“.⁷⁸ To ovšem nebere jako útok na interpretaci překládanou historiky, ale pouze zdůrazňuje diametrálně odlišný vývoj důležitosti prostoru v historickém diskursu. Z jeho strany se tedy spíše jedná o pokus vytvořit kreativnější prostředí pro historicko-geografické subdisciplíny s vlastními přístupy.⁷⁹ Na Soju později navazuje Barney Warf s tvrzením, že vědět, kde se věci staly (v prostoru), je zásadní pro pochopení, proč se staly. Zdůrazňuje tím tak jeden z hlavních podnětů (pozdějšího znaku) prostorového obratu, přechod od struktury ke kultuře, tj. aplikaci geografických konceptů do sociovědních disciplín.⁸⁰

Sojův pohled na prostorový obrat přinesl společně s novými badateli také větší konceptualizaci prostoru založeném na lidském, metaforickém či symbolickém vnímání krajiny. Tento nový způsob vnímání odkryl možnost aplikace konceptů prostoru na konkrétní problémy (viz studium krajiny Denise Cosgrova). Cosgrov při svém výzkumu krajiny rozlišil mezi geografii a „chorografií“. Geografie je dle Cosgrova vědou exaktního rázu se snahou studovat krajinu na základě univerzálních měřítek, kdy je krajina výsekem plochy ve vztahu

---

⁷⁶ WARF, B. *The Spatial Turn*, 2014, s. 1–10. [online] [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://archive.org/stream/pdfy-5w8gwNS-wqu4hF3C/%5BBarney_Warf%2C_Santa_Arias_%28editors%29%5D_The_Spatial_T%28BookZZ.org%29_djvu.txt.

⁷⁷ Blíže k autorům: HUBBARD, P. et al. *Thinking Geographically*, 2005, s. 55–60. [online] [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <https://books.google.com/gi/books?id=vCIDbccO400C&printsec=copyright&rview=1#v=onepage&q&f=false>.

⁷⁸ „...reakci na dlouhodobou, i když často nevnímanou ontologickou zaujatost ve všech vědách o člověku“ (Překlad vlastní). SOJA, E. *Taking Space Personally*, 2009, s. 25.

⁷⁹ Tamtéž, s. 13.

⁸⁰ WARF, B. *The Spatial Turn*. 2014, s. 1. [online] [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://archive.org/stream/pdfy-5w8gwNS-wqu4hF3C/%5BBarney_Warf%2C_Santa_Arias_%28editors%29%5D_The_Spatial_T%28BookZZ.org%29_djvu.txt.

k jiným výsekům či nadřazeným jednotkám. Chorografie se zabývala spíše regiony. Hlavním znakem byla snaha o porozumění jedinečnosti jednotlivých míst bez znalosti širších rámců. V Cosgroových bádáních, kdy se přikláněl na stranu chorografie, hrály prim hlavně způsoby vidění jednotlivých míst, krajiny a symbolů s pomocí lidské imaginace.⁸¹

V 80. letech společně s prostorovými studií etablovala také paměťová studia (viz kapitola *Paměť*). Lze říci, že na pozadí této události, tj. konjunktury pojmu geopolitika, stál komunistický režim. Pád této moderní diktatury otevřel pole úvahám a myšlenkám o novém uspořádání prostoru.⁸² Do popředí se dostaly hlavně otázky územního vymezení působnosti sociologických fenoménů, dále vztah historie a prostoru. Badatelé se soustředili na analýzu problému v rámci nadnárodního celku, státu nebo regionu. Nejčastěji se objevovaly migrační studie související s pojmem „transnacionální sociální pole“. To namísto zasazení do ohraničeného prostoru představuje jakousi síť vazeb a dějů odehrávajících se na několika místech najednou.⁸³ Tento kulturalistický přístup upřednostňoval zájem o příběhy aktérů a pomalu vedl k naraci. Nastupující trend globalizace, který anonymizuje snahy o transparentnost a osobní prožitek, však záhy staví narativní uchopení prostoru do pozadí. Podstatná část prožívaných geografických míst tak zaniká.⁸⁴

Braudel ve svém díle při zkoumání podmíněnosti historického vývoje v přírodním prostředí použil metaforu jízdy autem, kdy člověk z jízdy po dálnici může jen těžko hodnotit celistvý charakter krajiny. Braudel metaforicky doporučuje jezdit silnicemi nižších tříd, zastavovat a být tak aktivnějším účastníkem krajinných procesů.⁸⁵

Zůstaneme-li u metafory jízdy autem, volně na ni navazuje sociolog Manuel Castells, který v souvislosti s historickým vývojem mluví o světě jako o společnosti tvořené ze sítí.⁸⁶ Podstatou existence sítí je prostor mezi uzly, jež síť tvoří, ovšem Castells si ve své práci uvědomuje

---

⁸¹ COSGROVE, D. *Landscape and Landschaft*, 2004, s. 59-61. [online] [cit. 2021-12-29]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=download&did=130419&kod=JMB067>.

⁸² SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015, s. 23-25. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

⁸³ K tématu transnacionální migrace. Blíže: SZALÓ, C. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*, 2007. Srov. též: UHDE, Z. a kol. *Transnacionální migrace: hranice, gender a globální spravedlnost*. [online] [cit. 2021-12-29]. Dostupné z: https://www.genderonline.cz/artkey/gav-201901-0001_transnational-migration-borders-gender-and-global-justice-challenges.php.

⁸⁴ SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015, s. 25. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

⁸⁵ SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015, s. 23-25. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf; O metafoře jízdy autem a s tím spojeném prožívání krajiny, implicitně hovoří také Pauknerová ve své knize *Krajina mezi vzpomínáním a zapomináním: studie z Čech*, kde jednu z kapitol nazvala: *Paměť za oknem auta: mjižené příběhy z příbramské silnice*. Blíže: PAUKNEROVÁ, K. *Krajina mezi vzpomínáním a zapomináním: studie z Čech*, 2019, s. 15-54.

⁸⁶ ŠUBRT, J., ed. *Soudobá sociologie I. Teoretické koncepce a jejich autoři*, 2007, s. 178–211.

značný nárůst těchto zastávek a zamýšlí se nad rozdílem. „Mezi kompaktní teritorializovanou minulostí předmoderního světa bez prázdných míst, kdy musel cestující při své pouti „prožít“ absolvovanou trasu, a nekonsekventní bodovou přítomností s jejími deteritorializovanými přesuny mezi jednotlivými centrálními místy (nejvýstižnějším příkladem je cestování letadlem).“⁸⁷ Tento proces vede dle Marca Augého ke vzniku „nemíst“, jež slouží jako přechodné prostory, na které se v postupně se vyvíjející postmoderní společnosti na reálné i mediální rovině zapomíná.⁸⁸

V současnosti se nové prostorové postoje začaly podepisovat i v historiografii, když Reinhart Koselleck poukázal v roce 1986⁸⁹ na nedostatečnou pozornost věnovanou proměnám prostoru v historických vědách. Tím dle Kosellecka dala samotná historie raději prostor jiné konstantě, kterou je čas. Bez udání jakéhokoli důvodu. V téže době vznikla také myšlenka kulturalistického pojetí státu (jako prostorové jednotky) sloužící k výkladům dějin. Zrodil se tak termín transnacionální dějiny štěpený na další směry a subdisciplíny (histoire croisée, connected history). Najednou se prostorové rámce transformovaly ze statických na dynamické, závislé na zkušenostech dějinného aktéra, jenž zde zároveň vystupuje jako předmět zkoumání. Aktér si utváří svůj specifický prostor tím, v jakém prostředí se pohybuje, žije, pracuje a osvojuje si své vlastní hodnoty. Jeho osobní život se tak odehrával v jakési síti, které překračuje model státu či národa. V rámci těchto nových směrů se do popředí dostávala čím dál víc povaha hranice.⁹⁰

3.2.3 Hranice a pohraničí

Hranice je prostorem jak fyzickým, tak teoretickým a jako skýtá spoustu možností, jak být uchopena a vědecky zkoumána. Hranice se v současnosti těší zájmu nejrozličnějších oborů: kulturní a sociální antropologie, sociologie, historiografie, etnologie, geografie aj. Z toho je patrné, že pojem hranice zasahuje do širokého vědního spektra, kde je patrná její aktivní role.⁹¹

Hranice má pro člověka během jeho života také společenský význam. Je prostorem, ve kterém se identita jedince setkává s jinou. Hranice je také místem, ve kterém si musíme sami

---

⁸⁷ SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015, s. 25-26. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

⁸⁸ Tamtéž, s. 25.

⁸⁹ Během setkání historiků v německém Trevíru.

⁹⁰ WERNER, M. et al. *Penser l'histoire croisée: entre empirie et réflexivité*, 2003, s. 26.

⁹¹ Zájem o výzkum hranice je patrný i u našich sousedů (Německo), kdy jsou objekty výzkumu nejčastěji vztahy a vývoj každodennosti obyvatel žijících v pohraničí. Blíže: SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*, 2015. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

sebe ospravedlnit. Pokud vytvoříme v místě střetu dvou hranic prázdné území, připravíme se o velmi hodnotný prostor výměny zvyků, tradic, inspirace, sebepoznání. Hranice, jež představovaly tuto okrajovou zónu, vždy zastávaly důležitou roli, jako substrát pro zrod něčeho nového a uzdravení starého (viz např. zakladatelé náboženství či ideologičtí vůdci). Ti byli častokrát nositeli symbolů okrajovosti značících jejich vlastní výjimečnou úlohu.⁹²

I pro známého českého antropologa Ivo T. Budila je otázka pohraničních oblastí, tedy i bývalých „Sudet“, velmi důležitá. V souvislosti s budoucností „Sudet“ hovoří o zkoušce síly, vyspělosti české společnosti a zralosti obnovené české demokracie. Budil zastává názor, že bez ekonomické a socio-kulturní revitalizace, která je tématem předkládané diplomové práce, nemůže logicky nastat žádoucí posun v oblasti české politické kultury.⁹³

Ve vztahu k pohraničním oblastem spatřuje Budil ze strany české veřejnosti nedostatek pochopení a porozumění symbolům krajiny. Současně cituje Foucaulta: *„Bylo by možné napsat dějiny hranic – těchto skrytých gest, která jsou nutně zapomenuta, jakmile jsou provedena – jimiž se daná kultura izoluje, o ní v průběhu celých jejích dějin vypovídá právě tolik, co její hodnoty; své hodnoty totiž podržuje a uchovává v kontinuitě dějin, zatímco v oblasti, o které mluvím, uskutečňuje svou zásadní volbu. Zde totiž realizuje ono vymezení, které je výrazem její positivity.“*⁹⁴ Budil v návaznosti na Foucaulta vidí mezery v nedostatečném zájmu české společnosti ve vztahu k pohraničním zónám, jež dle Budila (mj. i Foucaulta) měly být pozitivním prostorem, prostorem pro inovaci. „Sudety“ se ovšem namísto pozitivního potenciálu (např. oblast Krušných hor, která byla kdysi jedním z nejbohatších regionů ve střední Evropě)⁹⁵ staly noční můrou pro sebe samé. Nejde pouze o záměrnou stereotypizaci a tabuizaci pojmu „Sudety“ který pořád ve společnosti jistým způsobem rezonuje a který stále nebyl schopen se plně zotavit. Řeč je nejen o bilaterálních vztazích mezi Čechy a Němci, ale také o samotném fyzickém prostoru, zejména hraničním prostoru. Prostoru, jež se stal symbolem potlačování vlastní viny, symbolem křivd, zapomnění a degradace. Centrum socio-politického a morálního života se v tomto případě nemůže pohybovat vpřed, dokud nebude znovuoživena periferie, která se musí stát bezpodmínečně plnohodnotnou součástí veřejného a politického systému.⁹⁶

---

⁹² BUDIL, I. *Sudety jako civilizační výzva*. In: *Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland*, 2004, s. 36.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Informační listy o památce světového dědictví UNESCO. *ONS pro výchovu, vědu a kulturu*. [online] [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: http://www.montanregion.cz/images/dokumenty/informacni_list_cz_b.pdf.

⁹⁶ BUDIL, I. *Sudety jako civilizační výzva*. In: *Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland*, 2004, s. 36.

Ještě v Československu se definice pohraničí úzce pojila s historií ve vztahu k národnostním poměrům těchto oblastí. Jedná se především o období třicátých let v souvislosti s rozbitím jednotného území ČSR roku 1938.⁹⁷ Lze tedy usuzovat, že okresy, jež v minulosti náležely k „pohraničí“ byly: západní, severozápadní, severní, severovýchodní a východní Čechy, severní Morava a Slezsko, jižní Morava a jižní Čechy. Do kategorie pohraničních oblastí spadá v současnosti 35 ze 75 okresů v ČR.⁹⁸ Pohraničí je v současnosti charakteristické svým socio-kulturně diskontinuitním vztahem s Němci zapříčiněným fluktuací obyvatelstva a nerovnoměrně rozloženými vzdělanostními strukturami, těžkým průmyslem a demografickými výkyvy.⁹⁹

Budil pragmaticky predikuje možný budoucí vývoj „Sudet“ slovy amerického antropologa Oscara Lewise, který přišel s „kulturou chudoby“ charakterizovanou jako: „...*absenci účinné participace a integrace chudých v hlavních institucích většinové společnosti, výlučné zaměření na přítomnost, minimální sociální organizaci přesahující rovinu nukleární a rozšířené rodiny, silný pocit marginality, bezmoci, závislosti a podřadnosti s nízkou úrovní tíživosti.*“¹⁰⁰ Současně vyzdvihuje důležitost úkolu, kterou je rehabilitace „Sudet“ ve spojení s naší kolektivní pamětí na úroveň národního významu. Odkazuje se na Braudela a jeho dílo *Identita Francie*, kde Braudel věcně syntetizuje dějiny, geografii a antropologii pro pochopení dlouhodobých osudů francouzského národa.¹⁰¹ Národy jakožto sféry sdílených morálních hodnot se dle Budila rodí z velkých výzev a způsobu, jak jsou schopny se s těmito výzvami vypořádat. Budoucnost „Sudet“ vidí jako jednu z nich. Jako civilizační úkol, který bude mít za cíl socio-ekonomicky a morálně integrovat „Sudety“ do demokratického prostředí českého moderního státu.¹⁰²

---

⁹⁷ „Obvykle se pojmem ‚české pohraničí‘ rozumí území, které bylo od 1. října roku 1938 do 4. května 1945 součástí hitlerovského Německa s celkovou rozlohou 28 634 km² a k 1. prosinci 1930 počtem 3 637 726 osob.“ ROUBAL, O. *Biografická identita v pohraničí: Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*, 2013, s. 83.

⁹⁸ Kraje, okresy, obce. *Statnísprava.cz* [online] [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.statnisprava.cz/rstsp/redakce.nsf/i/krajeokresyobce>.

⁹⁹ JEŘÁBEK, M. a kol. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* 2004, s. 19-20.

¹⁰⁰ LEWIS, O. *Culture and Poverty: Critique and Counter Proposals*, 1968.

¹⁰¹ BRAUDEL, F. *L'identité de la France*, 1986.

¹⁰² BUDIL, I. *Sudety jako civilizační výzva*. In: *Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland*, 2004, s. 37.

3.2.4 Topofilie

Ve své knize *Tophophilia* se čínsko-americký profesor Yi-Fu Tuan¹⁰³ snaží vystihnout emoci spojenou s místem, které člověk považuje za známé, například s domovem. Sám se však nepouští do tvorby nového konceptu, spíše se snaží více porozumět vztahu krajiny a environmentu. Tuan zkoumá chování těchto dvou entit v jejich vzájemném vztahu a současně ve vztahu ke kultuře. V Tuanově díle není topofilie explicitně spojena s pamětí krajiny, avšak trefně dokresluje současný citový vztah společnosti k „sudetské krajině“. Ke krajině Tuan přistupuje z pohledu člověka v celé jeho nehmotné psychologicko-fyzické a sociální podobě, kterou Tuan přisuzuje i krajině. Tuan si všímá faktu, že kdykoli člověk uvažuje o krajině, stává se z ní pojem etický, který je závislý sociální struktury. Ve finále tak krajinu chápe jako myšlenkový konstrukt, podobně jako environment. Rozdíl je v tom, že environment je žitý a prožívaný, kdežto krajina je místem vnímaným s odstupem (nikoli fyzickým, ale osobním). Objekty v dále jsou častokrát pouze viděné, tzn. nevyvolávají silnější emoční odezvy.¹⁰⁴

Topofilie by se dala označit jako druh sentimentální představy, kterou lidé pociťují k místu. Úsilí člověka pojmenovat krajinu, kterou je obklopen, je současně provázeno s emocemi (city plynoucí z daného místa).¹⁰⁵ Dalo by se říci, že topofilie je tedy emoce pojící se s krajinou jakožto objektem radosti. U každého člověka se tato emoce liší, čímž připomíná samotnou definici krajiny jako osobní zkušenosti, tj. konkrétní a živoucí, jako koncept ovšem neutrální. Tím Tuan mj. nabízí nové pole pro bádání v oblasti autonomie krajiny.¹⁰⁶

Pokud v současnosti mluvíme o ztrátě krajinných hodnot¹⁰⁷, jedná se dle Tuana o ztrátu aktivních vazeb na krajinu. Za příklad uvádí život ve městě a na venkově.¹⁰⁸ Tuan se zde ovšem spíše soustředí na distance vnímání a vzdálenost. Člověk spojený s konkrétním místem, které

---

¹⁰³ Tuan se mj. zabývá také „humanistickou geografii“. Tato subdisciplína se zabývá vztahem člověka s kulturní a přírodní sférou. „*Koncepce humanistické geografie je daleko otevřenější: příroda, to jsou zajisté rostliny a zvířata, podnebí a půda, ale stejně tak rakovinotvorné buňky a mlhoviny. Jakým způsobem se my lidé vztahujeme k těm posledním? Jaký je smysl lidského života uprostřed přírody, která je tak bizarní, tak obrovská, a tak lhostejná k naší existenci?*“ TUAN, Y. *Dear Colleague: November 16, 2004*. [online] [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: <http://www.yifutuan.org/archive/2010/index.html>.

¹⁰⁴ TUAN, Y. *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes, and values*, 1974, s. 10.

¹⁰⁵ Emoce mohou způsobit – až fyziologické – změny organismu; neměli bychom tedy srovnávat city s emocemi.

¹⁰⁶ KÖHLEROVÁ, S. *Krajina s pamětí, příklad Sudety*, 2010, s. 36. [online] [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35932>.

¹⁰⁷ Ztráta těchto hodnot v souvislosti s nuceným vysídlením německojazyčných obyvatel po druhé světové válce není dle Tuanova konceptu pouze důsledkem válečných reparací a vyřizování účtů, ale i ztrátou oné blízké citové vazby na krajinu, která v současnosti již neplní funkci původního mikrosvěta. Cit. dle KÖHLEROVÁ, S. *Krajina s pamětí, příklad Sudety*, 2010, s. 37. [online] [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35932>.

¹⁰⁸ Tuan se ve své definici dotýká Tönniesova konceptu binární opozice, tj. industriální *společnosti* vs. rurální *pospolitosti*; se všemi svými sociologickými i psychologickými atributy.

mu bylo celý život domovem, místem pospolitosti a svého vlastního absolutního centra světa, se dobrovolně přesouvá do anonymního městského prostředí. Do života v urbanizovaném, industrializovaném městě, kde dominuje vizuální vnímání nad citovým a emočním, s čímž je současně spojeno odosobnění krajiny.¹⁰⁹

Tuan ve finále sumarizuje krajinu jako výtvar člověka, podobně jako mýtus či legendu. To vše je založené na symbolickém vnímání limitovaném kapacitou fyzických a mentálních schopností člověka. Symboly spojují člověka s okolní realitou a současně reflektují jeho vlastní myšlení. V souvislosti s mýty Tuan vyzdvihuje jejich mnohem větší uchopitelnost a přenositelnost v orální tradici. Jako příklad uvádí Simona Schama a jeho knihu *Krajina a paměť*, kde Schama explicitně zasazuje mýty do svého bádání. Schama totiž považuje za obtížné přistupovat ke krajině jako k objektu bádání zbaveného svých mýtů a legend (pokud vůbec můžeme toto „prázdné“ místo nazývat krajinou).¹¹⁰ Všechny tyto reflexe vztahu člověka a místa totiž nejsou ničím jiným než informacemi, které jsou součástí kolektivní paměti a tím i celku krajiny.¹¹¹

---

¹⁰⁹ TUAN, Y. *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes, and values*, 1974, s. 129–150.

¹¹⁰ SCHAMA, S. *Krajina a paměť*, 2007.

¹¹¹ KÖHLEROVÁ, S. *Krajina s pamětí, příklad Sudety*, 2010, s. 36-37. [online] [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35932>.

4 Empirická část

4.1 „Sudety“

Málo pojmů v sobě koncentruje tolik charakteristik a významů jako „Sudety“ nebo „sudetský“. Vzhledem k negativní konotaci, které nabyly v minulosti, mohou pojmy ještě dnes znamenat symbol nacistického Německa, násilné migrace, ztráty identity a domova. Tyto pojmy by však neměly být pouhou vzpomínkou na temnou historickou etapu minulého století. Ukazuje se, že snaha pojmy ze slovníku vymazat je zcela nevhodná, ne-li přímo iracionální. Po roce 1945 je totiž užívání těchto pojmů užitečným nástrojem pro uvědomění si daleko podstatnějších věcí, než jsou botanické či geografické specifikace.¹¹² Přibyly totiž důvody hledat ztracenou kontinuitu vztahu Čechů a Němců. Hledat odpovědi pojící se se vznikem nové společnosti, odpovědi s cílem znovunalezení vztahu ke krajině, kterou tato nová společnost obývá.¹¹³

„Pro mě jsou Sudety jako domov. Nepřemýšlím nad tím jako nad Sudetama..., pro mě je to prostě domov. Vyrostl jsem tady, chci žít tady [...] víte co... mohl jsem odejít do Prahy, nebo do jiného většího města. Ale můj domov je zde. Sudety ne-Sudety.“¹¹⁴

V současnosti lze stále nalézt, i přes zánik několikaset obcí, lidi se silou se o zaniklé objekty (sídla, památky) starat. Účastníci výzkumu se svým počínáním starají o odkaz vyzařující ze zapomenutého dědictví těchto zaniklých míst paměti společně se silou, jež inspiruje a podněcuje řadu lidí k aktivnímu bádání. Bádání ve snaze rozkrýt historii místa a znovuobjevit ukryté bohatství „sudetské“ krajiny.¹¹⁵

„... zachraňovat Sudety pro mě znamená znát tu historii. Se znalostmi poté vkládáš do toho místa něco svého. Víš, co se tady dělo a pak do toho vkládáš ten vlastní obsah, protože asi není úplně dobrý tady všechno obnovit do původního stavu, protože... doba se změnila, lidi se změnil, všechno se změnilo. Ale podle mě je důležité znát a vědět o tom, jaké to tady bylo...“¹¹⁶

---

¹¹² SPURNÝ, M. *Sudety. Vývoj a současný život jednoho pojmu*. In: Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*, 2006, s. 10-13; Rehabilitace pojmu „Sudety“ probíhala zejména po roce 1989. Blíže: KRÁL, V. *Rehabilitujeme název Sudety*. In: *Geografické rozhledy*, 1993.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

¹¹⁵ SPURNÝ, M. *Sudety. Vývoj a současný život jednoho pojmu*. In: Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*, 2006, s. 10-12.

¹¹⁶ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

Stejně, jako by neměly „Sudety“ zůstat pouze pojmem historickým, neměly by být chápány jako pojem čistě geografický. Z tohoto důvodu by byl totiž používán nesprávně.¹¹⁷ Při snaze o konkretizaci této oblasti českého pohraničí totiž zjišťujeme, že nikdy nebylo přesně vymezeným správním nebo historickým celkem a území není ani geograficky jednoznačně definováno. V moderní historiografii je pojmem „Sudety“ nejčastěji označováno území českých zemí, které bylo do roku 1945 osídleno většinou německojazyčným obyvatelstvem. Velikostně se jednalo o oblast zhruba jedné třetiny území současné České republiky.¹¹⁸

4.1.1 „Sudety“ a krajina

„Sudety“ jsou nejen symbolem pro společnost, ale také pro krajinu. V debatě o kulturní krajině, kterou „Sudety“ nepochybně jsou, je v rámci proměn zřejmé, že ona krajina ukrývá lidské příběhy nesoucí znaky socio-ekologického chování na úrovni jednotlivců. V tomto kontinuálnímu propojení krajiny s člověkem je tak toto prostředí subjektivně formováno.¹¹⁹

„... já jsem ze Sudet, od Chomutova... a Sudety jsou pro mě zničená krajina. Protože ta oblast, kde jsem vyrůstal, tak to jsou doly, elektrárny. V podstatě každá druhá vesnice byla stržena, jsou tam výsypky apod., takže pro mě jsou Sudety taková ta destrukce té krajiny. Samozřejmě, že jsou Sudety a Sudety. Já nevím, třeba Broumovsko... To je naopak něco, kde zůstala ta kulturní krajina zakonzervovaná. Nikdo neměl nějaký velký tendence tam budovat průmysl, takže to je zase jiný typ Sudet.“¹²⁰

Dále je důležité zmínit několik hlavních historických mezníků, které formovaly nejen podobu samotné krajiny na pozadí politických událostí, ale které se zároveň velkou měrou vepsaly do vzpomínkové kultury a stvořily tak úplně novou oblast pro potenciální bádání.¹²¹

Skutečnost většinového osídlení „sudetských“ Němců v období třicátých a čtyřicátých let 20. století měla za následek zabránění českého území nacistickým Německem před druhou světovou válkou a po válce vedla k násilnému vyhnání Němců. Tehdy se jednalo o jednu

---

¹¹⁷ Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland, 2004.

¹¹⁸ KOVAŘÍK, D. Zaniklá sídla jako místo paměti českého pohraničí, 2019, s. 44.

¹¹⁹ KÖHLEROVÁ, S. Krajina s pamětí, příklad Sudety, 2010, s. 48-51. [online] [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35932>.

¹²⁰ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

¹²¹ KÖHLEROVÁ, S. Krajina s pamětí, příklad Sudety, 2010, s. 48-51. [online] [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35932>.

s největších migračních vln novodobé historie, kdy bylo nuceně vysídleno víc než tři miliony „sudetských“ Němců.¹²²

„Sudety jsou naprosto úžasný kousek země, který hrozně utrpěl vyhnáním lidí, kteří to tam 300 let budovali...“¹²³

Během tohoto období byl termín „Sudety“ do značné míry zneužit jako nástroj politické manipulace. Pojem se však zcela nevytratil. Zůstal symbolem pro společenství, do jehož vývoje a prostoru dramatickým způsobem zasáhly politické události druhé světové války a jehož podoba byla významně narušena.¹²⁴

„... je vidět, že ta krajina pořád ještě dost trpí tím, že tam prostě nejsou lidi. Že to bylo vysídlené, vylidněné. Druhá věc je ta, že tam jsou přetřhané všechny ty zvyky a tradice. To, co tam bylo, to se projevuje v těch lidech, na té pospolitosti..., na tom, že ta obec nějakým způsobem žije. Třeba v kostele v Paliči děláme jednou do roka mši a z Paliče, která má kolem sta obyvatel, tam vždycky přijdou tak dva nebo tři lidi. Zbytek je pár lidí z Chebu a kolem sto padesáti lidí přijede z Německa...“¹²⁵

„... je to region od regionu. Někdy byl ten pohyb lidí takový, že tam opravdu nezůstal kámen na kameni, třeba Chomutovsko. Tam se opravdu zbouralo osídlení ve velké míře. A ten pohyb těch lidí tam byl hodně znát.“¹²⁶

Jak již bylo zmíněno, i přes společensko-politické problémy v sobě „Sudety“ stále ukrývají cosi výjimečného, co stále nutí vědce, badatele a nadšence se k „Sudetám“ vracet.¹²⁷ Tématem práce je proměna „sudetské“ krajiny aktéry revitalizačních procesů. Je proto nutné zjistit, proč právě tuto krajinu nazýváme „sudetskou“ a proč je toto označení více než vhodné.¹²⁸

---

¹²² KRAUSS, M. a kol. *Odchody a návraty: vzpomínková kultura a životní příběhy sudetských Němců v českých zemích a Bavorsku ve 20. století*, 2015, s. 10-32.

¹²³ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

¹²⁴ KRAUSS, M. a kol. *Odchody a návraty: vzpomínková kultura a životní příběhy sudetských Němců v českých zemích a Bavorsku ve 20. století*, 2015, s. 10-32.

¹²⁵ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

¹²⁶ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

¹²⁷ *Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland*, 2004, s. 12-15.

¹²⁸ SPURNÝ, M. *Sudety. Vývoj a současný život jednoho pojmu*. In: Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*, 2006, s. 11-13.

4.1.2 „Sudety“ v čase

Název „Sudety“ je nebývale zatížen svou vlastní minulostí, nejčastěji je spojován se třicátými a čtyřicátými lety 20. století. Jedná se o období, ve kterém vzrostla moc *Sudetoněmecké strany* (SdP) v čele s Konrádem Heinleinem, jejíž separatistická politika později vedla ke vzniku *Sudetoněmecké župy* na území připojeném po uzavření mnichovské dohody k Hitlerovskému Německu. „Sudety“ však nebyly výmyslem Henleina. Původ tohoto slova je znám již od starověku, a to díky mapám Klaudia Ptolemaia, kde Ptolemaios pracuje s výrazem *Sudeti montes* (pohoří Sudety), čímž „Sudety“ situuje kamsi do oblastí střední Evropy bez možnosti bližší lokalizace.¹²⁹ Později se v období renesance pojem váže k evropské horské soustavě oddělující Slezsko od Čech a Moravy (přibližně mezi Ostravou a Libercem). Během 19. století pak „Sudety“ získávají obrysy v rámci etnografického slovníku a rakouských statistik, kdy je pro tento termín vyznačeno území Čech, Moravy a rakouského Slezska.¹³⁰ Ve druhé polovině 19. století se pak s rostoucím nacionalismem objevuje označení „sudetský“ Němec vztahující se na německojazyčné obyvatelstvo českých zemí a je analogií pro odlišení alpských Němců. Následně se ve 20. století dostává termín do aktivně užívaného politického slovníku užívaného při vzniku Československa v roce 1918.¹³¹

Než došlo k formálnímu vyhlášení existence území *Sudetenland*, byly hraniční oblasti osídlené převážně Němci do prosince roku 1918 vojensky obsazeny československými ozbrojenými vojsky. Následné manifestace německého obyvatelstva dovolávající se „práva na sebeurčení“, byly tak za použití hrubé vojenské síly striktně potlačovány.¹³²

Po vzniku Československa roku 1918 se ovšem definitivně, v rámci správního členění oficiálně, objevuje jeden ze čtyř názvů¹³³ německých provincií, které požadovaly nezávislost na Československu. Tyto separační snahy o odtrhnutí německé „menšiny“ se v té době neuskutečnily a termín poprvé nabyl negativního, politizujícího zabarvení, jehož odvozeniny se stupňovaly až do mnichovské dohody roku 1938.

---

¹²⁹ SPURNÝ, M. *Sudety. Vývoj a současný život jednoho pojmu*. In: Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*, 2006, s. 11-13.

¹³⁰ Blíže: BARTOŠ, J. *K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918–1938. Území a národnostní principy a problémy*. In: ŠRAJLEROVÁ, O. *České národnostní aktivity v pohraničních oblastech první československé republiky*, 2003.

¹³¹ KÖHLEROVÁ, S. *Krajina s pamětí, příklad Sudety*, 2010, s. 50. [online] [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35932>.

¹³² ARBURG, A. a kol. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*, 2010, s. 29.

¹³³ Další názvy byly: Deutschböhmen (Německé Čechy), Böhmerwaldgau (Šumavská župa), Deutschsüdmähren (Německá jižní Morava). Blíže: ARBURG, A. a kol. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*, 2010, s. 28-31.

Pojem „Sudety“ se dále formoval a začínal výrazným způsobem čím dál více rezonovat v české společnosti, a to zejména od jeho prvního užití, v závislosti na migrační politice tehdejšího Československa, zejména ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století. Po konci druhé světové války v roce 1945 byly (zejména v politické sféře) snahy o vymazání pojmu „Sudety“ z českých slovníků.¹³⁴ Současně došlo k obnově československého státu, tj. k výrazným změnám v celé české a slovenské společnosti. Chování „sudetských“ Němců a jejich vůdců před válkou a za okupace totiž oživilo v některých politických kruzích představy a různých variantách oslabení německého živilu v budoucí republice. Při jednání v Moskvě¹³⁵ již v prosinci roku 1943 předložil prezident Edvard Beneš představitelům komunistické strany návrh na téma budoucího transferu Němců.¹³⁶ Z Československa tak měli odejít všichni němečtí učitelé, profesori, lidé SS, Gestapa, Hitlerjugend, všichni aktivní lidé Henleinova hnutí a vesměs německá buržoazie, bohatí němečtí lidé.¹³⁷ Klement Gottwald, vůdce československých komunistů, s návrhy souhlasil a sám přišel s návrhem, aby byl odsun řešen v duchu potrestání viníků války a zločinu proti ČSR. Nucené vysídlení německojazyčného obyvatelstva z Československa začalo již v prvních týdnech po skončení války a probíhalo v několika fázích. Nejcitelněji zasáhla proměna pohraniční oblasti českých zemí, kde více než tři miliony českých Němců, z nichž podstatná část žila právě v pohraničí, byla v letech 1945-1947 vysídlena za hranice do Německa a Rakouska. Tento proces zároveň znamenal radikální proměnu nejen národnostní, sociální a demografické struktury obyvatelstva v českých zemích, ale i významnou změnu podoby „sudetské“ krajiny.¹³⁸

„A ten kostel (v Paliči) jako takový fungoval v podstatě až do druhé světové války. Pak přišel rychlý konec. Jednak samozřejmě způsobený vysídlením a na druhé straně i tím, že se vesnice ocitla na hranici toho hraničního pásma, takže se tam v podstatě nedalo fungovat...“¹³⁹

---

¹³⁴ Po konci druhé světové války vyšla v platnost vyhláška, hovořící o nepřipustnosti užívání pojmu „Sudety“ v úředním styku: „*Název „Sudety“ nepřipustný: ministerstvo vnitra upozorňuje, že používání názvu „Sudety“, jeho odvozenin a podobných výrazů, obvyklých v době okupace, je nepřipustné. Pro označení příslušného území bud' užíváno názvu „pohraniční území“.* Opatření tohoto dlužno dbáti zejména v úředním styku veškeré veřejné správy.“ Cit. dle Úřední list Československé republiky, 24. května 1945, číslo 8. In: Dotyk – Trauma jménem Sudety. *Dotyk – Svět se netočí, svět se posouvá.* [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: <https://www.dotyk.cz/publicistika/trauma-jmenem-sudety-ues.html>.

¹³⁵ *Česko-sovětská smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci.* Blíže: ARBURG, A. a kol. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*, 2010, s. 215.

¹³⁶ ARBURG, A. a kol. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*, 2010, s. 215.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ ARBURG, A. a kol. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*, 2010, s. 202-217.

¹³⁹ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

Současně s nuceným vysídlováním Němců se od května 1945 „znovuosídlovali“ pohraniční oblasti československými státními příslušníky a zahraničními krajany. Tato akce představovala největší vnitrozemský přesun obyvatel v historii českých zemí, který se zároveň stal součástí nového uspořádání střední a východní Evropy po druhé světové válce. Osídlování byl dlouhodobý proces, ve kterém se setkávaly osudy lidí, zejména českých osídlenců s vysídlovanými Němci.¹⁴⁰ Častokrát se volalo po „očistě“ pohraničí a zpřísnění evidence všech osob, zejména byl požadavek na co nejrychlejší odsun zbývajících Němců s ideou budování národního státu Čechů a Slováků. Znovuosídlení vedlo současně ke změnám kulturních tradic, náboženských zvyků, ztrátě rodinných vazeb a zániku celých institucí.¹⁴¹

„Samozřejmě byl velký zvrat po válce, kdy byl odsun Němců a do pohraničí, a i k nám do Podbořan, se stěhovali lidé z vnitrozemí anebo z Podkarpatské Rusi z Ukrajiny, z Volyně – volyňští Češi. To také bylo tím, že podkarpatská Rus, která spadala pod Československo, tak po válce byla vlastně přičleněna k sovětskému svazu, tzn. nejenom, že jsme potřebovali zaplnit pohraničí po Němcích, ale zároveň se ti původní Češi / Rusíni, chtěli do své republiky kolikrát vrátit a nechtěli třeba žít pod sovětským svazem, tak se přestěhovali k nám a byli přistěhováni do toho pohraničí, kde jim byly přiděleny domy a statky po Němcích.“¹⁴²

„...do Skoků přicházeli dosídlenci. Ti úplně zoufali, protože všichni ‚chytřejší‘ dosídlenci šli do bohatších měst. Skončili třeba v Liberci, v Ústí nad Labem, v Teplicích, v tehdejší Mostě apod. A sem přišli třeba osadníci ze slovenský Terchovů. A přišli sem také volyňští Češi.“¹⁴³

„Já jsem potomek Volyňských Čechů, ta další generace.“¹⁴⁴

Později přišla idea kolektivizace a společenského družstevního hospodářství. Kolektivizace byla tehdy mířena proti všem, kteří nechtěli do nově vzniklých družstev

---

¹⁴⁰ K osídlování pohraničí blíže: WIEDEMANN, A. „*Pojd' s námi budovat pohraničí!*“: osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952, 2016.

¹⁴¹ WIEDEMANN, A. „*Pojd' s námi budovat pohraničí!*“: osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952, 2016; SPURNÝ, M. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*, 2011.

¹⁴² Rozhovor s Miroslavem Š., 17. 2. 2022. Podbořany jsou mj. známé tím, že se zde nachází muzeum volyňských Čechů, kteří sem přišli po 2. světové válce v rámci dosídlovacích procesů. K volyňským Čechům v pohraničí blíže: VACULÍK, J. *Dějiny volyňských Čechů*, 2001.

¹⁴³ Rozhovor s Petrem L., 7. 2. 2022.

¹⁴⁴ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

vstupovat, mj. se jednalo o dosídlence a velké sedláky, kteří hospodařili na těchto místech po generace.¹⁴⁵

„Jak začalo přituhovat, jak přicházela kolektivizace, začínalo být jasné, že dosídlenci ty pozemky nedostanou a nutili je jít do družstva.“¹⁴⁶

„Velmi to utrpělo tou kolektivizací. Kdyby tady nebyla kolektivizace, tak ta krajina dnes není v takovém stavu.“¹⁴⁷

Předpoklad, že s větší zemědělskou plochou současně vzroste vyšší produktivita práce se záhy negativně ekonomicky projevil. Současně velkou měrou zasáhl do té doby neměnného a konzervativního (ve smyslu neměnnosti, stálosti hodnot) systému způsobu života. Bohatí sedláci se stávali občany bez společenské prestiže a významu, naopak příznivci komunistického režimu stoupali v lokální hierarchii výše. Byly taktéž omezeny a redukovány aktivity neformálních společenství ve snaze na reorientaci v nevýrazné vystupování. Tato změna sociálních struktur kolikrát znamenala ukončení dosavadní kontinuity společenských vztahů (zejména tedy českých vztahů) a vývoje v tehdejších územně správních jednotkách. Vznikal nový socio-kulturní řád, který navždy ovlivnil podobu „sudetského“ pohraničního prostoru.¹⁴⁸

„Co byly třeba malé děti, když se sem přistěhovaly, tak dneska už to jsou starý lidi a jejich děti a vnuci tam teď žijí v těch vesnicích. Znáám z vyprávění, že to právě byla ta degradace těch vesnic po Němcích, vlastně ... Němci se o to starali, pečovali a pak ti volýňští Češi, kteří tam, tak k tomu jednoduše neměli ten vztah, protože do té doby žili na Ukrajině v chatrčích, kde neměli podlahu, neměli koupelnu, prostě neměli ten komfort jako tady u nás. A logicky k tomu u nás neměli ten vztah. Proto to taky bohužel u nás v tom pohraničí začalo vypadat. Nejenomže komunisti zabrali statky a vznikla kolektivizace, ty JZD atd., ale ani ti místní se o ty svoje domy nestarali [...] takže proto to u nás dneska vypadá jak po válce, protože oni dodneška, někteří ... neříkám všichni – už se to začíná pomalu zlepšovat – ale pořád tam na některých vesnicích je vidět, že se o to ti lidé nestarají.“¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ Blíže: JECH, K. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, 2008.

¹⁴⁶ Rozhovor s Petrem L., 7. 2. 2022.

¹⁴⁷ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

¹⁴⁸ Blíže: JECH, K. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, 2008.

¹⁴⁹ Rozhovor s Miroslavem Š., 17. 2. 2022.

Následovaly demoliční akce zejména v pohraničním pásmu v letech 1950-1960, které opět významným způsobem zasáhly do podoby „sudetské“ krajiny. Po výše zmíněném nuceném vysídlení se totiž v pozdějších letech pohraniční oblasti fakticky nikdy nepodařilo plně dosídlit a do zaniklých obcí přivést původní počet obyvatel. Pro obce ležící v pohraničním území to pak častokrát znamenalo zánik v podobě zbourání, zatopení či vybudování vojenských újezdů.¹⁵⁰

„...přes cestu je dům, na kterém komise, která likvidovala v těch vesnicích ty domy, tak obcházela vesnici a malovala na ně bílé kříže. A zdejší pověst říká, že rodina, co v jednom z těchto domů žila, křížek v noci smyla a žijí tam dodnes. Ale přesně jak jste mluvil o tom bourání, tak přijela do Štědré armáda, odpalovali, učili se tu odpalovat pyrotechnici... Naproti kostelu je fara. Stará barokní obrovská budova a na té se učili mladý kluci odpalovat památky.“¹⁵¹

„Ve zpustlých Sudetech bylo obrovské množství bytového fondu, který byl nepoužitý, proto nikoho nenapadlo, že by stálo za to postavit novou infrastrukturu. Rozhodli se, že ty lidi různě vystěhují a že tu vesnici zruší a zboří. Nebyla v tom ani žádná vazba k poutní tradici, ani k ničemu. Bylo to prostě nejlevnější řešení. Byť jistě i politicky vítaný. Takže přijela armáda a ty prázdné domy zbořila.“¹⁵²

Tato „asanace“, dle historika Davida Kovaříka, ovšem nikdy nemohla zcela vymazat stopy původní krajiny, která se neustále dere o své slovo, stejně jako nemohla vyřešit tamní kritickou situaci, jež se netýkala pouze vypořádání se s nežádoucím kulturním dědictvím.¹⁵³

Současná „sudetská“ opuštěnost je patrná jak v sociální, tak v krajinné struktuře. Na vině je značná rychlost změn, jež měla za následek narušení kulturní paměti utvořené dlouhodobým, souvislým kontaktem subjektů (lidí) s prostředím. Tento fenomén poukazuje mj. na důležitost

---

¹⁵⁰ Téma násilného zániku obcí a dalších objektů v pohraničí, bylo do roku 1989 silně tabuizováno. Až s pádem totalismu se otevřel prostor pro studium a přiblížení této nepříliš známé kapitoly soudobých dějin. S pádem totalitního režimu se rehabilitoval i samotný pojem „Sudety“, který se začal objevovat ve veřejné diskusi, literatuře a na akademické půdě. Blíže k tématu demoličních akcí v českém pohraničí: KOVAŘÍK, D. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*, 2009, s. 6-12. [online] [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/3338048-Demolicni-akce-v-ceskem-pohranici-v-letech-1945-1960.html>. Srov. též: KOVAŘÍK, D. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*, 2006.

¹⁵¹ Rozhovor s Františkem P., 5. 2. 2022.

¹⁵² Rozhovor s Petrem L., 7. 2. 2022.

¹⁵³ KOVAŘÍK, D. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*, 2006.

styku aktéra s prostředím, na důležitost zvyků a tradic, vazby na místo a péči o krajinné bohatství. Nejedná se zde ovšem přímo o Tuanův koncept topofilie, který se podobá pozitivnímu vztahu jedince k místu. Zde se jedná spíše o neutrální vztah, protože noví obyvatelé „sudetské“ krajiny svůj vztah ke krajině stále hledají.¹⁵⁴

4.1.3 Fenomén chalupářství

Během terénního výzkumu bylo zjištěno, že chalupářství dle narátorů výrazně ovlivnilo podobu pohraničí, zejména v období normalizace. S ohledem na situaci v poválečném socialistickém Československu vlivem uzavřených hranic a značně omezené možnosti cestování se lidé snažili trávit co nejvíce volného času mimo město. Častokrát se tak uchýlovali ke koupi objektu, mj. např. v „Sudetech“. Tyto objekty byly po druhé světové válce vysídlené a neobydlené. Tím, že se (pozdější „chalupáři“) do těchto objektů nastěhovali, samotné objekty svým rozhodnutím pravděpodobně zachránili. Tento jev je ovšem stále aktuální a krajina se tak neustále mění s přílivem nových obyvatel.¹⁵⁵

„Do obcí se k nám stěhují mladí lidé, přicházejí z daleka. Kupují si zde domy. Je tu třeba vidět, jak někdo opravuje domeček na návsi, rozebírá střechu a dneska už vypadá jinak. Když to nezajímá ty místní, tak i tím, že to prodají, tak tomu baráku kolikrát dají šanci na nový život. Tady u každé té obce, když budete koukat na to srovnání, tak vlastně spousta těch současných domů je zachráněno opravdu jenom díky chalupářům.“¹⁵⁶

„...řekl bych, že kdyby nebylo chalupářů a teď nemyslím nás, ale myslím všeobecně. My jsme podle mě jedni z prvních „Pražáků“, kteří tam něco koupili. A těch raketově přibývalo. A ty nemovitosti tam tehdy byly za rozumný peníze. Teď už ne. Takže ti chalupáři se tam začali stěhovat a začali ty objekty dávat dohromady. Na tom se dá hezky poznat dům“¹⁵⁷

„Přivezli do toho kraje peníze a zájem svého blízkého okolí.“¹⁵⁸

---

¹⁵⁴ ROUBAL, O. *Biografická identita v pohraničí: Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*, 2013, s. 83-116.

¹⁵⁵ Blíže: SCHINDLER-WISTEN, P. *O chalupách a lidech: chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace*, 2017.

¹⁵⁶ Rozhovor s Františkem P., 5. 2. 2022.

¹⁵⁷ Rozhovor s Petrem H., 23. 2. 2022.

¹⁵⁸ Rozhovor s Michalem N., 27. 2. 2022.

„zajímavý je, že vztah k těm vesnicím a městům nemají jenom ti místní, co tam třeba žijí od narození, ale paradoxně o to mají zájem i ti, třeba i chalupáři nebo lidi z Prahy, kteří se přestěhují z velkého města do menšího města, tak chtějí mít klid. Chtějí prostě bydlet na malém městě. Že už prostě mají plné zuby velkého města, nechťejí žít v Praze, tak si najdou pozemek u nás na malém městě v Podbořanech, postaví si tam dům a žijí tam, podnikají tam a mají prostě zájem o to se zapojit do dění jakoby. A je dobré, že se to prostě dneska už zase obnovuje a vrací se k tomu zpátky k té historii. A i k obnově těch i přírodních památek.“¹⁵⁹

„Drtivou většinou to tak je, protože ty lidi, když chtějí někam dejme tomu ať už na tu chalupu, tak chtějí, aby to tam někde něco vypadalo. Zpravidla jsou lidi takový, který udělají nejenom pro tu svoji chalupu i něco navíc. Zametou nejen před prahem, ale i třeba kousek za plotem.“¹⁶⁰

Tento jev nazval v rozhovoru Petr H. explicitně „vlastenectvím“.

„Vlastenectví je pro mě to, že si projdete okolo baráku a seberete tam papíry co tam lidi odhodí z auta, což třeba já činím. To je pro mě vlastenectví.“¹⁶¹

Na základě výpovědi Petra H. v kombinaci s výpovědí Vladislava K. lze konstatovat, že přidaná hodnota spočívá v aktivitě „navíc“. Nesoustředění se pouze na vlastní vymezený prostor, ale také na věci, jež nás obklopují. Z tohoto důvodu lze přepokládat, že chalupářství bylo jakýmsi katalyzátorem revitalizačních procesů (nejen) v pohraničí kvůli tomu, že lidem nebylo lhostejné, jak krajina a prostor, jež je obklopují, vypadá. Lze tedy usuzovat, že to byli právě chalupáři, kteří „odstartovali“ památkovou péči v soudobé podobě.

4.2 Typologie vybraných objektů

Objekty výzkumu byly vybrány na základě co největší rozmanitosti, tj. s cílem obsáhnout co nejširší profilové spektrum. Současně šlo o podmínku lokalizace v oblastech bývalých „Sudet“. V tomto případě se jedná o objekty na území Karlovarského a Ústeckého kraje. Samotné objekty jsou typologizovány na základě výroční zprávy Ministerstva kultury, konkrétně se jedná o *Program záchrany architektonického dědictví za rok 2021*. V tomto

---

¹⁵⁹ Rozhovor s Miroslavem Š., 17. 2. 2022.

¹⁶⁰ Rozhovor s Vladislavem K., 26. 2. 2022.

¹⁶¹ Rozhovor s Petrem H., 23. 2. 2022.

dokumentu jsou explicitně uvedeny typy objektů, na které se v roce 2021 ze strany Ministerstva kultury přispívalo.¹⁶² Pouze u „drobných památek“ je využita typologie z *Metodiky dokumentace drobných památek*.¹⁶³ Jméno aktéra, objektu a jeho typologie se nachází v tabulce níže. Poloha samotných objektů je vidět na obr. č. 1.

Jméno aktéra	Objekt zájmu	Typologie
David Š.	kapličky, boží muka kostel sv. Jana Křtitele	drobné památky kostel
Petr H.	fara, kostel Habřina	fara kostel
Jakub D.	hrobka rodiny Dittrich	hřbitov
Vladislav K.	kostel sv. Linharta	kostel
Petr Z.	kostel sv. Anny	kostel
Jiří S.	kostel Navštívení Panny Marie (poutní místo Skoky)	kostel
Petr L.	kostel Navštívení Panny Marie (poutní místo Skoky)	kostel
Miroslav Š.	kostel Narození Panny Marie	kostel
Pavel Š.	farma - na základech částečně zaniklé osady vodárenská nádražní věž	lidová architektura technická památka
František P.	zámek Štědrá	zámek
Michal N.	zámek Toužim	zámek

tab. č. 2 - Typologie objektů revitalizačních procesů.

Z (tab. č. 2)¹⁶⁴ je patrné, že většina objektů je sakrálního charakteru, zejména se jedná o kostely, fary a drobné památky. To je připisováno skutečnosti, že v rurálním prostředí, tj. v oblastech výzkumu, byl kostel častokrát dominantou obce, takže je pochopitelné, že je také velmi častým cílovým objektem pro revitalizaci, ať už ze strany spolků nebo jedinců. Tyto kostely byly v minulosti většinou ve vlastnictví církve, ale s odlivem obyvatelstva se o kostely církev přestala starat, kostely pak často chátraly.

¹⁶²Dotační programy Ministerstva kultury a jejich vyhodnocení. *Ministerstvo kultury České republiky*. [online] [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/dotacni-programy-ministerstva-kultury-a-jejich-vyhodnoceni-267.html>.

¹⁶³ Blíže: HRUBÝ, P. a kol. *Metodika dokumentace drobných památek: certifikovaná metodika*, 2015, s. 11-20.

¹⁶⁴ Vlastní zpracování.

„...objevili jsme chátrající kostel v roce 2014. Ukázalo se, že vlastníkem byla nějaká pofidérní společnost, která to dostala od církve, jestli se nepletu zadarmo, protože církve se tehdy zbavovala kostelů, které nebyla schopná v té oblasti využít. Samozřejmě ta návštěvnost byla a je minimální, takže na těch vesnicích ty kostely prostě trpí. A jak tam nejsou lidi, tak to církve často řeší tím, že se toho prostě zbaví [...] A my jsme ten kostel jako fyzické osoby v roce 2014 koupili.“¹⁶⁵

V případě výzkumu se jedná převážně o barokní kostely zbudované v období 17.-18. století.

„... v tom mezidobí, kdy jsme se dostali k těm Skokům, tak jsme je vůbec neznali. Věděli jsme jen, že se jedná o barokní kostel...“¹⁶⁶

„... rok po narození jsme bydleli v těch Kryrech a tam jsem byl i křtěný v místním barokním kostele.“¹⁶⁷

„Jedná se původem o barokní kostel. Na jeho místě předtím možná stála nějaká kaplička. Samotný kostel byl zbudován tuším někdy kolem roku 1750.“¹⁶⁸

Lidová architektura v tab. č. 2 představuje farmu narátora Pavla Š., zbudovanou na základech částečně zaniklé osady Mostec z konce 19. století. Pavel Š. se současně stará i o vodárenskou věž na nádraží (technická památka) a svým počínáním obnovuje oba tyto objekty ve snaze dodržet architektonická pravidla „dávných dob“, a tím tak dle jeho slov minimalizovat zásahy do okolní krajiny.

---

¹⁶⁵ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

¹⁶⁶ Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

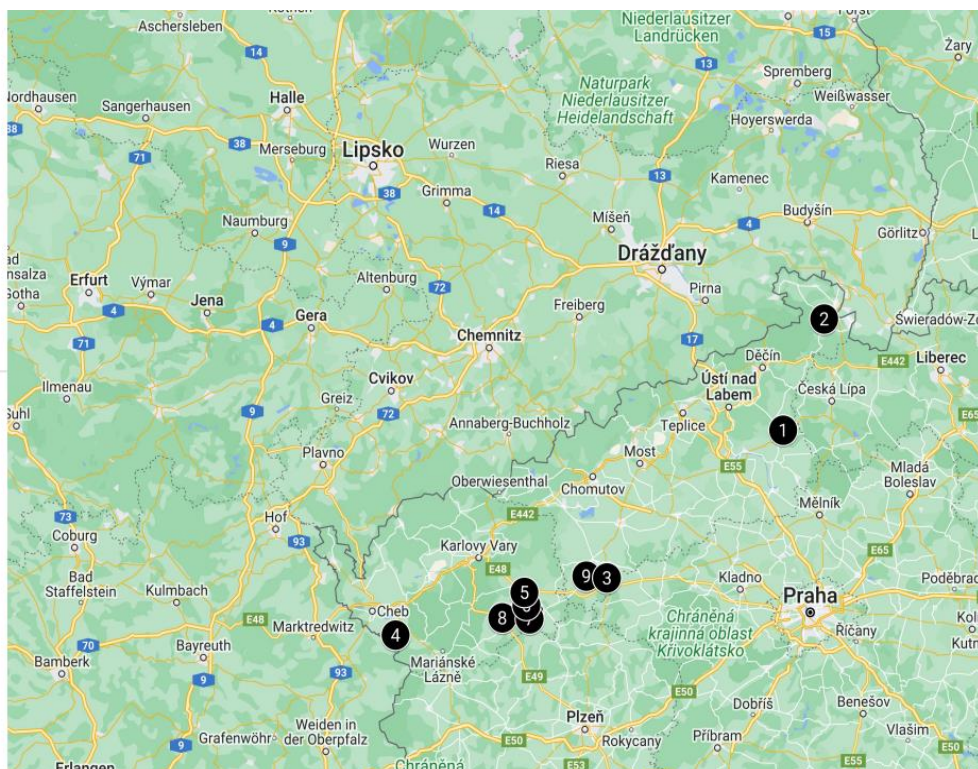
¹⁶⁷ Rozhovor s Miroslavem Š., 17. 2. 2022.

¹⁶⁸ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

Poloha objektů

- 1 Habřina
- 2 Dittrichova hrobka
- 3 Kostel Narození Panny Marie
- 4 Kostel sv. Anny v Paliči
- 5 Kostel svatého Linharta
- 6 Poutní místo Skoky
- 7 Zámek Štědrá
- 8 Zámek Toužim
- 9 Kostel svatého Jana Křtitele
- 10 Mostec

obr. č. 1 - Poloha vybraných objektů.

Z (obr. č. 1)¹⁶⁹ je patrná větší koncentrace objektů v okolí obce Štědrá a měst Podbořany a Toužim. Jak již bylo zmíněno, někteří narátoři byli získáni za pomoci techniky „sněhové koule“. Tito lidé se v tomto případě podílí na revitalizačních procesech v relativní blízkosti, což vysvětluje vyšší koncentraci objektů na zmíněném území.

4.2.1 Krajina v paměti

Kapitola se věnuje vzpomínkám na místa a objekty uložených v paměti aktérů, vzpomínkám, jež se pojí s „epizodickou pamětí“ chápanou nejčastěji ve formě osobních zážitků a prožitků. Tento druh paměti má charakter vzpomínek, kterých byl jedinec sám účastníkem.¹⁷⁰ Zde se tedy věnujeme percepci „sudetského“ prostoru aktéry revitalizačních procesů.

„... vedle tohoto kostela (sv. Jana Křtitele) je současná jídelna. A já jsem tam celých těch 9 let, co jsem chodil na základku, tak jsem chodil z jedné budovy do školní jídelny a koukal jsem na tenhle kostel. Jako malí jsme si tam hráli a tak. A pak na VŠ jsem se vrátil a nikdo se o to

¹⁶⁹ Vlastní zpracování na základě dat z: Mapy.cz. [online] [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1Zs_tmOw_BpPOUqB3j3CLd7zhdRrtJGrd&ll=50.57822889648262%2C13.49148195&z=9.

¹⁷⁰ BENEŠ, Z. *Mezi dějinami, dějepisectvím a pamětí*. In: ŠUBRT, J. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: Teorie a výzkum*, 2010.

*nestaral, tak mi to bylo líto [...] Jinak ve mně se toho roku 2013 něco změnilo. Přestalo mi být jedno, co se ve Vroutku děje. Myslím si, že tady ta iniciační fáze je hluboko v každém. U mě začala zhruba v tom roce 2013.*¹⁷¹

Během rozhovorů se autor snažil rozklíčovat, co stálo na počátku zájmu o samotné objekty. Bylo zjištěno, že narátoři mají častokrát osobní vazbu a vzpomínky, vztažené na objekty zájmu, umístěny hluboko v paměti. Lze tedy usuzovat, že právě z této „epizodické paměti“ plyne podvědomá motivace se o objekty starat.

*„Když jsem byl malý a nevěděl jsem o tom, tak v tom našem kostele (sv. Linharta) jsem byl pokřtěný. Což byla taková věc, která mě možná nadále vedla k tomu, že jsem se o ten kostel a o to dění tady ve vsi začal zajímat. Že mi to tu není lhostejný...“*¹⁷²

Z výpovědi Vladislava K. je patrné, že křest v Údrčském kostele pravděpodobně zapříčinil narátorův další zájem o „dění ve vsi“ a současně byl katalyzátorem jeho aktivity v rámci revitalizační činnosti jako takové. Bylo zjištěno, že se jedná převážně o vzpomínky z dětství, kdy jsou tyto vzpomínky posléze aktéry transformovány v úsilí se o objekty starat. Tento jev by se dal charakterizovat jako podvědomá fyzická rememorace.¹⁷³ Snaha o fyzickou resurekci objektů aktéry jistým způsobem vnitřně stimuluje a činní tak z na první pohled iracionálního jednání, racionální.¹⁷⁴

*„Určitě tady mezi sebou v té komunitě máme lidi, který jsou nějakým způsobem vázaný k tomu místu osobně, ať už třeba sem jezdili na ty poutě s babičkou nebo s rodiči. Takže k tomu mají nějaký jako osobní vztah...“*¹⁷⁵

Jiří S. ovšem dodává, že u některých narátorů se tyto vazby na konkrétní objekty či místa vytvořily až v dospělosti.

---

¹⁷¹ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

¹⁷² Rozhovor s Vladislavem K., 26. 2. 2022.

¹⁷³ Rememorace je dle Nory způsob nakládání s minulostí v přítomnosti. Blíže: NORA, P. *Les Lieux de mémoire*, 1984, s. 25.

¹⁷⁴ O tom ostatně mluví také narátor David Š., „...v podstatě není racionální důvod to dělat.“ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

¹⁷⁵ Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

„...většina z nás sem k těm Skokům ale prostě přišli, bez toho, aniž by měli nějakou osobní zkušenost nebo vazbu třeba přes svoji rodinu. Já třeba, byť jsem žádnou vazbu neměl, a viděl jsem Skoky poprvé někdy v devadesátých letech a viděl barokní kostel v divočině... Věděl jsem, že takových zajímavých věcí tady stojí jako spousta, ale když jsem zjistil, že zřejmě některý z mých prapředků z rodiny tady taky působil, tak se ta historie propojila, aniž bych to v těch počátcích věděl. A to si pak člověk řekne, že to tak asi mělo být.“¹⁷⁶

V okamžiku, kdy tito lidé na výše zmíněná místa přišli, začali je společně přetvářet v mnoha případech na komunitní prostor. V případě Petra L. a Jiřího S. se z kostela ve Skocích stane jednou za čas i prostor pro hudební setkání. Místo setkávání je to i pro narátora Petra Z., který se stará o kostel sv. Anny v Paliči. Z původně sakrálních objektů (s ohledem na jejich původní charakter) se tak stávají místa setkávání s přidanou kulturní hodnotou, za kterou jsou přímo odpovědní samotní aktéři.¹⁷⁷

„Takže jsme s Petrem L.,¹⁷⁸ který vymyslel projekt Živé Skoky, který je široce pojatý a stojí hlavně na dobrovolnických aktivitách, kdy se snažíme, aby byl kostel zpřístupněn, naplnit ho aktivitami. Díky projektu Živé Skoky se nám podařilo do toho místa vrátit život. Samozřejmě by bylo fajn se vrátit k té původní mariánské kulturní tradici, že to bylo kdysi poutní místo, ale musíme vycházet z té dnešní reality, zvláště v západní Čechách nemůžeme stavět jenom na poutnictví, na tom, že to je pouze poutní kostel [...] Tak jsme začali stavět na tom, že to bude místem setkávání. Nejen pro věřící (římské katolíky), ale pro všechny lidi, který mají nějaký vztah ať už přímo k tomu místu, nebo k tomu kulturnímu dědictví, přírodě, památkám nebo mají prostě chuť se sejít a poznat s novými lidmi. V tomto případě je to o setkávání.“¹⁷⁹

„Pro nás je to místo setkávání. Ať už lidí, národů, Čechů a Němců... Minulosti, přítomnosti, možná i budoucnosti... stále je to místo setkávání. Je to místo, který má být otevřený, přístupný...“¹⁸⁰

---

¹⁷⁶ Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

¹⁷⁷ Transformace místa na komunitní prostor je jeden ze způsobů, jakým aktéři revitalizují objekty v pohraničí. Současně se jistým způsobem jedná o motivaci „znovuoživení“ místa, tj. přivedení života zpět do „zapomenutých“ míst. Blíže v kapitole *Způsoby revitalizace*.

¹⁷⁸ Petr L. zastává pozici „kulturního referenta“ ve spolku *Pod střechou* a kostel ve Skocích tak zachraňuje na společensko-kulturní rovině.

¹⁷⁹ Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

¹⁸⁰ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

Narátoři se během výzkumu vyjadřovali také ke svému vztahu k pohraničí. K otázkám, co pro ně znamenají „Sudety“. Dle Tuana a jeho konceptu topofilie neboli emoci k prostoru, tj. např. ke známému místu (domovu), si v tomto případě práce kladla za cíl zjistit, jakým způsobem hrají v aktéřské činnosti emoce vztažené k pohraničnímu prostoru.¹⁸¹ Petr Z. v tomto kontextu uvádí, že Chebsko nikdy za „Sudety“ nepovažoval, samotný pojem pro něj má spíše historiografickou povahu. O topofilii jakožto druhu sentimentální představy, kterou lidé pociťují k místu, se v případě Petra Z. nejedná.

*„Já jsem nikdy Chebsko nevnímal jako Sudety. Protože jsem si vždycky pod pojmem Sudety, představoval spíše ty historický Sudety, to znamená ty severní Čechy a Moravu od Krkonoš do Jeseníků, což byly ty chudý příhraniční oblasti [...] takže nevnímám Sudety nějak extra.“*¹⁸²

*„Tady se o tom nikdy nějak moc jako o Sudetech nemluvílo, nebo jako minimálně.... Začal jsem se s tím setkávat od nějaký střední – vysoký školy, tj. 2004-2008. To si člověk definoval ty Sudety, nebo spíš slyšel, že ty Sudety jsou jako pohraničí... Mně osobně to slovo nevdá, do okamžiku, když ho používají politici.“*¹⁸³

David Š. společně s Petrem H. ve svých výpovědích narážejí na prezidentské volby v roce 2013, kdy byla použita právě tato „sudetská karta“. Během politické kampaně oba účastníci mluvili o Benešových dekretech a jejich důsledcích, což později vyústilo ve strach z návratu vysídlených Němců, kteří se do „Sudet“ budou vracet a brát lidem jejich domovy.

*„Už za totality se podepsalo, že Češi nebudou vymáhat válečné reparace a Němci nebudou požadovat majetek zpět. Ale stejně se s tím v politice ‚máchalo‘. S touto Sudetskou kartou.“*¹⁸⁴

Již v úvodu je stanoven předpoklad, že existenci vztahu (mezi aktéry a objekty) musí předcházet porozumění vývoje okolní krajiny a prostoru. Se znalostí kulturního a historického dědictví zkoumaných míst se pojí osobní vzpomínky, tj. jedná se o formu kolektivní paměti uloženou v samotné krajině. Předpokládá se zde existence základní motivace, jež následně

---

¹⁸¹ KÖHLEROVÁ, S. *Krajina s pamětí, příklad Sudety*, 2010, s. 36. [online] [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35932>.

¹⁸² Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

¹⁸³ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

¹⁸⁴ Rozhovor s Petrem H., 23. 2. 2022.

vyvolává touhu pozvednout výjimečnost konkrétní lokality na novou významovou úroveň s přidanou osobní hodnotou.

„A tak jsem přišel do těch Skoků, a to vlastně člověk nečeká, že ten kostel ve Skocích je tak obrovský [...] Že najednou uprostřed pralesa stojí katedrála [...] Přijel jsem zpátky do Prahy. A uvědomil jsem si, že těch sudetských souvislostí v sobě mám hrozně moc. Moje babička byla sudetská Němka [...] Takže my jsme byli vždycky tak jako trošku do těch německy mluvících oblastí propojeni i příbuzensky. K tomu jsem si přidal i zážitky z dětství, kdy jsem jezdil na prázdniny do Jizerských hor, kde měl zaměstnavatel mého tatínka, který byl shodou okolností taky železničář, podnikovou chalupu, jak tehdy bývalo zvykem. A okolo té podnikové chalupy žili neodsunutí Němci [...] Člověk tam tehdy mohl poznat, jak se žilo dřív, v těch chalupách ještě trvala ta kontinuita. Ta kultura, která tam byla před válkou, se zachovávala. Takže jako kluk jsem tam žasnul nad nějakými hračkami, které byly evidentně z první republiky.“¹⁸⁵

Tuan ve svém konceptu toponymie mluví také o domovu. Fenomén domova se jako důležitý ukázal také během tohoto výzkumu. Percepce domova samotnými aktéry úzce souvisela s jejich činnostmi revitalizace objektů v pohraničí. Objekty jsou totiž častokrát v místě jejich bydliště či v místech, kde se aktéři narodili.

„Když přijede z dálky nebo v té době přijel z dálky, tak ho to třeba úplně neosloví, protože to není úplně pupek světa. A já si vlastně ani nedokážu představit, že bych někam odešel. Tady je můj domov.“¹⁸⁶

„...v Podbořanech jsem se narodil, tak to tam prostě vnímám – jako většina lidí má rádo svoji domovinu – jako svoje rodiště. A víc jak 10 let se tam zajímám o komunální dění, o politiku a prostě záleží mi na tom, jak to město vypadá a jak společensky žije, nebo nežije.“¹⁸⁷

Našli se také narátoři, kteří pohraničnímu prostoru a svému vztahu k němu nepřikládali takovou váhu.

---

¹⁸⁵ Rozhovor s Petrem L., 7. 2. 2022.

¹⁸⁶ Rozhovor s Františkem P., 5. 2. 2022.

¹⁸⁷ Rozhovor s Miroslavem Š., 17. 2. 2022.

„Nikdy jsem tomu v tomhle směru nepřikládal váhu. Že bych řešil, že jsem ze Sudet... Prostě jsme tam vyrostli, a tak nějak tam fungujeme. Rodiče pocházejí z Varů a jejich rodiče tam byli pravděpodobně v rámci nějakého dosídlování. A od mamky, děda s babi, tak ty byli ze Slovenska. A do Varů se rodiče dostali tak, že táta tady dostal práci. A tak tam zůstali.“¹⁸⁸

Tento jev si lze vysvětlit tím, že zde na těchto územích byla od procesu „dosídlení“ až po současnost nutná doba „normalizace“, tj. dostatečně dlouhé období pro vytvoření nového vztahu k místu. Doba nutná ke znovunalezení tohoto vztahu. Jedná se o druh vztahu, jenž současným generacím umožňuje chápat a vnímat tento prostor jako svůj domov.

„Potom 45. roce se tam ty lidi snažili nějakým způsobem usídlit, snažili se tam najít práci, snažili se uživit a založit rodiny a nějak tam žít, ale co si budeme povídat... 50.-60.-70. léta... Bylo to všechno tvrdý, i pro tu kulturu. No a pak ty 70., 80. léta, to byly z mého pohledu mladého člověka, spíše doba, kdy se lidi báli cokoli říct, báli se veřejně vystoupit [...] Vím, že ve vedlejší vesnici Vroutek má kamarád¹⁸⁹ spolek Budiček, kde se také stará o kostel, a i o místní okolní památky jako boží muka a různé sochy, křížky, poutní místa atd. Tím chci říct, že hlavně ty mladý dneska k tomu začínají mít znova vztah, ne všichni, ale je tam už poměrně velká komunita mladých lidí, kteří jsou členy nějakých spolků, MASEk atd. Když to jejich rodiče neudělali, tak aspoň oni nechtějí, aby to degradovalo, aby prostě ty památky spadly... Chtějí, aby ta vesnice vypadala hezky a záleží jim na tom.“¹⁹⁰

Je otázkou, co stojí za neschopností, v tomto případě, (znovu)nalezení vztahu k těmto místům. Podle Petra H. by mohl hrát velmi důležitou roli jazyk.

„...podle mě tam má vliv i ta řeč. Já si myslím, že v okamžiku, kdy ti lidi neumí tu řeč... Teď myslím jako že všichni Češi, kteří tam bydlí, by podle mě – v ideálním světě – měli umět super německy. Protože, když si vzpomenu, jak jsem jezdil do Itálie na hory do Tyrolských alp (sever Itálie). To je svět, který jsme tady mohli mít. Ti Tyroláci umí perfektně italsky a ty lidi se tam společně domluví.“¹⁹¹

---

¹⁸⁸ Rozhovor s Michalem N., 27. 2. 2022.

¹⁸⁹ Jedná se o Davida Š., který byl mj. doporučen Miroslavem Š.

¹⁹⁰ Rozhovor s Miroslavem Š., 17. 2. 2022.

¹⁹¹ Rozhovor s Petrem H., 23. 2. 2022.

Někteří narátoři mluvili o neschopnosti zapustit v pohraničí své kořeny z důvodu absence vícegeneračního vztahu s daným místem. Lze tedy opět usuzovat, že po migrační vlně takového rozsahu, jako bylo nucené vysídlení německojazyčného obyvatelstva, je třeba nějakého času na „zahojení“ ran nejen na socio-kulturní rovině ale i na rovině prostoru, tj. krajiny, která musí politické změny snášet, ačkoli je sama ze své podstaty apolitická.

„...tady v tom pohraničí k němu nemá skoro nikdo žádný vztah. Nesmíme zapomenout na to, že tam je kompletně vyměněno obyvatelstvo. Po tom roce 45 z mých spolužáků nebo i jejich rodičů se v pohraničí nikdo nenarodil. To je poměrně děsivé, když si to člověk uvědomí, že se pohybujete v místech, kde jsou německý hřbitovy. To jsou hřbitovy, kde jsou samozřejmě jenom Němci. Pohřbený tam není ani jediný Čech. A všichni tyhle ti lidi byli po válce okradeni a vyhnáni. Čili ta historická paměť tam není nebo respektive je ... Kolik? Dvougenerační? No, takže tam se o něčem takovém jako úplně mluvit nedá. [...] ty vztahy jsou tam prostě strašně volný. Je tam poznat, že ty lidi tam k tomu nemají ten vztah. A že tam nejsou zakotvený, tak jak je to vidět už jenom tady ve středních Čechách, nebo ještě ve větší míře, třeba na Moravě nebo na jižní Moravě speciálně.“¹⁹²

Narátoři tento fenomén socio-kulturní diskontinuity srovnávají například s (jižní) Moravou, tamním folklorem a tradicemi, které v „Sudetech“, dle narátorů na rozdíl od Moravy, zanikly.

„Moraváci, to jsou v tomhle úplně jiní lidi. Ta upřímnost, a jak dokážou být otevřený vůči cizincům a návštěvníkům, tak to je prostě neuvěřitelný. Stejně tak východní Čechy, když jsme byli v orlických horách, tak to bylo úplně jinde. Myslím, že to může být i tím, že tam ti lidé žijí na rozdíl od lidí v Sudetech tak jako generačně. Mají tam ten folklor [...] my jsme jako malí chodili ještě třeba na pomlázku. Dneska už žádný děti, žádní koledníci. V podstatě se to drží mezi těma staršíma už třeba 50 plus, že obejdou pár prostě svých známých, ale nejsou vidět, že by chodili prostě malý děti s pomlázkou jo, že prostě tam veškerý ty zvyky úplně jako vymizely. A proto se vlastně snažíme i na tom zámku něco dělat. Kdybychom to nedělali my, tak tam nic není. Něco udělá škola pro děti, ale pálení čarodějnic, to úplně přestalo. Za nás prostě byla obrovská vatra, když jsme byli malí. A teď tam není skoro nic.“¹⁹³

---

¹⁹² Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

¹⁹³ Rozhovor s Michalem N., 27. 2. 2022.

Pan Vladislav K. díky setkání s Němci a svým počínáním (tvorbou Údrčské kroniky), zprostředkovává minulost lidem, kteří tu kdysi žili.

„...díky tomu, že jsem se potom seznámil s těmi Němci, kteří tady bydleli a kteří tady pak iniciovali i to setkání těch bývalých obyvatel. To bylo moc zajímavý. Oslovil jsem 30 rodin, který tady v Údrči nebo v okolí před válkou bydleli a tam jsem poznal spoustu příběhů lidí, co byli tady odsud, který k tomu měli větší vztah než já. Ti se tady ty narodili, ti tady vyrůstali, ti tady stavěli domy.“¹⁹⁴

To je jeden z klíčových motivů, jenž ho vedou, aby se dál staral o odkaz těchto dle Nory medializovaných míst paměti. Tím se dostáváme k motivaci, která pomůže pochopit chování aktérů a způsoby, kterými se tito lidé zasazují o revitalizaci objektů v pohraničí.

4.2.2 Motivace

Jeden z dílčích cílů práce bylo rozklíčovat motivace aktérů revitalizačních procesů. Tato kapitola se snaží pochopit, jak aktéři na svou práci pohlížejí, co je u toho (jejich slovy) motivuje, v čem spatřují přidanou hodnotu svého počínání a jaké jsou způsoby, kterými se zasazují o obnovu „sudetského“ prostoru.

„Je to směs úplně všeho. Mně by to bylo hrozně líto. Měl jsem klíče od roku 2006, chodil jsem tam, měl jsem pocit, že jsem tu budovu poznal... Jako školáci jsme mohli jenom tam, tam, tam a dál jsme se nepodívali. Takhle, když si ji celou člověk prošel, tak na těch zdech byly vidět třeba zbytky nějaké té původní výmalby, která mi připadala jako ‚tady vystupují andělé‘. Nejsm věřící, ale přišlo mi to takový mystický. A už jenom tím, že to místo nespadlo. Že ta budova má vůli pokračovat. Chce pokračovat, že prostě to nevzdala. Že kdyby záleželo jenom na přírodě a na gravitaci, tak už tu není, a měl jsem prostě takový pocit, že by to byla hrozná škoda, protože Štědrá nejsou jenom ty lidi, který tady žijí. Jezdí sem i ti Češi, kteří tady žili třeba před 10, 20, 30 lety. Tak ti se do Štědrý vracejí a setkávají se, když ještě byly ty setkání těch rodáků a řešilo se ‚na co vzpomínáte?‘ – ‚No na školu a na zámek.“¹⁹⁵

---

¹⁹⁴ Rozhovor s Vladislavem K., 26. 2. 2022.

¹⁹⁵ Rozhovor s Františkem P., 5. 2. 2022.

František P. v debatě o motivaci zmiňuje, že by mu bylo líto, kdyby zámek chátral, nic se s ním nedělo a dřív nebo později by upadl do zapomnění. Je zajímavé, že z jeho výpovědi je implicitně patrný, autorem stanovený, pojem podvědomé fyzické rememorace vzpomínek neboli zpřítomnění minulosti v přítomnosti. Tento jev je patrný také ve výpovědi Petra L.

„...já mám od dětství takový zvláštní vztah k barokním věžím, jo, barokní věže tam jsou hned dvě, a tak jsem si říkal: ‚to je úžasný‘. Všiml jsem si ovšem, že tam někdo začíná olupovat měděné plechy, co jsou na věžích. A sám jsem si říkal, že bych s tím měl něco dělat, jak je to místo krásné... Zkusit mu nějakým způsobem navrátit život.“¹⁹⁶

Také je zde patrná estetická stránka věci. Petr L. přímo mluví o kráse místa. Tím, že tam lidé kradli měděnou krytinu barokních věží, by místo dříve nebo později své kouzlo ztratilo.

„...ten kostel byl těžce poškozený zloději mědi, který tady vlastně strhli měděnou krytinu. A do kostela, který byl v neutěšeném stavu, začalo zatékat...“¹⁹⁷

O podobném jevu mluví ve své výpovědi i Michal N.:

„Tam byla měděná střecha, zrekonstruovaná za socialismu, a to začali normálně rozebírat za bílého dne.“¹⁹⁸

Z těchto výpovědí lze usuzovat, že chování aktérů plyne z vnitřní motivace objekt zachránit, přičemž tato motivace je úzce spojena také s estetickými a kulturními motivy (potřebami), tj. aby kostel byl opět krásným místem, aby nechátral apod. Estetická složka motivace je ve výpovědích narátorů poměrně častým jevem. Petr Z. odpověděl na přímou otázku, zda podle něho stojí estetický motiv na pozadí jeho motivace revitalizace kostela sv. Anny v Paliči takto:

---

¹⁹⁶ Rozhovor s Petrem L., 7. 2. 2022.

¹⁹⁷ Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

¹⁹⁸ Rozhovor s Michalem N., 27. 2. 2022.

„Asi ano, protože opravdu. Jsou tu místa, kde často narazíte na zaniklé obce, na ztracená místa, na zmizelý oblasti, kde tušíte že se tam něco stalo. Vždyť to tu pořád vypadá jak po válce. A ta motivace byla prostě daná tím, že to je potřeba udělat.“¹⁹⁹

Ekonom John Holden se ve své publikaci *Capturing Cultural Value: How culture has become a tool of government policy* snažil kategorizovat hodnotu kulturního dědictví z antropologického pohledu. V jeho rozdělení se nachází i estetická hodnota, jejíž hodnocení je dle Holdena více než problematické. Je to způsobeno tím, že je těžké určit, co je krásné a kdo má pravomoc o tom rozhodovat. Z racionálního hlediska Holden tímto popsals důležitý determinant ekonomické hodnoty.²⁰⁰

U samotných narátorů ovšem převládá citový vztah, vnitřní motivace a emoce, že se sami chopili iniciativy a sami tím určili budoucnost nejen objektů, ale i krajiny, ve které jsou objekty zasazeny.

„Rozhodně to nejde bez té silné motivace [...] skoro vlastně není racionální důvod to dělat, proto ta vnitřní motivace, která je často nevysvětlitelná nebo nevysvětlená, je to prostě fakt, jako nějaký vnitřní pocit... Na těch Sudetech, tam je možnost té seberealizace. To je vlastně trošku sobecký. Ano, já vždycky říkám, já ty drobné památky opravuji kvůli sobě. Protože, jak je ta Maslowova pyramida potřeb, tak ta seberealizace je úplně top. A to je tak skvělý pocit, když tu člověk jde a vidíš, jak je to pěkný. Když jdu s dítětem a řeknu mu ‚koukej, to jsem opravil‘ nebo ‚pojď, jdeme osekávat trávu okolo, starat se o to spolu.‘ To je pro mě ta motivace. Dělat něco prospěšného. A něco po tobě i zůstane. Já si říkám... ‚Hele, někdo tady ty drobné památky zhruba před 200 lety postavil a já jsem první člověk po dobrých možná 100 letech, co to dává do kupy.‘ Možná je to v mém případě takový podvědomý pocit za sebou něco zanechat. A to mě těší. Pro mě jsou ty staré kroniky velkou inspirací. Ten chystaný katalog, co teď plánujeme vydat... tak si někdo za 100 let řekne: ‚To je super, že to tady takto zmapovali, vyfotili, napsali ty nápisy, ty příběhy, a ještě tam dali rozhovory s lidmi, kteří na tom pracovali.‘ V mém případě to má hrozně moc rovin.“²⁰¹

Nejen estetický motiv, ale i vnitřní motiv „zanechání za sebou něčeho většího“ má v tomto případě i Michal N.

---

¹⁹⁹ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

²⁰⁰ HOLDEN, J. *Capturing Cultural Value: How culture has become a tool of government policy*, 2004, s. 35.

²⁰¹ Rozhovor s Davide Š., 26. 2. 2022.

„Chut' je v tom, že člověk chce něco dokázat, chce, aby za ním něco zůstalo, aby za ním zůstalo něco vidět, nějaká práce, takže tohle je asi moje vnitřní motivace. Proč jsem do toho šel... Abych sám sobě mohl říct, že jsem pro ten svět a pro město něco udělal.“²⁰²

V případě narátora Vladislav K. jde o kombinaci obojího. O kostel v Údrči se stará, protože by mu bylo líto, kdyby kostel zchátral nebo byl případně zbořen. Současně zmiňuje také potřebu seberealizace, tj. aby po člověku něco zůstalo, v čemž se shoduje s Michalem N.

„Udělat něco navíc, aby tady i po člověku něco zůstalo... A taky mi tehdy nebylo lhostejný, jak ten kostel vypadá.“²⁰³

„Ale říkám si, aspoň zachránit něco pro další generaci, aby věděli, jak ta krajina vypadá. Ty Sudety [...] třeba to Broumovsko. To byl ráj na zemi. Jsou oblasti, jako to Krásnolipsko, který bylo bohatý. Alespoň zachránit něco, aby pak moje děti nebo jejich děti neřikaly ‚...je Praha a střední Čechy, a pak máme nějaký pastviny, kde ty lidi nežijí, a to je všechno‘.“²⁰⁴

Snahu po sobě něco zanechat má také Pavel Š., který se stará o vodárenskou věž a svou farmu v osadě Mostec. Motivace Pavla Š. je stejně jako u výše zmíněných narátorů dána potřebou seberealizace a snahou o zanechání odkazu. Pavel Š. zároveň zastává názor, že je člověk hybatelem procesů v krajině, a tím pádem je na člověku, jak si krajinu přetvoří. Teoreticky je tento přístup zakotven ve Vidalově konceptu geografického posibilismu, tzn. že prostor je potenciálem a je pouze na člověku, jak s tímto prostorem naloží.

Není to ovšem pouze seberealizace, která pohání aktéry výzkumu v jejich činnosti. Výše zmíněné výpovědi v sobě kombinují mnoho rovin. Častokrát se jedná o seberealizaci, estetiku, ale také o záchranu objektu jako takového.

„V té první fázi byla motivace zachránit kulturní památku, která byla taková trošku bezprizorní a všichni od toho dávali ruce pryč a nevěděli si s tím rady.“²⁰⁵

---

²⁰² Rozhovor s Michalem N., 27. 2. 2022.

²⁰³ Rozhovor s Vladislavem K., 26. 2. 2022.

²⁰⁴ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

²⁰⁵ Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

Současně se jednalo také o jistý pocit morální zodpovědnosti, jako například v případě Františka P., který zastává pozici starosty obce.

„Tady ta zeď, co tu je... Tak tu byl pán, mohlo mu být něco přes 80 let, sundal tričko a celý den tam nosil ty kameny a vyskládal tam tu opěrnou zeď. To bylo něco. To bylo něco, co mi říkalo, že těm lidem na těch památkách opravdu záleží.“²⁰⁶

Jak plyne z definice Aleny Plhákové, motivace „...je souhrn [...] motivů, které zpravidla aktivizují a organizují chování i prožívání s cílem změnit existující neuspokojivou situaci nebo dosáhnout něčeho pozitivního.“²⁰⁷ Vztaženo na pozitivitu, narátor Michal N. zmiňuje ve své výpovědi aktivity spolku, během kterých se cítí „příjemně“. Lze tedy předpokládat, že narátora Michala N. jeho činnosti naplňují a současně ho motivují, aby v činnostech dál pokračoval.

„Pobývat tady je příjemný. Setkáváte se tu se spoustou zajímavých lidí. Je to tím kontaktem s lidmi. Těší nás, že drtivá většina těch lidí to oceňuje, co tady děláme, takže to je samozřejmě taky velká motivace. Vidíme, že naše činnost má smysl a ty naše aktivity, ať už organizační nebo když se přímo podílíme fyzicky na brigádách apod., tak prostě vidíme, že to má nějaký smysl. Vidíme za sebou nějakou práci, takže to nám dává samozřejmě sílu a radost.“²⁰⁸

Z výpovědí narátorů je patrná role motivace jakožto spouštěče mechanismu samotné revitalizační aktivity. Motivace je zde také odpovědná za způsob, jakým narátoři implementují své představy na revitalizovaných objektech a tím tak současně mění okolní (kulturní) krajinu.

4.2.3 Způsoby revitalizace

Během rozhovorů se podařilo rozklíčovat způsoby, kterými aktéři revitalizují objekty svého zájmu. Dále bylo zjištěno, že na počátku těchto způsobů stojí samotná motivace činnosti dělat a tím tak změnit „...existující neuspokojivou situaci“.²⁰⁹ Tyto způsoby jsou častokrát komplementární. Samy se zastupují, nahrazují a výsledná podoba je jejich samotnou kombinací. Jedná se o obnovu, tvorbu, udržování, přestavbu a znovu-užití objektu.

---

²⁰⁶ Rozhovor s Františkem P., 5. 2. 2022.

²⁰⁷ PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*, 2004, s. 319.

²⁰⁸ Rozhovor s Michalem N., 27. 2. 2022.

²⁰⁹ PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*, 2004, s. 319.

„...uvědomil jsem si, že je opravdu důležité zmapovat ty drobné památky. Plán je to poté dát na internet, že to vyjde jako takový katalog drobných památek. A chtěl bych tam mít i ty lidi, kteří se okolo toho vyskytují a mají příběhy o těch místech [...] A říkal jsem si, že když bude ten katalog, tak ten bude důležitější, než když já budu jednou za 1-2 roky opravovat někde křížky. Někdo si třeba řekne: ‚Hele, vím, že tady něco takového je‘, tak si zalistuje, a řekne si: ‚To se mi líbí, možná že to zkusím opravit.‘ Tzn. probudit v těch lidech zájem, aby byli akční sami od sebe. Beru to jako takový iniciační projekt.“²¹⁰

Narátor David Š. mluví o své snaze zmapovat drobné památky v okolí Vroutku. Jeho cílem je následně vytvořit katalog, který by sloužil i potenciálním zájemcům o obnovu objektů. Lze tedy usuzovat, že v jeho případě nejde pouze o seberealizaci, ale i o snahu komunitního zapojení obyvatel. Z rozhovorů s Davidem Š. je zřejmé, že se narátor snaží v ostatních lidech žijících v okolí podněcovat iniciativu.

„V samotném zámku se moc věcí dělat nemůže. Největší místnost má 150 m², to není ani na tancovačku. Ta skladba toho objektu je taková. To je zámek, který se nedá využít jinak než zase do budoucna jako zámek. Ale máme krásný park a tam se většina těch akcí, např.: dětské dny, hasičský závody apod. To se vše vlastně dělá v tom parku. Staví se tam pódium nebo se hraje, jak se říká z náklad'áku...A při té příležitosti se zámek otevře a my tam provádíme.“²¹¹

Většina narátorů ve svých výpovědích naráží na tvorbu komunity, na niž implicitně naráží také František P. Lze konstatovat, že pokud se zde jedná o snahu o znovuoobnovení (kulturní) krajiny a jejího dědictví, komunitní zapojení je více než vhodné. Lidé o pořádané akci jeví zájem a častokrát se právě díky oživení těchto objektů začnou o dění kolem sami zajímat, čímž následně vzniká nová komunita a s tím nová místa setkávání.²¹²

„Cíl té naší činnosti je ožívání. Navracení života do toho místa, zpřístupnění místa a údržba místa. Jedná se mnohokrát o fyzickou práci – jde o to, že v létě je třeba pravidelně posekat trávu, porazit nějaký strom, který leze do základů kostela, občas začne někde zatékat. Naštěstí se postupně nabalují další a další skupiny lidí a mezi ně se rozdělují i činnosti související s chodem kostela. Máme například partu horolezců, kteří odstraňují ze střech nálety a čistí

---

²¹⁰ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

²¹¹ Rozhovor s Františkem P., 5. 2. 2022.

²¹² Místo setkávání je to i pro narátora Petra Z. viz kapitola *Krajina v paměti*.

žlaby, nebo partu lidí, co dokáže pokácet velký strom. Je tady docela široká komunita, která si navzájem pomáhá a ze Skoků se stává místo setkávání, řekněme komunitní místo, které žije vlastním životem. Někdo přijede na poutní mši, někdo přijede tábořit, někdo přijede na koncert, někdo přijede na brigádu, někdo se staví třeba jen na kus řeči během výletu. Kostel funguje jako poutní místo v tom nejširším slova smyslu.“²¹³

Vytvoření komunity je důležité také pro Michala N. hlavně z důvodu předávání zkušeností, potenciálního zapojení a možné vlastní budoucí iniciativy.

*„U toho je podle mě důležitý, aby ta komunita nějakým způsobem rostla a abychom byli nahraditelný v momentě, kdy bychom to zabalili z nějakého důvodu. Ať už prostě odstěhování, nebo nějaký tragédie... Kdybych to tam dneska zabalil, tak ten zámek zítra nikdo neotevře.“*²¹⁴

Miroslav Š. při rozhovoru mluvil o komunitě v rámci kolektivních vzpomínek, ze které pramení zájem o objekty, místa a okolí. Rozdíl mezi lidmi, kteří jezdí do těchto „znovuoživených“ objektů vzpomínat a lidmi jako je Miroslav Š. je ten, že narátoři do své činnosti dávají vlastní úsilí, čas a peníze. Bez nich by tato místa paměti zanikla. Lze konstatovat, že narátoři jsou díky svému entuziazmu schopni „mrtvým“ místům opět navracet život a tvořit z nich místa setkávání i pro budoucí generace.

*„...divoká 90. léta. Doby nového podnikání. Až potom později bych řekl, že se začala rozvíjet ta společnost kultury památek, že se o to víc začali lidi zajímat a třeba v těch Kryrech je sice malá komunita. Máme tam pár členů. Je nás do 10 lidí. Ale pak, když tam uděláme nějakou akci, takže jsme poprvé dělali v tom kostele na Noc kostelů, tak tam prostě chodily místní a začali vzpomínat. ‚Tady jsme se oddávali, tady jsme měli křtiny a tak dále‘, takže bylo vidět, že jim na tom záleží.“*²¹⁵

Při diskuzi o vzpomínání je vhodné zmínit také paměť. Nora ve svém konceptu míst paměti hovoří o nutnosti uchování událostí a nahrazení komunikativní paměti medializovanou pamětí. Činnost Davida Š., který se mj. podílel i na digitalizaci archivů o Podbořansku v Kronachu, je příkladem právě této Norovy medializace paměti. Tím, že jsou archivy digitalizovány, otvírají

---

²¹³ Rozhovor s Petrem L., 7. 2. 2022.

²¹⁴ Rozhovor s Michalem N., 27. 2. 2022.

²¹⁵ Rozhovor s Miroslavem Š., 17. 2. 2022.

se nové možnosti pro kohokoli, koho by zajímala historie těchto oblastí. Jedná se o medializaci a svým způsobem i o popularizaci, tedy zpřístupnění a šíření poznatků o historii těchto míst paměti.

“Jako zdroj nám pomáhá muzeum vyhnaných Němců, tady z oblastí Podbořanska, v Kronachu. Kdy ty lidi, když odešli, tak si vzali něco s sebou, a když ne, tak minimálně vzpomínky. To všechno jsme digitalizovali. Jsou tam plánky, seznamy odsunutých, pohledy apod. A to jsou věci, o kterých jsme tady v Čechách ani netušili, že se tu děly. Takže když jsme to zjistili, tak jsme oslovili svazek obcí Podbořanska, aby to digitalizoval, protože ta paní v Kronachu, co se o to stará, tak je jí přes 80 let a jak říká.... vlastně její děti, ty už se o to nezajímají. Ona se ještě narodila v Podbořanech, ale její děti, ty už to nezajímá. Takže ona ví, že jakmile ten archiv zmizí v německém archivu, tak už se k tomu nikdy nikdo nedostane. Takže ta digitalizace je třeba pro ty, co mají stejnou zálibu a jsou stejně zapálení jako my. Člověk si pak prostě sedne v muzeu v Podbořanech a podívá se do těch digitálních archivů, aniž by musel někam jezdit [...] současně při opravě drobných památek je náš vklad takový, že tam ke každému památce dáváme lavičku, aby se tam někdo mohl posadit, zastavit, pokochat se a dáváme tam překlad těch událostí, o kterých třeba víme, že se tam staly.“²¹⁶

Například u narátora Petra H. byl původní záměr čistě ekonomický. S manželkou účelově hledali velký objekt v Ústeckém kraji, který by mohli v budoucnu pronajímat. Sám se dlouhodobě zajímá o historii a po nějakém čase, co objekt s manželkou vlastnili, se u nich vzbudil zájem o místo samotné.

„Já jsem takovéto místo hledal účelově. Nějakých 6-7 měsíců na internetu. A věděli jsme od začátku, že chceme velký dům, kde budeme moct něco pronajímat. To byl takový business plán [...] Nejdřív to bylo tak, jak popisují, tj. ekonomický motiv. Ale v okamžiku, kdy jsme začali...já tomu říkám: ‚odklizení nánosů‘ [...] a v okamžiku, když vlastně tyhle ty nánosy stavebně-historické začnete odkrývat a dávat pryč, tak tak si uvědomíte, že si ten dům oddechne. Protože je to najednou zase stvořený k tomu účelu, ke kterému měl být [...] tento dům (fara) má rád lidi. Když je tu hodně lidí, tak je to skvělý. Dřív zde byla ve spodní části objektu do roku

---

²¹⁶ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

1923 evangelická škola. A nahoře byl pastor s rodinou. Takže ten dům byl vyloženě komunitním, takovým místem setkávání“²¹⁷

Je tedy zřejmé, ačkoli jsou objekty před samotnou revitalizací častokrát v dezolátním stavu, počínání aktérů jim prospívá a častokrát se do míst vrací zapomenutý *genius loci*, což popisuje Petr H. Zdá se, že objekty v sobě uchovávají, stejně jako lidé, zapomenuté vzpomínky. Tyto vzpomínky jsou vlivem sedimentace času v krajině stále více neuchopitelné a efemérní. Aktéři svým počínáním těmto vzpomínkám jistým způsobem navracejí sílu a objekty svou činnost zapojují zpět do kulturně-sociálního dění, reliéfu krajiny a prostoru.

Z výše uvedených skutečností je patrné, že aktéry musí jejich činnost naplňovat. V tomto případě se dle Abrahama H. Maslowa jedná o naplnění potřeby seberealizace, která člověka odlišuje od jiných živočišných druhů.²¹⁸

Naplňování potřeb je proces charakteristický pro svou dynamiku vznikající z pocitu nedostatku či přebytku. Častokrát v podobě touhy něčeho dosáhnout v biologické, psychologické, sociální nebo duchovní oblasti.²¹⁹ V tomto ohledu lze u narátorů hovořit o kombinaci psychologické, sociální a duchovní roviny.

„Mě těší ta komunita. Mě těší, že na takhle zvláštním místě se dá něco takového vybudovat. Když jsem tam poprvé něco pořádal, měl jsem z toho velmi stísněné pocity, protože jsem jel do pustiny, po cestě, kde není ani živáčka. Hodně to taky závisí na počasí. Čekáte tam, zda tam někdo přijde a říkáte si, co tady vlastně pohledáváte. Ale nakonec zjistíte, že ta práce má obrovský smysl. Že to není jen o tom materiálu, tedy že tam něco fyzicky budujete, ale že se tam setkáváte s dalšími lidmi a společně to tam s nimi prožíváte, což je úžasný.“²²⁰

Narátor Petr L. mluví ve své výpovědi o již několikrát zmíněné komunitě, v kontextu budování „něčeho nového“. Seberealizace je zde zaměřena na tvorbu nového socio-kulturního prostoru, jenž díky aktérské činnosti bude sloužit jako místo setkávání a zároveň bude i místem spirituálního odpočinku a meditace. V tomto případě se jedná o jakousi transcendentní vizi budoucího prostoru. Nejde tedy přímo o seberealizaci na pouze racionální bázi, ale také

---

²¹⁷ Rozhovor s Petrem H., 23. 2. 2022.

²¹⁸ Ošetrovatelský proces a potřeby člověka. *Inovace VOV*. [online] [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: <https://www.vovcr.cz/odz/zdrav/499/page02.html>.

²¹⁹ ŠAMÁNKOVÁ, M. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci*, 2011, s. 12.

²²⁰ Rozhovor s Petrem L., 7. 2. 2022.

o činnost, která nás přesahuje.²²¹ Na základě výpovědí narátorů lze usuzovat, že u nich při jejich revitalizačních aktivitách dochází k naplnění a uspokojení seberealizačních potřeb. Výsledkem celého procesu je pocit štěstí a s tím spojená motivace v činnost nadále pokračovat. Narátor Jiří S., společně s ostatními narátory, ovšem implicitně hovoří o limitě revitalizačního procesu, kterou je čas.

„Co mě netěší, je že to nejde tak rychle, jak bychom si představovali...“²²²

Na čas jakožto „nepřítele“ revitalizačního procesu naráží také Jakub D., který přirovnává revitalizační činnost k „běhu na dlouhou trať“. Během této činnosti častokrát lidem „dojde dech“, vyhoří, dojdou jim finance nebo jim dokonce vypoví zdraví.²²³ Jakub D. ve své výpovědi zmiňuje také sekundární aktivitu, tj. vzdělávací semináře organizované spolkem *Omnium*, jehož je narátor členem.²²⁴

„...ty naše akce byly v podstatě jediný, kde se ty lidi mohli potkat a předat si zkušenosti, což si myslím, že u těch spolkařů bylo strašně důležitý, aby viděli, že to má smysl. Že někde se to povedlo a že někde lze dojít k úspěšnému konci, protože strašná spousta aktivit vždycky po určité době vyhoří. Ty lidi se unaví, zestárnou, mají jiný aktivity, přijdou děti. Bud' to vyšumí nebo ty lidi ztratí motivaci, protože ono obnovovat kostel je dneska ‚běh na dlouhou trať‘.“²²⁵

4.3 Podpora revitalizačních procesů

Z (tab. č. 1)²²⁶ je zřejmé, že aktéři výzkumu jsou v drtivé většině členy různých spolků či místních akčních skupin,²²⁷ zaměřených (nejen) na revitalizaci objektů. Je tedy vhodné tyto celky, vedené častokrát jako „zvláštní formy právnických osob“, pro lepší pochopení jejich fungování, představit. Součástí kapitoly je aktéřská reflexe činnosti spolků, současně s komparací informací, které spolky poskytují na svých webových stránkách.

---

²²¹ Autor se během výzkumu rozhodl zjišťovat religiozitu narátorů, ovšem nebyly zjištěny skutečnosti, které by potvrdzovaly přímou závislost, tj. vztah mezi religiozitou a motivací aktérů.

²²² Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

²²³ „Člověka to stojí čas, energii, peníze, někdy i zdraví...“ Rozhovor s Davidem Š., 26. 2. 2022.

²²⁴ Blíže v kapitole *Místní akční skupiny (MAS) a spolky*.

²²⁵ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

²²⁶ Vlastní zpracování.

²²⁷ V tomto případě se jedná o Davida Š., který je členem *MAS Vladař o. p. s.*, kde působí v *Operačním programu pro Výzkum, vývoj a vzdělávání*. Narátor svou činnost v *MAS Vladař* blíže nespecifikoval. Z tohoto důvodu není činnost akční skupiny blíže popsána.

4.3.1 Místní akční skupiny (MAS) a spolky

MAS neboli „Místní akční skupina“ je označení pro místní společenství subjektů zastupujících socioekonomické zájmy. Skupiny fungují na principu nestátních neziskových organizací jakožto právnické osoby. V rozhodovacím procesu nesmí veřejný sektor či jiná zájmová skupina představovat více než 49 % hlasovacích práv. K začátku roku 2019 bylo evidováno na území ČR 179 místních akčních skupin.²²⁸

Místní akční skupiny tvoří občané, neziskové organizace, podnikatelé, obce nebo svazky obcí. Cílem těchto skupin je rozvoj konkrétního území, tj. nejčastěji se jedná o rozvoj venkovského území. Skupiny se také zasazují o získávání finanční podpory z EU a národních programů pro svůj region a podílí se tak na rozvoji venkova s cílem zlepšit zde kvalitu života.²²⁹

Spolek je v českém právu od 1. 1. 2014 zvláštní forma právnické osoby (založená min. třemi osobami), určená pro samosprávní a dobrovolné sdružení osob se stejným zájmem, které je současně spolčuje. Účelem spolku jsou vzájemně prospěšné cíle nebo veřejně prospěšné cíle (vzdělávací aktivity, sociální služby apod.).²³⁰ Spolek může společně s hlavní činností vést také vedlejší hospodářskou činnost. Zisk lze ovšem použít pouze pro samostatnou činnost a dosažení vlastních cílů spolku. Členové mohou být fyzické i právnické osoby. Název musí obsahovat slova „spolek“ nebo „zapsaný spolek“, tj. zkratku „z. s.“²³¹ Právně je spolek upraven v § 214- 302 nového občanského zákoníku.

Omnium z. s.

Zapsaný spolek *Omnium – život památkám* se primárně věnuje záchraně a obnově zničených, ohrožených a nevyužívaných památek, od drobných staveb až po velké sakrální i nesakrální památky na území České republiky. Z dosavadních výpovědí narátorů lze potvrdit, že objekty v pohraničí častokrát stojí na okraji zájmu společnosti. Ať už z důvodu

²²⁸ Blíže: Databáze členů Národní sítě místních akčních skupin ČR. *nsmascr.cz* [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <http://databaze.nsmascr.cz/>.

²²⁹ Blíže o MAS: DotaceEU – Místní akční skupina (MAS). [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: [https://www.dotaceeu.cz/cs/ostatni/dulezite/slovník-pojmu/m/mistni-akcni-skupina-\(mas\)](https://www.dotaceeu.cz/cs/ostatni/dulezite/slovník-pojmu/m/mistni-akcni-skupina-(mas)).

²³⁰ SVEJKOVSKÝ, J. a kol. *Právnické osoby v novém občanském zákoníku*, 2013, s. 190; Co je to spolek? *Zapsanyspolek.cz* [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <http://www.zapsanyspolek.cz/2014/05/definice.html>.

²³¹ V minulosti existovala ještě „občanská sdružení“ ve zkratce „o. s.“. Tato právní forma byla ovšem transformována na „zapsaná spolek“ (z. s.). Spolek může mít v názvu „sdružení“ nicméně je ve Veřejném rejstříku veden jako právní forma „zapsaný spolek“ (z. s.). Blíže: Povinnost spolků a pobočných spolků změnit svůj název po novele občanského zákoníku. *epravo.cz* [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/povinnost-spolku-a-pobocnych-spolku-zmenit-svuj-nazev-po-novele-obcanskeho-zakoniku-104837.html>.

společenské neznalosti okolního prostředí, krajiny či kulturního dědictví. Objekty byly také častokrát zdevastovány za socialismu nebo majetkové poměry předchozích majitelů neumožňovaly jejich záchranu.²³²

„Spolek jsme zakládali někdy v roce 2011. Impulsem byly kostely na Broumovsku a klášter Broumov. A odtamtud jsme se vlastně pak dostali dál do Sudet. Takže dnes je to 11 let a začínali jsme vlastně na Broumovsku [...] Zabýváme se především obnovou památek a dneska už je to naše povolání. A jsou to většinou památky ve fázi nějakého rozkladu. A využití jejich potenciálního využití., protože jejich stav častokrát neumožňuje ani to, aby se tam něco (ve větším měřítku) kulturního dělo... Ve velké míře se také věnujeme starým německým hřbitovům v Sudetech. To ze své podstaty žádný kulturní využití nemá, takže to je to hlavní, co děláme. Staré památky, jako jsou kostely, kaple, drobné sakrální památky a hřbitovy.“²³³

Spolek *Omnium* svou činnost provozuje již delší dobu. Jedna z jejich činností je v podobě vzdělávacích seminářů pro „spolkaře“ a pro lidi, jež mají zájem o revitalizaci objektů. Spolek bohužel musel svou činnost v roce 2019 kvůli pandemii COVID-19 zastavit.

„...do roku 2019 semináře fungovaly. Pak jsme to celý museli zastavit, protože v podstatě nebylo možný něco organizovat. Navíc to byly semináře pro lidi z celé republiky, takže bylo logisticky hrozně komplikovaný něco zorganizovat a pak týden předtím říct, že se to konat nebude. Nikdo nevěděl, jak to bude [...] pak jsme s tím – nechci říct – „sekli“, ale v podstatě jsme to přestali dělat poslední asi rok a půl. Právě z tohoto důvodu.“²³⁴

Cílem práce je také pokusit se na základě získaných dat předložit jistá doporučení pro budoucí badatele na poli revitalizace objektů v pohraničí. V tomto případě se jedná ze strany spolku *Omnium* o skvělý počín. Vzdělávací semináře zde totiž fungují současně jako networkingová edukační platforma pro každého.

„K nám chodili úplně všichni. Bylo to opravdu pro všechny skupiny, od laické veřejnosti, po studenty až po seniory [...] lidi z obecních úřadů. Z krajských úřadů, z památkového ústavu,

---

²³² Blíže: *Omnium* z. s. [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://www.omniumos.cz/cz/>.

²³³ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

²³⁴ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

lidi ze spolků, investoři, ale i odborníci z firem jako: stavaři, projektanti, statiči. Všichni se tam potkávali a kolikrát... až tam zjišťovali ty problémy té druhé strany.“²³⁵

Život na Dyleň

Spolek *Život na Dyleň* byl založen v roce 2010 s cílem rozvíjet turistiku v zapomenuté oblasti Českého lesa v okolí Dyleň,²³⁶ ve spojení s cílem připomínání, údržby a péče o zaniklé historické stavby a lidská sídla jako svědky historie tohoto regionu. V kapitole „*Sudety*“ jsou blíže představeny historické mezníky, které formovaly nejen společenský, ale také krajinný prostor pohraničních oblastí. V této souvislosti spolek na svých webových stránkách popisuje události nuceného vysídlení nebo bourání objektů během demoličních akcí v pohraničí během 50. a 60. let.²³⁷ Na konto těchto událostí se spolek zasazuje o oživení okolí Dyleň jakožto části oblasti Českého lesa poznamenaném vývojem 2. poloviny 20. století. Spolek v roce 2012 vybudoval na základech již zaniklé turistické stezky novou naučnou stezku *Stebnický potok*, čímž svou činnost pomyslně započal.

„Začali jsme naučnou stezkou, která vedla až na úpatí Dyleň, čímž jsme propojili krajinu kolem Dyleň. Jde o přírodní rezervaci, kde je spousta zajímavých přírodních úkazů (na Dyleni pramení několik potoků, které se stávají významnými říčkami a řekami) čili je tam hodně věcí z přírody, kdy je tam současně to propojení s historií, se zaniklými obcemi [...] přímo pod Dyleni byly asi 3-4 obce, který už teď vůbec neexistují, který zanikly po druhé světové válce. Původní obyvatelstvo bylo vyhnány. Obce se ocitly v hraničním pásmu, což znamenalo nemilosrdný konec. Obce byly srovnány se zemí, že tam nezůstala ani žádná torza nebo zbytky...) a zaniklými místy paměti. Čili ta stezka v sobě tímto způsobem kombinuje cestu po krajině, po přírodě, a cestu po historii oblasti. Navštěvují tím tak ta místa, kde stály, dnes již zaniklé, obce.“²³⁸

Od konce roku 2014 pak spolek spravuje kostel sv. Anny v Paliči. Cílem při revitalizaci kostela je jeho záchrana a postupná oprava. Současně se spolek snaží o obnovení funkce kostela

---

²³⁵ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

²³⁶ „Dyleň je hora na Chebsku. Je to nejsevernější oblast českého lesa. A Dyleň je téměř 1000 m. vrchol, který se nám v názvu spolku stal jakýmsi symbolem všeho, co to pohraničí stále trápí.“ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

²³⁷ Blíže: KOVAŘÍK, D. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*, 2009. [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/3338048-Demolicni-akce-v-ceskem-pohranici-v-letech-1945-1960.html>.

²³⁸ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

jako dominanty obce²³⁹ a místa kulturního a duchovního setkávání lidí. Kostel bude v budoucnu přístupný veřejnosti a bude sloužit pro pořádání výstav, koncertů a společenských a kulturně vzdělávacích akcí.²⁴⁰

„Kulturní akce, koncerty... Pravidelně před Vánocemi tam bývaly vystoupení pěveckých sborů. Dětských sborů, někdy dětských, někdy dospělí. Jazzová kapela tam několikrát hrála. Třeba to teď funguje tak, že už si, že už se docela občas někdo jako ozve... Svatby tam dokonce už byly asi tři nebo čtyři, že se občas někdo taky ozval, co jsme si tak jako říkali, že bylo úplně ideální. Aby třeba někdo řekl, ‚Hele mohl bych si v tom kostele něco, že jo udělat výstavu nebo přednášku, nebo koncert‘ [...] Takže občas už se něco takového povedlo, že nemusíme všechno taky organizovat a pořádat sami. Ale že si lidi řeknou, hele, pusťte nám to [...] když mluvíme o církevních akcích, tak je většinou německá většina. Většinou určitě. Když jsou to ty akce civilní, když jsou to ty kulturní, společenské výstavy nebo koncerty, tak jsou tam asi ve většině Češi.“²⁴¹

Pod střechou z. s.

Tento spolek vznikl původně jako „občanské sdružení“ na popud několika lidí, kteří se sešli v roce 2003 v nově zřízené komisi rady města Toužim pro kulturu, památky a cestovní ruch a tím se pokusili upozornit na dosud upozadované oblasti společenského života regionu a svou činností napomohli k jeho rozvoji. Jejich snaha ovšem nenašla oporu v samosprávném orgánu. Založili tedy „obecně prospěšnou společnost“ (o. p. s.) *Pod střechou*, kdy posléze došlo z důvodu legislativních změn, které upravovaly činnost neziskových organizací, ke změně jména na „zapsaný spolek“ (z. s.).

„...vzniklo občanské sdružení s názvem Pod střechou. Myšleno být jakousi střechou pro nejrůznější nezávislé aktivity v okolí: dodávat poradenství, dodávat odbornější pomoc. Protože do mnoha aktivit šli lidé bez zkušeností, a mnohokrát ani nevěděli, s čím vším se budou muset potýkat.“²⁴²

---

²³⁹ Petr Z., jakožto stavební inženýr potvrdil skutečnost role kostela jakožto dominanty obce, zmíněnou v kapitole *Typologie vybraných objektů*.

²⁴⁰ Blíže: Život na Dyleň – oficiální web. *Titulní stránka*. [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <http://www.zivotnadylen.cz/zivot-na-dylen/ds-51/p1=53>.

²⁴¹ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

²⁴² Rozhovor s Petrem L., 7. 2. 2022.

Spolek se zajímá o rozvoj po kulturní stránce, po stránce rozvoje cestovního ruchu a po stránce zkvalitnění společenského života v regionu Toužimska.

V rámci rozvoje cestovního ruchu se spolek také zapojil do projektu Karlovarského kraje *Živý kraj*. V současnosti se spolek soustředí převážně na poutní místo Skoky, i když poutní místo nebylo původně jejich prioritou, jak ostatně zmiňuje jeden ze zakladatelů spolku Jiří S.²⁴³

„...jak už jsem říkal, Skoky nebyly vlastně prioritou. Nebyly vůbec v programu těch všech aktivit. Řešili jsem hlavně ty toužimský památky [...], ale v okamžiku, co jsme se dostali k těm Skokům a rozpoznali jsme důležitost toho místa, tak jsme se začali soustředit hlavně na něj. I když nějaký jiný věci na Toužimsku jsme si nechali. Krom záchrany památek jsme na začátku řešili i cestovní ruch, ale pak jsme uznali, že by bylo dobrý to oddělit a na základě toho vznikl spolek ‚Cesta z města‘, který působí na Toužimsku a vlastně v celém širokém regionu... Ty cyklotrasy, který tady jsou, tak to je vlastně také jejich aktivita. Takže ten řeší právě cestovní ruch a propagaci regionu, takže jsme personálně propojeni i s tímto spolkem.“²⁴⁴

4.3.2 Podpora ze strany veřejného sektoru

Pokud jde o podporu ze strany veřejného sektoru, pro majitele objektů vedených jako kulturní památky²⁴⁵ jsou vypisovány programy financované z veřejných zdrojů. Majitelé objektů tak mohou čerpat finanční podporu na obnovu objektu spadající pod památkovou ochranu. Zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, ukládá vlastníkům památek povinnost pečovat o tyto objekty na vlastní náklady, udržovat je v dobrém stavu a chránit je před poškozením.

Před obnovou kulturní památky je vlastník povinen žádat orgán státní památkové péče o vyjádření. Ve svém závazném stanovisku vysloví krajský úřad (národních a kulturních památek²⁴⁶) nebo obecní úřad s rozšířenou působností (ostatní případy), zda je obnova památky přípustná, případně za jakých podmínek. Tento zákon současně umožňuje poskytnout finanční podporu spojenou s náklady na revitalizační činnost nebo obnovu památky, a to z rozpočtu

---

²⁴³ Na svých webových stránkách také uvádějí, že došlo ke změně v jejich organizační struktuře s cílem zapojení širší veřejnosti spolkových aktivit. Blíže: Pod střechem z. s. *O nás*. [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://podstrecha.estranky.cz/clanky/o-nas.html>.

²⁴⁴ Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

²⁴⁵ Seznam objektů vedených jako kulturní památka. Blíže: Národní památkový ústav. *Památkový katalog*. [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/>.

²⁴⁶ Rozdíly mezi národní a kulturní památkou definuje Zákon č. 20/1987 Sb. České národní rady o státní památkové péči. Blíže: ZÍDEK, M. *Zákon o státní památkové péči*, 2019.

obce, kraje nebo státního rozpočtu. Oprávnění žadatelé o dotace jsou v tomto případě vlastníci kulturních památek, obce a města.²⁴⁷

„Můžete požádat také z pozice fyzické osoby, ale z pozice obce se na Ministerstvo kultury žádá o něco lépe. Správně v tom ale Ministerstvo kultury moc nerozděluje, kdo je žadatel. Jsou ale kategorie: kategorie obec, právnické osoby, podnikatelé [...]. Pak je tu kategorie církev.“²⁴⁸

Revitalizace objektů je finančně a časově velmi náročná činnost. Dalo by se tak předpokládat, že aktéři revitalizačních procesů budou dotační tituly (pomoc jakéhokoli druhu) hojně využívat, ovšem v případě narátorů účastnících se výzkumu, to tak ve všech případech není.

„Já si to všechno dělal sám. Už jen z byrokratického hlediska, schvalování apod. To je hrozný galimatyáš. A dotace? Ono to hlavně funguje tak, že vy to celé zaplatíte ze svého a teprve pak si zpětně žádáte o dotaci. Takže musíte mít ten počáteční investiční kapitál.“²⁴⁹

S dotační činností je potřeba trpělivost. Je třeba najít odpovídající dotační titul, sepsat příslušný projekt, počítat s určitou mírou administrativní zátěže a delším časovým rozložením samotných oprav. Žádost může být schválena dokonce až v okamžiku, kdy už objekt nemusí fyzicky stát. S výše zmíněným sepsáním projektové dokumentace mohou pomoci buďto památkáři, kteří se odkazují na programy Ministerstva kultury, či odborníci zajištění žadatelem o dotaci. V případě poutního místa Skoky šlo o kamarády nebo známé, kteří s projektovou dokumentací pomáhali. Z časových důvodů to bylo jednodušší i pro samotné aktéry, neboť vyplnění samotné žádosti je časově a administrativně náročné s tím, že samotnou žádost je možné podat pouze jednou do roka.²⁵⁰

„Naštěstí máme kolem sebe jako spolek spoustu kamarádů, kteří naši činnost podporují, a tak se nám podařilo sehnat v průběhu let zaměření kostela, stavebně technické podklady, stavebně

---

²⁴⁷ Dotace na kulturní památky. *Dotace pro obce a města*. [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <https://narodnidotace.cz/dotace-kulturni-pamatky/>.

²⁴⁸ Rozhovor s Františkem P., 5. 2. 2022.

²⁴⁹ Rozhovor s Petrem H., 23. 2. 2022.

²⁵⁰ ŠTOLFOVÁ, A. *Udržitelnost kulturního dědictví v České republice*, 2022, s. 123-129.

*historický průzkum kostela. Takže teď jsme vlastně ve fázi, kdy už sháníme projektanta, který by začal dělat dokumentaci pro realizaci té větší obnovy.*²⁵¹

Při dotační podpoře je podmíněná spoluúčast na financování samotné obnovy společně se zajištěním budoucího provozu a běžné údržby památky. Dotační výzvy jsou vyhlášovány každoročně a zpravidla se podávají do konce září. Dotaci je nutné proinvestovat, aby částka mohla být zapsána do účetního výkazu na příslušném státním orgánu, tj. max do posledního dne kalendářního roku, ve kterém bylo o dotaci zažádáno.

*„...v listopadu přijdou peníze, který se musí do 15. prosince zase utratit. Takže je to takové ...a neexistuje, že kdybyste si to nechal na příští rok, nebo to... Ne, je třeba to vyúčtovat a co s nevyučuje, tak se vrací do rozpočtu a znova... 2 měsíce před tím, než vůbec ty peníze přijdou, tak už se musí žádat na příští rok. A pořád dokola dokládáme, že jsme vlastníci. Tam je asi 15 příloh, takže i když už tam nějakých 8 let jsme, tak pořád musíme dokola dokládat ty stejné dokumenty.*²⁵²

*„...do konce kalendářního roku musíte ty peníze proinvestovat. A mezitím podáváte další žádost, abyste ten další rok mohl vlastně pokračovat. Takže na těch našich²⁵³ seminářích takhle seděl jeden z šéfu bavorského Národního památkového ústavu... A paní z Ministerstva kultury tam přednášela o dotačních programech Ministerstva kultury. A pán jen seděl a říkal ‚který blázen to u vás může dělat‘ protože vyrozumění o tom, že ty peníze máte přiznaný, dostáváte někdy... už se nám stalo, že i na podzim—a do konce toho roku je musíte mít zainvestovaný. Takže máte velmi krátkou dobu na to ty peníze zužítkovat. Takže buď spoléháte, že ty peníze dostanete a risknete to, aniž byste měl ten papír v ruce, nebo potom čekáte, opravujete na konci listopadu.*²⁵⁴

Problém, o kterém hovořilo hned několik narátorů je ten, že v okamžiku schválení dotační žádosti, přijde častokrát finanční podpora až v listopadu, přičemž do konce roku musí být finance vyčerpány v souladu s projektovým plánem předloženým žadatelem a v souladu

---

²⁵¹ Rozhovor s Jirím S., 27. 2. 2022.

²⁵² Rozhovor s Františkem P., 5. 2. 2022.

²⁵³ Vzdělávací semináře, které v období před pandemií COVID-19 organizoval spolek Omnium.

²⁵⁴ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

s požadavkem plynoucím z podstaty financování dotačních programů. Tuto skutečnost lze pokládat za velký nedostatek v rámci podpory ze strany veřejného sektoru.

Řešením s cílem zrychlení a zkvalitnění tohoto dotačního procesu by mohla být digitalizace žádostí a rozšíření ověřovacích kapacit, tj. lidí, které žádosti schvalují. Finance by se mohly dostat k žadateli dříve a ten by měl možnost s nimi operovat. Nárůst „schvalovacích“ kapacit delegovaný například na krajskou úroveň by mohl vytvořit nová pracovní místa a téma revitalizace objektů by v tomto ohledu bylo současně lokálně popularizováno.

Co se týče samotné podpory a zkušeností s dotačními programy, mají aktéři rozdílné zkušenosti. Někteří tyto programy využívají méně, někteří více. Lze konstatovat, že podpora ze strany veřejného sektoru existuje. V porovnání s počtem památek se dá ovšem říci, že se nejedná o velkou částku.

„Po tom dalším roce 2013 jsme už byli v tom ‚programu záchrany‘.²⁵⁵ Tenhle program je svým způsobem největší. Tenkrát tam na celou republiku bylo 150 milionů korun, takže... Když si představíte, že je 6000 památek zařazených mezi ty ohrožené a stát na to má třeba 150 milionů, tak si můžete spočítat, kolik by bylo na každou památku, kdyby si její vlastník zažádal o finanční podporu.“²⁵⁶

Někteří narátoři hovořili velmi spokojeně o dotačních titulech a programech, jež využívají. Pokud pomineme administrativní proces a úskalí, jež byla popsána výše, lze říci, že programy opravdu pomáhají, jsou aktéry využívány a tím tak plní svou funkci.

„My v Karlovarském kraji máme teda velkou výhodu v tom, že náš kraj vychází vstříc vlastníkům památek víc než kdekoliv jinde, protože tady můžou žádat vlastníci památek, který ještě nejsou chráněné, nejsou zanesené v tom seznamu kulturních památek. I tito vlastníci si můžou žádat o dotace. Pro to, aby se dostala dotace na objekt od Ministerstva kultury, musí být objekt veden jako kulturní památka [...] My s Karlovarským krajem máme již od počátku perfektní vztahy, podporují nás, jak v oblasti cestovního ruchu, tak při propagaci regionu. Skoky jsou také jedním z těch symbolů Karlovarského kraje [...] také se s námi chlubí po stránce

---

²⁵⁵ Dotační programy Ministerstva kultury a jejich vyhodnocení. *Ministerstvo kultury České republiky*. [online] [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/dotacni-programy-ministerstva-kultury-a-jejich-vyhodnoceni-267.html>.

²⁵⁶ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

*církevních památek. Podporují nás také jako spolek a samozřejmě pokud přes kanonii²⁵⁷ podáme žádost na dotaci, tak opravdu není problém ji z kraje získat. Takže super!*²⁵⁸

Dotační programy nejsou záležitostí pouze Ministerstva kultury. Jedná se také o Ministerstvo zemědělství a jeho program: *Údržba a obnova kulturních a venkovských prvků.*²⁵⁹

*„Ministerstvo zemědělství mělo jeden čas víc peněz na památky než samotné Ministerstvo kultury.“*²⁶⁰

Narátor František P. během své výpovědi zmínil skutečnost, že Ministerstvo zemědělství jednu dobu disponovalo větším finančním kapitálem určeným pro podporu památek než samotné Ministerstvo kultury. Společně s Jakubem D. tyto programy využívají a z rozhovoru s Jakubem D. je patrné, že jsou za ně velmi vděční. I když z programu vyjmuli část objektů, zachovali se hřbitovní zdi, márnice a kapličky s kaplemi, což jsou ostatně cílové objekty revitalizační činnosti spolku *Omnium*.

*„Tento program Ministerstva zemědělství stále existuje, akorát z toho vyjmuli kulturní památky nebo velké stavby, takže zůstaly akorát hřbitovní zdi, márnice a kapličky a kaple. Takový ty drobnější památky [...] šlo v podstatě o zapsané i o nezapsané památky i o části, které nejsou klasickými památkami, tj. např. hřbitovní zeď. Ty ale vytváří charakter toho venkova, takže ‚zaplat‘ pánbůh‘ za tento program.“*²⁶¹

---

²⁵⁷ Vlastníkem poutního místa Skoky je kanonie tepelských premonstrátů. Spolek Pod střechou má s kanonií dlouhodobou smlouvu o spolupráci. Podobně je na tom také Miroslav Š., člen spolku Dietrich, jenž revitalizuje kostel Navštívení Panny Marie v Kryrech na Podbořansku. *„My spolupracujeme s litoměřickou diecézí, která kostel vlastní. Ta má své památkáře, má své lidi, kteří shání dotace, takže vlastně církev nám ten kostel jako by propůjčila, abychom se o něj mohli starat. Máme s nimi smlouvu, ale zároveň ta církev se snaží ty dotace shánět. Takže ta podpora je, jak v rámci Ústeckého kraje, tak od Ministerstva kultury i od města Podbořany/Kryry.“* Viz rozhovor s Miroslavem Š., 17. 2. 2022.

²⁵⁸ Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

²⁵⁹ Blíže: PROPAMÁTKY. [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: <https://www.propamatky.info/cs/financovani/cela-cr/dotace/udrzba-a-obnova-kulturnich-a-venkovskych-prvk-2087/>.

²⁶⁰ Rozhovor s Františkem P., 5. 2. 2022.

²⁶¹ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

4.4 Dnes a zítra

Pandemie COVID-19 změnila podobu celého světa. Její přítomnost ovlivnila také samotné aktéry při jejich činnosti, což lze z výpovědí potvrdit. Tato kapitola je reflexí pandemie COVID-19 samotnými aktéry revitalizačních procesů, kdy závěr kapitoly popisuje slovy aktérů směr, kterým se v budoucnu chtějí ubírat.

„Dost výrazně ovlivnil ty aktivity tady ve Skocích, zejména ty kulturní a společenské aktivity, které se týkají toho setkávání lidí.“²⁶²

„Co jsme naplánovali, tak jsme většinou museli zrušit, jak byly teď ty covidové vlny.“²⁶³

Z výpovědí je patrné, že se v drtivé většině jedná o zrušení akcí socio-kulturního charakteru, tj. akcí s podmíněnou účastí více lidí.²⁶⁴ Tato skutečnost je o to víc nešťastná z toho důvodu, že tyto častokrát sekundární socio-kulturní aktivity jsou právě těmi aktivitami s přidanou hodnotou, které mají potenciál revitalizační procesy a pohraniční prostor popularizovat. Zajímavostí je, že pandemie měla v případě poutního místa Skoky úplně opačný efekt – Skokům během pandemie výrazně vzrostla návštěvnost.

„Třeba, co se týká návštěvnosti, tak my jsme vlastně v období té epidemie zaznamenali rekordní návštěvnost. Že sem opravdu chodilo hodně lidí.“²⁶⁵

Tuto skutečnost si lze vysvětlit unikátním charakterem poutního místa ve Skocích. Jak již bylo zmíněno Petrem L. a Jiřím S., spolek *Pod střechou* se snaží objekt a jeho okolí transformovat také na prostor spirituální. V okamžiku, kdy přišla pandemie COVID-19 a lidé byli nuceni setrávat doma, i přes proti-pandemická opatření měli dle slov Jiřího S. ve Skocích rekordní návštěvnost. Poutní místo Skoky v tomto případě zastávalo roli jakéhosi „útočiště.“

O přeměně objektu na „útočiště“ implicitně mluví také Petr Z., čímž podporuje myšlenku transformace objektu pro potenciální občanské využití širšího rozsahu, stejně jako tomu bylo

---

²⁶² Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

²⁶³ Rozhovor s Františkem P., 5. 2. 2022.

²⁶⁴ Pandemie COVID-19 zapříčinila mj. zrušení vzdělávacích seminářů pořádaných spolkem Omnium viz rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022. v kapitole *Způsoby revitalizace*.

²⁶⁵ Rozhovor s Jiřím S., 13. 2. 2022.

v případě poutního místa ve Skocích, které se během pandemie COVID-19²⁶⁶ stalo díky aktivitě spolku *Pod střechou* prostorem pro zlepšení duševní hygieny.

„Je to místo sloužící tomu, kdo potřebuje.“²⁶⁷

Narátoři se v závěru vyjadřovali také ke své osobní vizi. Čemu se do budoucna chtějí věnovat a jakým směrem se chtějí ve své činnosti ubírat. Petr H. zmiňuje, že jeho cílem je v budoucnu transformovat okolí objektu na farmu s udržitelným zemědělstvím. V jeho případě se jedná o ekonomický záměr společně s cílem ušlechťování podoby krajiny přírodním způsobem.

„My se chceme přesouvat z Prahy do Ústěku a tam začít něco pěstovat. Tak jsme si udělali zemědělskou licenci, koupil jsem si tam ještě jeden objekt od těch JZDáků a dál tam chceme ještě něco koupit a něco tam pěstovat. Udělat tam jako takový eko zemědělství. To je moje vize do budoucna.“²⁶⁸

Budoucnost revitalizace objektů v pohraničí shrnul v rozhovoru narátor Petr Z., podle kterého je zásadní znalost oblastí a jejich minulost. Ať už v kolektivní paměti na lokální nebo národní úrovni – jako tomu je u oblastí bývalých „Sudet“.

Lze konstatovat, že v tomto případě je potřeba lidí dostatečně školit, vést je ke kritickému myšlení, učit je historii a tím v nich současně vytvářet pocit jistoty skrze znalost vlastní minulosti.

Je pravděpodobné, že toto vědomí vlastní minulosti může současně pomoci k vytvoření a stabilizaci silné socio-kulturně a politicky konkurenceschopné podoby státu.

„Musím říct, že jsem rád, že se lidi a mladý lidi o tady ty věci zajímají. Je to jediné dobře, protože jediné tohle je nějaká možnost. U té starší generace, tam už jsem poměrně skeptický v nějakým tom posunu, tam jsou pořád ty Němci za nepřítelé z války. Mladý lidi jsou v tomhle

---

²⁶⁶ Současně se COVID-19 podepsal také na podpoře kulturních památek ze strany veřejného sektoru, konkrétně se jedná o *Program podpory obnovy kulturních památek prostřednictvím obcí s rozšířenou působností*. Tento program je pro tento rok z důvodu pandemie a úspory financí zrušen. Blíže: *Žádosti o dotace. Ministerstvo kultury České republiky*. [online] [cit. 2022-03-18]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/zadosti-o-dotace-2023.html>.

²⁶⁷ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

²⁶⁸ Rozhovor s Petrem H., 23. 2. 2022.

*směru v podstatě, řekl bych, bez předsudků a myslím si, že v tomhle je tam velká šance na to se pohnout dopředu.*²⁶⁹

4.5 Diskuse a doporučení

Během výzkumu bylo zjištěno, že velkou roli na pozadí revitalizačních činností hraje paměť. Vzhledem k podobě krajiny a hraničního prostoru mluvíme o paměti, která byla odsunuta společně s lidmi. Současně se jednalo o ztrátu významů a symbolů v okolní krajině.²⁷⁰

Akteři se v tomto případě snaží nejen obnovit (kulturní) podobu krajiny na rovině prostoru, ale současně na rovině paměti, čímž tyto symboly krajiny zpět navrací a tím tak rekonstruují neboli znovu-vytváří paměť samotnou.

Příkladem záchrany paměti v podobě „měkkého dědictví“ může být obnova obecní kroniky p. Vladislavem K. Díky jeho činnostem (tvorba kroniky, revitalizace kostela v Údrči) a jeho iniciativě spojit se s původními obyvateli, pořádají bývalí německojazyční obyvatelé „setkání po letech“, čímž kolektivní paměť nejen obnovují, ale současně ji sami mohou na místě paměti (v Údrči) prožívat.

Jak bylo v práci několikrát uvedeno, diskontinuita vztahu mezi Čechy a Němci je v oblastech výzkumu patrná. Tím, že Vladislav K. kroniku nadále vede, svou činností verifikuje Gearyho koncept „uchování minulosti a kolektivních vzpomínek“.²⁷¹ Vznik kroniky se dá považovat za jeden ze způsobů Norovy medializované paměti,²⁷² čímž se může pomyslně navázat na ztracenou kontinuitu vztahu mezi Čechy a Němci na rovině vzpomínání. Tímto způsobem se nejen pan Vladislav K., ale i ostatní aktéři revitalizačních procesů, zasazují o *přeshraniční spolupráci*. Současně s potenciálem *budoucích zahraničních investic v regionu*.²⁷³

Pauknerová zmiňuje: *„Místa a krajiny v sobě sedimentují uplynulý čas – uchovávají vzpomínku na různé doby, jednak ve fyzicky přítomných materiálech, z nichž se místa skládají a které mají určitou strukturu a symbolický význam, a jednak ve významových sítích, v nichž jsou zapuštěny – to může být registr drobných památek [...] Přemýšlení o tomto heterogenním souboru míst paměti přináší úvahy na několika rovinách [...] (3) rovina vytváření paměti, jež*

²⁶⁹ Rozhovor s Petrem Z., 18. 2. 2022.

²⁷⁰ *Znovuobjevené poklady Sudet: Wiederentdeckte Schätze im Sudetenland*, 2018, s. 18-20.

²⁷¹ GEAR, P. *Phantoms of Remembrance: Memory and Oblivion at the End of the First Millennium*, 1994, s. 9-16.

²⁷² KRATOCHVIL, A., ed. *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*, 2015, s. 6.

²⁷³ Jedná o faktory SWOT analýzy. Příslušná data jsou uvedena v tab. č. 3.

zahrnuje stavění a obnovu pomníčků nebo křížků, jejich udržování, přeznačování starých a přidávání nových významů.²⁷⁴ Naráží na sedimentaci času který se na objektech podepisuje a zapřičiňuje tak ztrátu paměti, symbolů a vzpomínek na ně.

Nora zmiňuje že: „o paměti se tolik mluví jen proto, že již žádná není.“²⁷⁵ čímž implicitně naráží na skutečnost, že není nikdo, kdo by paměť žil a prožíval. Je otázkou, zda za tento jev může Pauknerovou zmíněná sedimentace času v podobně absence objektů vzpomínání, absence subjektů vzpomínání dle Nory, či za to může dle Huyseena „*mánie vzpomínání monumentálních rozměrů*“, kdy velké množství míst paměti činí minulost neviditelnou a stále méně uchopitelnou a pro člověka je finále snazší zapomenout.²⁷⁶ Lze se domnívat, že se jedná o kombinaci výše zmíněných faktorů dohromady společně se „společensko-politickým kánonem“ ovlivněným událostmi 20. století. Lidé na tato místa cíleně nevzpomínají, protože k místům nemají žádný vztah nebo dokonce cítí averzi k pohraničnímu prostoru jakožto symbolu války, mnichovské dohody, tj. zrady („o nás, bez nás“), ztrátě národní hrdosti a bolavým šrámům minulosti.

Tvorba nových významů v krajině je však zejména v hraničních oblastech velmi důležitá. V tomto ohledu lze souhlasit s Budilem, který pohlíží na hraniční prostor jako na průnik dvou množin, tj. německé a české, kdy může mít tento průnik buďto podobu „pouště“ bez života, nebo se z něho stane prostor pro budování nových vztahů a vazeb náležejících oběma množinám.²⁷⁷

Obnově pomníčků, křížků, současně tvorbě registru drobných památek se věnuje David Š. Pokud bychom vztáhli jeho činnost na Budilův koncept množin; v tomto případě se David Š. zasazuje o budování nové podoby tohoto prostoru náležícím oběma množinám. Nejen samotná tvorba prostoru, ale v případě Davida Š. také kultivace prostoru, vytváří současně zcela nové pole pro potenciální aktéry, aby sami mohli začít revitalizovat objekty a sami se tak připojit k revitalizační aktivitě v podobě kultivace „sudetské“ krajiny a tím do ní přidat nové symboly s jedinečnými významy.

V práci se potvrdila Vidalova teorie o geografickém posibilismu. Dalo by se říct, že v podstatě jakákoli činnost prováděná člověkem v prostředí, které ho obklopuje, geografický

---

²⁷⁴ PAUKNEROVÁ, K. *Krajina mezi pamětí a zapomínáním: studie z Čech*, 2019, s. 51.

²⁷⁵ NORA, P. *Mezi pamětí a historií*, 2012, s. 8. [online] [cit. 2022-03-06]. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf.

²⁷⁶ HUYSEN, A. *Monumental Seduction*. In: BAL, M. et al. *Acts of Memory: Cultural Recall in the Present*, 1999, s. 191.

²⁷⁷ BUDIL, I. *Sudety jako civilizační výzva*. In: *Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland*, 2004, s. 34-37.

posibilismus podporuje. Lze polemizovat nad myšlenkou balance mezi geografickým posibilismem a determinismem, tj. některá místa by dle měla být znovuoživena, některá by měla zůstat pietními místy paměti s minimálním lidským zásahem a jiná místa by měla zůstat v rukách síly přírody. Tato místa ovšem nelze klasifikovat z důvodu jejich jedinečnosti v podobě socio-historického kontextu na úrovni lokální identity.

Po sametové revoluci v roce 1989 se někteří z původních obyvatel pohraničí, kteří byli po druhé světové válce nuceně vysídlení, do své původní domoviny vrací. Na tento jev ve svém výzkumu narazila i Pauknerová: „... *příkladem takového místa je dřevěný kříž v Hraničkách (Reichenthal). Není snadné ho najít, je potřeba opustit hlavní cestu a projít zdivočelým jablečným sadem a pak zahnout k potoku a tam někdo na obrovský strom připevnil dřevěný kříž s dnes (2014) už velmi omšelým německým nápisem: ‚Z vděčnosti, že jsem mohl znovu spatřit svou vlast (svůj domov). V [roce] 1991. ‚ [...] Před lety se někdo, kdo byl pryč hodně dlouho, vrátil a na počest tohoto momentu zde instaloval tento dřevěný kříž.‘²⁷⁸ Trend návratů původních obyvatel „Sudet“ tj. Němců, kteří tyto oblasti osidlovali je patrný z literatury, stejně jako se o něm zmiňovali ve svých výpovědích narátoři. Pokud se lidé budou na tato místa vracet, je možné přivést do míst nejen ztracenou paměť a vzpomínky, ale také finanční a lidský kapitál v podobě investic a nové pracovní síly s cílem zlepšení života v oblastech bývalých „Sudet“.*

Pamětníci „odsunu“ jsou častokrát v pokročilém věku. Nemusí se ovšem jednat pouze o pamětníky. Ať už se jedná o činnost opravy drobných památek v případě Davida Š., vzdělávací semináře spolku Omnium či pořádání hudebních festivalů v zámku Toužim nebo v poutním místě ve Skocích. Ve všech těchto případech se lidé budou do míst rádi vracet a zasazovat se o jejich budoucí podobu. Vzhledem k úzkému profilu zkoumané problematiky se s těmito aktivitami tvoří specifická komunita lidí, což v mnoha ohledech utváří kvalitní podhoubí pro potenciální nové participanty, budoucí členy spolků a jiné osoby, jež mají v plánu se na obnově objektu (nejen v pohraničí) podílet.

Pro budoucnost „sudetské“ krajiny je současně jedno z doporučení vést popularizační a společenské aktivity, tvořit pro lidi příjemné zázemí a prostor pro realizaci a tím u nich vytvářet pozitivní vzpomínky. Ty se v budoucnu uloží a transformují v epizodickou paměť, tj. paměť prožívanou²⁷⁹, která se dále může projevit v potenciální snaze revitalizovat objekty

---

²⁷⁸ PAUKNEROVÁ, K. *Krajina mezi pamětí a zapomínáním: studie z Čech*, 2019, s. 81.; KRAUSS, M. a kol. *Odchody a návraty: vzpomínková kultura a životní příběhy sudetských Němců v českých zemích a Bavorsku ve 20. století*, 2015.

²⁷⁹ Blíže v kapitole *Paměť*.

a místa paměti. Mluvíme zde o jevu podvědomé fyzické rememorace vzpomínek, tj. snaze o zpřítomnění minulosti, zpozorovanou a definovanou během výzkumu.

V sociologické studii *„Znovuobjevené poklady Sudet: Wiederentdeckte Schätze im Sudetenland“*, jíž byl účastníkem i jeden z narátorů diplomové práce, mluví Jiří S. o složitosti návratů, nejen původních obyvatel, ale i podobě života, jaký zde byl před válkou. *„Snaha původních obyvatel obnovit dané místo a vdechnout mu znovu život, který by se podobal tomu, jaký zde vedli před válkou, je často ne zcela úspěšná. Vracejí se do stejné země, ale zcela odlišné společenské, hodnotové i historické situace. Pokud jde o obnovu sakrálních památek, vždy naráží na nesamozřejmou religiozitu Čechů. Je možné obnovit poutní tradice, které mívají od devadesátých let silnou dimenzi smíření. S postupem času je však třeba péči o místo více předávat české straně a často také respektovat odlišný přístup Čechů k náboženské tradici.“*²⁸⁰

Z toho je patrné, že v případě religiozity je v českém prostředí značný rozdíl oproti německé náboženské tradici.

*„Opravdu jsou oblasti, kde se navázal velmi živý kontakt – Češi, kteří tam žijí a ty původně žijící sudetští Němci si předávají informace a aktivně si zprostředkovávají tu historii.“*²⁸¹

V reakci na část: *„... je však třeba péči o místo více předávat české straně...“*²⁸² bylo během výzkumu zjištěno, že prostor pro revitalizaci Češi mají a Němci s aktivitami pomáhají. Nejednalo se ovšem o častý jev. Z tohoto důvodu je patrné, že debata mezi Čechy a Němci ohledně podoby pohraničního prostoru (Budilova průniku množin), bude ještě „během na dlouhou trať“, než dojde ke konsenzuálním změnám.

Podkladem pro tvorbu doporučení byla použita základní metoda strategické analýzy, konkrétně SWOT analýza. Ta představuje často používaný způsob, kterým lze stručně a přehledně shrnout silné a slabé stránky spolu s hrozbami a příležitostmi. V tomto případě se jedná o kraje, ve kterých se objekty revitalizačních procesů nacházejí, tedy Karlovarský (KVK) a Ústecký (ULK) kraj.

Cílem SWOT analýzy je identifikovat a následně omezit slabé stránky, podporovat silné stránky, hledat nové příležitosti a znát potenciální hrozby. SWOT analýza poskytuje souhrnný přehled k identifikaci klíčových oblastí, zejména ekonomického prostředí a infrastruktury, socio-kulturního prostředí a přírodního prostředí ve výše zmíněných krajích.

---

²⁸⁰ *Znovuobjevené poklady Sudet: Wiederentdeckte Schätze im Sudetenland*, 2018, s. 46.

²⁸¹ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

²⁸² Tamtéž.

Výsledná podoba SWOT analýzy je kombinací silných stránek, slabých stránek, hrozeb a příležitostí obou krajů jakožto částí bývalých „Sudet“. Jednotlivé části SWOT analýzy stojí na pozadí revitalizačních procesů a ilustrují aktuální situaci v oblastech výzkumu. Sami narátoři se k socio-ekonomické situaci během rozhovorů vyjadřovali. Na základě jejich výpovědí a faktorů plynoucích ze SWOT analýzy uvedené v (tab. č. 3)²⁸³ jsou v závěru představena doporučení, která mají za cíl potenciálně zkvalitnit život v oblastech výzkumu.

Silné stránky	Slabé stránky
<u>KVK</u>	<u>KVK</u>
cestovní ruch, tradice lázeňství	devastace přírody těžbou
ekologie hospodaření	HDP na obyvatele
kulturní akce	investice do výzkumu a inovací
lesnatost kraje	jazyková nevybavenost obyvatel (němčina)
letišťe	malá sociální soudržnost
nízká kriminalita	nedostatek kulturně-zábavného vyžití pro obyvatele v průběhu celého roku
nominace k zápisu na seznam UNESCO	nekvalifikovaná pracovní síla
plochy pro rozvoj podnikání	nízká vzdělanost obyvatelstva
poloha kraje	odliv absolventů VŠ
rozzrůstající se průmyslové zóny	úbytek obyvatelstva
<u>ULK</u>	<u>ULK</u>
nízké náklady na pracovní sílu	nízká domácí poptávka
velké množství volných ploch bez infrastruktury	image regionu
možnosti zahraničních investic v regionu	slabý terciální sektor
chráněné krajinné oblasti	slabá propagace změn kraje
zájem veřejnosti o stav ŽP	silná koncentrace těžkého průmyslu
školství specializované na problematiku ŽP	nedostatečná tvorba pracovních míst
kvalitní voda	podprůměrná vzdělanost
dostatek pracovní síly	špatná jazyková vybavenost
příznivá věková struktura obyvatelstva	odliv vysokoškolačů
tradice průmyslové výroby	zánik více než 160 obcí
vyžití tvůrčího potenciálu	zastaralost technické infrastruktury zj. v malých obcích
<u>Příležitosti</u>	<u>Hrozby</u>
<u>KVK</u>	<u>KVK</u>
intenzivnější spolupráce s podniky při vzdělávacím procesu	budoucnost těžby hnědého uhlí
podpora výzkumu a investic	imigrace sociálně slabších obyvatel
využívání nových technologií	odliv obyvatel v produktivním věku
zájem o komunitní akce	opuštění průmyslových zón
zájem o zdravý životní styl	skupování nemovitostí cizinci
zájem obyvatelstva o ŽP	trend stárnutí populace
zvyšování kvality vzdělávání ve struktuře odpovídající trhu práce v kraji	znečištění podzemní vody
<u>ULK</u>	<u>ULK</u>
přeshraniční spolupráce	neschopnost využití potenciálu kraje
vysoká nabídka pracovních sil	odchod kvalifikované síly z regionu
cílená revitalizace krajiny	další extenzivní rozvoj těžby uhlí
zvýšení vědomí regionální identity	vylidňování horských oblastí
vyžití kulturního a turistického potenciálu (zachovalý ráz krajiny v některých oblastech)	snížení dotačních prostředků
vytvoření rozvojových plánů	neexistence jasných rozvojových záměrů
velké množství památkových objektů a památkově chráněných území	pasivita institucí i obyvatel

tab. č. 3 - SWOT analýza oblastí výzkumu.

²⁸³ Vlastní zpracování na základě dat z: *Regionální inovační strategie Karlovarského kraje*. [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: <https://www.ris3kvk.cz/download/documents/marketingova-strategie-a-komunikacni-plan.pdf>; SWOT analýza Ústeckého kraje. *Regionální rozvojová agentura*. [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: https://www.rra.cz/trra/stra_rozUK/swot.htm.

Pokud se bavíme o oblastech výzkumu, revitalizační procesy v sobě kombinují silné stránky a příležitosti plynoucí ze SWOT analýzy v tab. č. 3, tj. *nominace k zápisu na seznam UNESCO, kulturní a komunitní akce, využití tvůrčího potenciálu, cílená revitalizace krajiny, využití kulturního [...] potenciálu krajiny*, a to vše díky možnosti *velkého množství památkových objektů a památkově chráněných území*. Všichni aktéři se v tomto případě zasazují o zvýšení vědomí o regionální identity a využití potenciálu lokality, ve které se objekty jejich zájmové činnosti nacházejí.

Narátoři ve svých výpovědích naráželi také na slabé stránky a hrozby. Na „znetvořenou“ podobu krajiny – *devastace přírody těžbou, silná koncentrace těžkého průmyslu* a s tím spojený *zánik obcí*, nedostatek zájmu ze strany obyvatel – *pasivita institucí i obyvatel, malá sociální soudržnost* nebo na lidský kapitál a jeho podoby, tj. *špatná jazyková vybavenost, odliv vysokoškoláků a lidí v produktivním věku*, s čímž jsou spojeny problémy jako *image regionu* nebo *neexistence jasných rozvojových záměrů*.²⁸⁴

*„Ty Sudety pojí to, že tam je takový ten strukturální problém. Odliv mladých lidí, mladé generace...“*²⁸⁵

V případě „Sudet“ a „sudetského“ prostoru je patrný zjevný, dle Jakuba D., strukturální problém. Nemusí se jednat pouze o odliv vysokoškoláků nebo lidí v produktivním věku. Může se jednat např. i o stigma „sudetského“ prostoru jako symbolu nacistického Německa nebo o „Sudety“ jakožto symbolu násilné migrace, ztráty identity a domova, což má následně vliv na image kraje.

Tento „konflikt“ lze pozorovat na mnoha socio-kulturních a politických rovinách a je současně mnoho interpretačních způsobů, jež se snaží tento konflikt rozklíčovat. Je ovšem více než zřejmé, že se aktéři svým počínáním, tj. revitalizací objektů v pohraničí, zasazují o obnovu tohoto „sudetského“ prostoru na mnoha rovinách. Blízká budoucnost ukáže, jak se jim v jejich počínání daří.

---

²⁸⁴ Data jsou čerpána z tab. č. 3.

²⁸⁵ Rozhovor s Jakubem D., 18. 2. 2022.

5 Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, *kdo a jak revitalizuje objekty* na základě aktérské reflexe revitalizačních aktivit na vybraných objektech v Karlovarském a Ústeckém kraji. Za aktéry byly zvoleny fyzické osoby, které se aktivně podílejí na revitalizační činnosti v pohraničních oblastech bývalých „Sudet“.

První část práce byla věnována metodice. Zde byly popsány metody využívané během výzkumu, tj. metoda tematicky orientovaného narativního interview doplněná metodou polostrukturovaných rozhovorů. Dále bylo popsáno teoretické zázemí práce, ve kterém byly představeny a popsány hlavní pojmy a koncepty, které se zkoumaným tématem souvisí. Jednalo se o tematické celky paměti a prostoru; konkrétně o koncept kolektivní paměti, míst paměti, paměti v krajině a topofilie.

V empirické části práce byly sepsány a reflektovány výsledky výzkumu. Nejdříve byly představeny historické reálie spojené s oblastí bývalých „Sudet“. Poté se práce zabývala vývoji samotného pojmu „Sudety“ v čase, kde byla snaha rozklíčovat, co vedlo k negativní konotaci tohoto pojmu v současném socio-politickém diskursu. Zmíněn byl také fenomén chalupářství, který stál u zrodu revitalizační péče jako takové. Celá tato část byla doplněna o rozhovory aktérů a je současně aktérskou percepcí samotných „Sudet“.

Dále se práce věnovala reflexi revitalizační činnosti samotnými narátory ve vztahu ke krajině jako fyzickému prostoru a ke krajině jako místu v paměti. Následně byly popsány motivační mechanismy, jež v případě narátorů stojí na počátku celého revitalizačního procesu, a to společně se způsobem, jakým se narátoři o objekty v pohraničí starají. Narátoři se ve většině případů o objekty nestarají sami, ale v rámci spolků či místních akčních skupin. Kapitola *Podpora revitalizačních procesů* se soustředila na popis a činnosti některých těchto spolků a současně nastínila způsob financování ze strany veřejného sektoru společně s percepcí a zkušenostmi narátorů. Závěrečné kapitoly posléze popisují současný stav revitalizace objektů v pohraničí s ohledem na pandemii COVID-19, která se na těchto procesech jistým způsobem podepsala. Současně zde byla zmíněna vize narátorů do budoucna.

Na závěr byla s pomocí dat vypracována jednotná SWOT analýza pro Karlovarský a Ústecký kraj jako částí bývalých „Sudet“, která společně s výpověďmi narátorů sloužila k odůvodnění předložených socio-ekonomických doporučení s cílem zkvalitnění života obyvatel ve zkoumaných regionech.

Diplomová práce podala aktérskou reflexi revitalizačních procesů objektů situovaných v pohraničních oblastech bývalých „Sudet“, která může pomoci budoucímu čtenáři tyto procesy lépe pochopit a možná u něj vzbudit zájem se podobné činnosti začít věnovat. Je možné, že pokud by se o tyto procesy začalo zajímat více osob, oživila by se současně otázka udržitelnosti a znovu-užití objektů jako takových, společně s debatou o podobě „sudetského“ prostoru na socio-kulturní a politické úrovni. Diplomová práce tak v budoucnu může sloužit jako výchozí materiál pro budoucí badatele na poli této interdisciplinární problematiky.

6 Zdroje

ARBURG, A. a kol. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*, 2010. ISBN 978-80-86057-68-2.

ASSMANN, J. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, 2001. ISBN 80-7260-051-6.

BARTOŠ, J. *K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918–1938. Území a národnostní principy a problémy*. In: ŠRAJLEROVÁ, O. *České národnostní aktivity v pohraničních oblastech první československé republiky*, 2003. ISBN 80-86101-70-3.

BENEŠ, Z. *Mezi dějinami, dějepisectvím a pamětí*. In: ŠUBRT, J. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: Teorie a výzkum*, 2010. ISBN 978-80-86879-25-3.

BERTAUX, D. et al. *The Life Story Approach: A Continental View. Annual Review of Sociology*, 1984. ISBN 978-1-4129-3588-3.

BRAUDEL, F. *L'identité de la France*, 1986. ISBN: 9782080812216.

BUDIL, I. *Sudety jako civilizační výzva*. In: *Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland*, 2004. ISBN: 978-80-906198-1-4.

CEJPOVÁ, I. *Socialistická každodennost v pohraničí na příkladu vybrané obce Bedřichov v Jizerských horách*. Diplomová práce. ČZU v Praze, 2016.

Co je to spolek? *Zapsanyspolek.cz* [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <http://www.zapsanyspolek.cz/2014/05/definice.html>.

COSGROVE, D. *Landscape and Landschaft*, 2004. [online] [cit. 2021-12-29]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=download&did=130419&kod=JMB067>.

CRESWELL, W. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches*, 2013. ISBN 9781506330198.

Databáze členů Národní sítě místních akčních skupin ČR. *nsmascr.cz* [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <http://databaze.nsmascr.cz/>.

Dotace na kulturní památky. *Dotace pro obce a města*. [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <https://narodnidotace.cz/dotace-kulturni-pamatky/>.

DotaceEU – Místní akční skupina (MAS). [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: [https://www.dotaceeu.cz/cs/ostatni/dulezite/slovník-pojmu/m/mistni-akcni-skupina-\(mas\)](https://www.dotaceeu.cz/cs/ostatni/dulezite/slovník-pojmu/m/mistni-akcni-skupina-(mas)).

Dotací programy Ministerstva kultury a jejich vyhodnocení. *Ministerstvo kultury České republiky*. [online] [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/dotacni-programy-ministerstva-kultury-a-jejich-vyhodnoceni-267.html>.

DUNNE, J. et al. *Raumtheorie: Grundlagentexte aus Philosophie und Kulturwissenschaften*. 2006. ISBN 9783518294000.

Etický kodex České asociace pro sociální antropologii. *CASA*. [online] [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: http://www.casaonline.cz/?page_id=7.

FATKOVÁ, G. a kol. *Lokální identita a paměť krajiny: významné krajinné komponenty v perspektivě aktérů*. [online] [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/344606846_Lokalni_identita_a_pamet_krajiny_vyznamne_krajinne_komponenty_v_perspektive_akteru_Tereza_Zikova_-Gabriela_Fatkova.

FATKOVÁ, G. *Tachovsko: krajina v paměti – paměť v krajině*, 2014. ISBN: 978-80-261-0423-0.

GEAR, P. *Phantoms of Remembrance: Memory and Oblivion at the End of the First Millennium*, 1994. ISBN: 9780691026039.

HÁJEK, M. a kol. *Problém relevance v tematicky orientovaném biografickém interview: případ orálně historických životopisných rozhovorů*, 2014. [online] [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26478860>.

HALBWACHS, M. *Kolektivní paměť*, 2009. ISBN:978-80-7419-016-2.

HALBWACHS, M. *La Memoire collective*, 1950.

HOLDEN, J. *Capturing Cultural Value: How culture has become a tool of government policy*, 2004. ISBN 1-84180-139-9.

HRUBÝ, P. a kol. *Metodika dokumentace drobných památek: certifikovaná metodika*, 2015. ISBN: 978-80-85036-57-2.

HUBBARD, P. et al. *Thinking Geographically*, 2005. [online] [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <https://books.google.com.gi/books?id=vCIDbccO400C&printsec=copyright&rview=1#v=onepage&q&f=false>.

HUYSSSEN, A. *Monumental Seduction*. In: BAL, M. et al. *Acts of Memory: Cultural Recall in the Present*, 1999. ISBN: 9780874518863.

Informační listy o památce světového dědictví UNESCO. *ONS pro výchovu, vědu a kulturu*. [online] [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: http://www.montanregion.cz/images/dokumenty/informacni_list_cz_b.pdf.

JECH, K. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7.

JEŘÁBEK, M. a kol. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* 2004. ISBN: 8020010513.

KÖHLEROVÁ, S. *Krajina s pamětí, příklad Sudety*, 2010. [online] [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/35932>.

KOVAŘÍK, D. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*, 2009. [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/3338048-Demolicni-akce-v-ceskem-pohranici-v-letech-1945-1960.html>.

KOVAŘÍK, D. *Zaniklá sídla jako místo paměti českého pohraničí*, 2019. ISSN 2336-2766.

KOVAŘÍK, D. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*, 2006. ISBN: 8072850784.

Kraje, okresy, obce. *Statnisprava.cz* [online] [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.statnisprava.cz/rstsp/redakce.nsf/i/krajeokresyobce>.

KRÁL, V. *Rehabilitujme název Sudety*. In: *Geografické rozhledy*, 1993. ISSN 1210-3004.

KRATOCHVIL, A., ed. *Paměť a trauma pohledem humanitních věd: komentovaná antologie teoretických textů*, 2015. ISBN 978-80-7470-109-2.

KRAUSS, M. a kol. *Odchody a návraty: vzpomínková kultura a životní příběhy sudetských Němců v českých zemích a Bavorsku ve 20. století*, 2015. ISBN 978-80-904421-9-1.

LEWIS, O. *Culture and Poverty: Critique and Counter Proposals*, 1968. ISBN 978-0226845456.

Mapy.cz. [online] [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1Zs_tmOw_BpPOUqB3j3CLd7zhdRrtJGrd&ll=50.57822889648262%2C13.49148195&z=9.

MASLOWSKI, N. a kol. *Kolektivní paměť: K teoretickým otázkám*, 2014. ISBN 978-80-246-2689-5.

MISHLER, E. G. *Research Interviewing. Context and Narrative*, 1986. ISBN: 9780674764613.

MONTESQUIEU, CH. *De l'esprit des lois*, 1748. ISBN: 80-86473-30-9.

Národní památkový ústav. *Památkový katalog*. [online] [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/>.

NORA, P. *Les Lieux de mémoire*, 1984. ISBN 9782070701926.

NORA, P. *Mezi paměti a historií*, 2012. [online] [cit. 2022-03-06]. Dostupné z: https://www.cefres.cz/IMG/pdf/nora_1998_mezi_pameti_historii.pdf.

NOVOTNÁ, H. a kol. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

NOVOTNÝ, L. *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*. [online] [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=113>.

Obecné nařízení o ochraně osobních údajů (GDPR). *Úřad pro ochranu osobních údajů*. [online] [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.uouu.cz/obecne-narizeni-o-ochrane-osobnich-udaju-gdpr/ds-3938/p1=3938>.

Omnium z. s. [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://www.omniumos.cz/cz/>.

Ošetrovatelský proces a potřeby člověka. *Inovace VOV*. [online] [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: <https://www.vovcr.cz/odz/zdrav/499/page02.html>.

Paměť a druhy paměti. In: VÁGNEROVÁ, M. *Základy obecné psychologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. [online] [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: <https://turbo.cdv.tul.cz/mod/book/view.php?id=5965&chapterid=6231>.

PAUKNEROVÁ, K. *Krajina mezi paměti a zapomínáním: studie z Čech*, 2019. ISBN 978-80-246-4327-4.

PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*, 2004. ISBN 80-200-1086-6.

Pod střechou z. s. *O nás*. [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://podstrecha.estranky.cz/clanky/o-nas.html>.

Povinnost spolků a pobočných spolků změnit svůj název po novele občanského zákoníku. *epravo.cz* [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/povinnost-spolku-a-pobocnych-spolku-zmenit-svuj-nazev-po-novele-obcanskeho-zakoniku-104837.html>.

PROPAMÁTKY. [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: <https://www.propamatky.info/cs/financovani/cela-cr/dotace/udrzba-a-obnova-kulturnich-a-venkovskych-prvk-/2087/>.

Regionální inovační strategie Karlovarského kraje. [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: <https://www.ris3kvk.cz/download/documents/marketingova-strategie-a-komunikacni-plan.pdf>.

RICCEUR, P. *La Mémoire, l'histoire, et l'oubli*, 2000. ISBN 9782020563321.

ROUBAL, O. *Biografická identita v pohraničí: Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*, 2013. ISBN 978-80-7431-130-7.

RUSSELL, N. *Collective Memory before and after Halbwachs*, 2006. [online] [cit. 2022-01-15]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/25480359>.

SCHAMA, S. *Krajina a paměť*, 2007. ISBN 978-80-7203-803-9.

SCHINDLER-WISTEN, P. *O chalupách a lidech: chalupářství v českých zemích v období tzv. normalizace a transformace*, 2017. ISBN 978-80-246-3613-9.

SCHOLZ, M. *Prostor a dějiny. Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*. 2015. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/1457/PheH_1_2010_02_Scholz1.pdf.

SCHÜTZE, F. *Das narrative Interview in Interaktionsfeldstudien. Erzähltheoretische Grundlagen*, 1987.

SOJA, E. *Taking Space Personally*, 2009. ISBN 9780203891308.

SPURNÝ, M. *Nejsou jako my: česká společnosti a menšiny v pohraničí (1945-1960)*, 2011. ISBN 978-80-904421-3-9.

SPURNÝ, M. *Sudety. Vývoj a současný život jednoho pojmu*. In: Antikomplex a kol.: *Proměny sudetské krajiny*, 2006. ISBN 80-86125-75-0.

STRAUSS, A. a kol. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

SVEJKOVSKÝ, J. a kol. *Právníkové osoby v novém občanském zákoníku*, 2013, s. 190. ISBN 978-80-7400-445-2.

SVOBODA, M. *Biografická metoda v antropologii – interpretace biografických dat*. [online] [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <http://www.antropologie.org/cs/publikace/prehledove-studie/biograficka-metoda-v-antropologii>.

SWOT analýza Ústeckého kraje. *Regionální rozvojová agentura*. [online] [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: https://www.rra.cz/rra/stra_rozUK/swot.htm.

SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*, 2007. ISBN 978-80-7325-136-9.

ŠAMÁNKOVÁ, M. *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci*, 2011. ISBN 978-80-247-3223-7.

ŠTOLFOVÁ, A. *Udržitelnost kulturního dědictví v České republice*, 2022.

ŠUBRT, J., ed. *Soudobá sociologie I. Teoretické koncepce a jejich autoři*, 2007. ISBN 978-80-246-1275-1.

TÖNNIES, F. *Community & Society (Gemeinschaft Und Gesellschaft)*, 1957. ISBN 9780061311161.

TUAN, Y. *Dear Colleague: November 16*, 2004. [online] [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: <http://www.yifutuan.org/archive/2010/index.html>.

TUAN, Y. *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes, and values*, 1974. ISBN: 9780231073950.

UHDE, Z. a kol. *Transnacionální migrace: hranice, gender a globální spravedlnost*. [online] [cit. 2021-12-29]. Dostupné z: https://www.genderonline.cz/artkey/gav-201901-0001_transnational-migration-borders-gender-and-global-justice-challenges.php.

Úřední list Československé republiky, 24. května 1945, číslo 8. In: Dotyk – Trauma jménem Sudety. *Dotyk – Svět se netočí, svět se posouvá*. [online] [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: <https://www.dotyk.cz/publicistika/trauma-jmenem-sudety-ues.html>.

VACULÍK, J. *Dějiny volyňských Čechů*, 2001. ISBN 80-210-2568-9.

WARF, B. *The Spatial Turn*, 2014. [online] [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: https://archive.org/stream/pdfy-5w8gwNS-wqu4hF3C/%5BBarney_Warf%2C_Santa_Arias_%28editors%29%5D_The_Spatial_T%28BookZZ.org%29_djvu.txt.

WERNER, M. et al. *Penser l'histoire croisée: entre empirie et réflexivité*, 2003. ISBN 9782200909598.

WIEDEMANN, A. *"Pojd' s námi budovat pohraničí!": osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. ISBN 978-80-7260-337-4.

WILDEMUTH, B. *Applications of social research methods to questions in information and library science*, 2009. ISBN 9781591585039.

Zákon č. 110/2019 Sb. Zákon o zpracovávání osobních údajů. *Zákony pro lidi – Sbirka zákonů v ČR v aktuálním konsolidovaném znění*. [online] [cit. 2022-02-04]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-110>.

ZÍDEK, M. *Zákon o státní památkové péči*, 2019. ISBN 978-80-7598-381-7.

Zmizelé Sudety: Das verschwundene Sudetenland, 2004. ISBN 80-86125-75-0.

Znovuobjevené poklady Sudet: Wiederentdeckte Schätze im Sudetenland, 2018. ISBN 978-80-87809-45-7.

Žádosti o dotace. *Ministerstvo kultury České republiky*. [online] [cit. 2022-03-18]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/zadosti-o-dotace-2023.html>.

Život na Dyleň – oficiální web. *Titulní stránka*. [online] [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: <http://www.zivotnadylen.cz/zivot-na-dylen/ds-51/p1=53>.

6.1 Orální prameny

Rozhovor s Davidem Š., Mukoděly, 26. 2. 2022.

Rozhovor s Františkem P., Štědrá, 5. 2. 2022.

Rozhovor s Jakubem D., Praha, 18. 2. 2022.

Rozhovor s Jiřím S., Skoky, 13. 2. 2022.

Rozhovor s Michalem N., Plzeň, 27. 2. 2022.

Rozhovor s Miroslavem Š., Praha, 17. 2. 2022.

Rozhovor s Petrem H., Praha, 23. 2. 2022.

Rozhovor s Petrem L., Praha, 7. 2. 2022.

Rozhovor s Petrem Z., Praha, 18. 2. 2022.

Rozhovor s Vladislavem K., Údrč, 26. 2. 2022.